

З В І Т

ДИРЕКЦІЙ Ц. К. ГІМНАЗІЇ З РУСКИМ
ВИКЛАДОВИМ ЯЗИКОМ В КОЛОМИЇ

за рік шкільний

1906/1907.

З М І С Т:

- Наукова части — Ярослав Гордпинський: Причинки до ступдій над „Енеїдою“ І. Котляревского. I.
- Урядова части — Директора.

— НАКЛАДОМ НАУКОВОГО ФОНДУ. —

В Коломиї 1907.

—
З друкарні Вільгельма Бравнера в Коломиї.

WW.ind. Spr. 307

Ярослав Гординьский.

Причинки до студий

над

„Енеїдою” І. Котляревского.

І. Часть.

Оголошене сих „Причинків“ заскочило мене серед до-
сить непривітних обставин. Праця на провінції, далеко від
великих бібліотек, отримана з великими трудностями із за-
недостачі часом і найлегше доступних книжок. З того згляду
виказує моя розвідка деякі недостачі. Я не міг використати
всюої літератури предмету і мусів часто послугувати ся
менші вартніми розвідками місто основних. Не скажу, щоби
через те стратив богато на вартості зміст сеї роботи, але все
таки я не міг сповнити вповні того, що я задумав, бо я мав
у руках тільки що найважнійше.

Коломия, в маю 1907.

Я. Г.

I.

Відносини на Україні кінець XVIII. в.

Уже нераз завважано в історії факт, що народ, якого притиснули до крайності військ та внутрішні незгодини, не тільки не упадає зівсім, а противно під напором тяжких зліднів находить у собі дивну житеву силу, про которую він досі й не зневажає і двигає ся з упадку, обновляє ся. У своїй традиції — тій самій традиції, що довела його організм до повного розстрою — находить він парази сильні точки опору, а скинувши із себе єї важкі хиби, зачинає працю над піднесенням себе на ново, на змінених основах.

Таке й стало ся з Україною кінець XVIII. в., коли то серед хаосу політичних та культурних подій знайшла ся українська нація в критичному положенні і як раз наслідком того положення пробудила ся до нового життя. А одною з перших ластівок такого обновлення була „Енеїда“ Івана Котляревского.

Зявилася она 1798. р. — в дуже важких хвилях для українського народу. Се був як раз великий час, у якому на Україні настають події, що змінюють зівсім українську землю під політичним та духовим зглядом і творять поволі той новий стан, що ще й триває до нинішнього дня.

Політичний овід затягнув ся чорними хмарами.

„Ої, летить бомба з московського поля,
Та посеред Січі впала;
Ої, хоть пропали славні запорозці;
Та не пропала їх слава.“¹⁾

Отсі слова народної пісні знаменні для свого часу, они мають нам найкрасше положене України під кінець XVIII. в. Знищена російським урядом козацтва довершило долю українського народу.

¹⁾ Політичні пісні українського народу XVIII—XIX. ст. З увагами М. Драгоманова. Частина перша. Розділ перший: Женева 1883. стор. 30.

Повстане Мазепа та єго кінець — нещаслива битва під Полтавою 1709. р. рішили на ділі питанє про істнованє козацтва. Росийський уряд впевнив ся в небезпеці козацтва для своїх цілій і користаючи з полтавського погрому, постановив знищити козацтво і его головну опору Січ. А вів се діло систематично й безоглядно. Петро I. велів ще того самого 1709. року зруйнувати Січ, а увільнивши ся і від Мазепи і від близоти Січі, почав обкроювати що раз більше права України. Він вбільшив важкість постоїв своїх війск між українською людністю і вачв ся нищити козаків не тільки у себе, але й на правім боці Дніпра, у Польщі.¹⁾ А хоть опісля (1733. р.) Січ відновлено, козацтво стало видимо хилати ся до упадку. „Від тасу полтавської битви козаки майже вже не бачили поля борби, а засуджено їх на тяжку и припняжаючу роботу ритя каналів, насипуванє валів на будову „ретраншаментів“, шанців та інших укріплень на півночі, полуодні і далекім сході. Мало було таких літ, в яких не виправляли би їх тисячами й десятками тисяч на сї роботи в тое або тое місце. Північні тундри, береги Ладоги та О-негі були передівсім для них погубні і ледви десятий процент їх вертав ся домів. Де ту було удержанати ся воєнному духови, де навикнути до війскового устрою та порядку? З другої сторони жите дома, на місци, ставало з року на рік тяжше. З того часу, як Петро I. зачав ставити на висші уряди по своїй волї, а не по відвічному в козацтві виборі, при тім чужинців, а не рідко і прохожих, та віддавати їм козацкі полки в нагороду незвісних козацтву заслуг, козацка старшина стала глядіти на уряди, як на спосіб наживи і виявляла в своїй управі той сам деспотизм, який зносила сама. Тепер держали ся на урядах не воєнними чеснотами, для котрих не було вже й місця, не гаранем про своїх підданих, але шуканем протекцій, прислугою сильним і близьким дворови людям, а на козаків гляділи з погордою та уживали їх на свої послуги й відбирали їм всякими неправдами землі й привілеї. Серед такого безладу, серед майже загальної погоні за наживою і нерозлучних із нею інтриг, переслідувань і тягот, як було не упасти воєнному духови й устроєви і на-

¹⁾ Драгоманів. Політ. пісн. I. ст. 2; а також єго: Козаки. Львів 1906. Накладом укр. русь. Видавничої Спілки, ст. 29—30.

віть охоті до військової служби? Козаки дійсно викручувалися й ухилялися від неї, переходили в міста, займали ся промислами, торгували горівкою¹⁾.

Таким чином стало козацтво підупадати, а росийський уряд зачав безцеремонно обкроювати його привілеї і вкінци касувати його. Найскорше знесено найбільше видимий знак автономії України — гетьманство (1764. р.), а козацькі старшині надано для втихомирення рангові маєтності і права великоруської шляхти. Зараз за тим відбулося те саме в козацких полках Слобідської України (1765.) А вкінци знищено й головне гніздо козацтва — Запозку Січ (1775. р.)²⁾ А треба піднести, що Сербин генерал Текелій, якого післав росийський уряд на знищеннє Січі, запяв Запороже без борби і розпорядився по своїй волі його добром. Саму Січ розграбило росийське військо, запорозьку старшину осаджено в монастири, а Запорожці або піддалися без опору або втікли в чужі землі.³⁾ Козацтво як військо українського народу зійшло з історії. Україну розброєно зі всім і до повного поневолення українського простого люду заведенем тяжкого кріпацького права на давніх козацьких землях (1783—93. р.) був тільки один крок. Розуміється, що серед таких невідрядних відносин українське панство, що витворилося переважно з колишніх урядників, не мало вже богато спільніх інтересів із тим простим закріпощеним людом і відверталося від него що раз більше та приставало до щасливішого, пануючого великоруського народу.

Якби ми не дивилися на того рода знищеннє козацтва та останків волі України, мусимо признати, що таке поступовання росийського уряду було великою кривдою для України і український народ не міг відчути сего інакше, як се видимо хочби й з народних пісень. Певна річ, Запороже із своїм давнім устроєм пережило вже, але оно само відчувало се,

1) Пор. Два документа о состояні малоросійского козачества въ половинѣ XVIII. в. Киевская старина. т. IV. (октябрь) 1882. стор. 128.

2) Пор. Михайло Драгоманів. Козаки. ст. 32—33.

3) Яким способом удалося козакам видурити у Текелія „пропускній білети“ й утечі, оповідається в „Споминках про Микиту Леонтієвича Коржа.“ (Олекса Стороженко. Оповідання. т. IV. Львів 1905. Накл. Укр. русь. Вид. Спіл. стор. 108. і сл.). Іншого рода оповідання про утечу Запорожців ночю Дніпром записано з уст козака Грицька Ганчаря 1879. р. (Українські записи Порфирія Мартиновича. Кіев. Стар. т. LXXXVI. 1904 г. ст. 22).

бо заходами останнього кошового Калинішевського зачало вже само поволи переміняті свої порядки. А росийське урядительство місто помочи тій переміні, взяло ся нищити козацтво, як показує ся ізза личних цілій і амбіцій тодішніх вилювових людей на дворі ворожкої українському народові Катерини II.

Одною із головних причин знищення Запорожжя була честилюбівість звісного дорадника Катерини II. кн. Потьомліна. „Сытый, избалованный временщикъ, — говоритъ оден історик¹⁾ — распоряжался по своей прихоти судьбами обширнейшаго края, новороссийскаго, додумался до неосуществимаго греческаго проекта и проглядѣлъ позади себя единовѣрный и единокровный, стонавший въ польскомъ ярмѣ народъ, единственнымъ представителемъ и защитникомъ котораго служило Запорожье²⁾. Він апѣ не думав ломати собі голови трудним питанем переустрою Запорожжя, він вбив собі тільки в голову, що мусить конче переступити сї степи та море і відновити стару Візантію! І для тих своїх фантастичних планив він топче всякі права Запорожжя, а коли оно сьміє пригадати єму їх, він нищить єго безпощадно. А не подумав над тим, що як раз тій самі Запорожці, що виділяли із себе семейних козаків із гарно устроєним газдівством по зимовиках, надавали ся найліпше до потрібного єму скорого заселення краю і що они булл би радо згодили ся на всяку переміну, щоби тільки уникнути знищення²⁾.

Ми задержали ся умисне довше над знищением козацкої волї, бо так зрозуміємо красніше той великий жаль народу, який пробиває ся в сучасних творах устної словесності. Нарід не міг не розуміти сего, що ми розуміємо, згадуючи сї подїї, не могла не розуміти передівсім українська інтелігенція, що ще бодай у часті спочувала рідному краєви. Не міг небачити її відчувати сего оден із найкрасіших представителів тодішнього українського народу Іван Котляревский. Сї подїї мусіли лишити визначний слід на єго творчості.

Серед загального занепаду українського народу мусіла підупасти і єго література, а разом із корінним перестроєм

¹⁾Пор. „Матеріали для історії б. Запорожжя“. (Кiev. Стар. 1882. т. III.)

²⁾ Як висше, ст. 324—325.

сусільного ладу на Україні змінилися і давні уподобання та давні літературні форми серед Українців. В українському письменстві часів Котляревского настає загальне заміщення: старі і нові погляди зустрічаються тут й ведуть съвідому або несъвідому борбу з собою, а з тої борби виростає поволи нова доба українського письменства, що приставши до зівсім съвіжих, нечуваних давніші (або принайменше підвищених не в такій яркій формі, як тепер) кличів, стає відразу спільною опорою національності України і щирим речником її потреб. Та час, у якому наступає тая еволюція в українському письменстві, так хаотичний і трудний до ясного зрозуміння, що інші не можемо уявити собі єго точного, ясного образу. Тому говорити всесторонньо і заразом із научної точки зівсім без закиду про відносини головного представителя нового напряму в українському письменстві Котляревского до тодішнього письменства на Україні нині на наш погляд ще не час. На се треба точнішого розсліду і українського письменства XVIII. в. і творів Котляревского. Отже на сім місяці діткнемо ся тільки побіжно сего питання, не вдаючи ся в єго докладніший розбір.¹⁾

Якоже виглядало тодішнє українське письменство? Церковна і богословска література, що розвинула ся так гарно протягом XVIII. в., головно під крилами києво-могилянської колегії, зводиться тепер ледви не до зера. Від коли (1686. р.) прилучено Київ остаточно до московського царату, зачала Москва і з релігійних і з державних та народних зглідів спиняти розвій сеї галузі літератури в полудневій Русі. Українцям прямо заказано печатати церковні книги, хиба такі книги не будуть нічим ріжнити ся від великоруських.²⁾ Отже про церковне письменство в тодішній Україні не могло бути й мови — останки єго держали ся ще хиба поміж уніятами.

¹⁾ Ледви чи не найліпшими оглядами українського письменства XVIII. в. будуть праці: Н. Петрова, *Очерки изъ исторіи украинской литературы XVIII. в.* — книжка, що стала тепер бібліографічною рідкостю (оден єї прімірник находитися в бібліотеці львівського Народного Дому) і цікава книга: Энейда Котляревского и древнійший список єя въ связи съ образомъ малорусской литературы XVIII. вѣка. П. Житецкаго. Издание „Кievskoy Stariны.“ Кіевъ 1900. (Передрук із „Кіев. Стар.“) — праця цінна, бо оперта у великий часті на рукописних жерелах.

²⁾ Житецкій. Энейда. ст. 6—7.

Деяцо відрядніше представляє ся образ літератури не так залежимою від церковної управи, але й тут слідний незабаром подавляючий вплив урядової мови й письменства. Політичний угнет придавлює її українське письменство — жите політично зломаного українського народу не було так дуже притягаючою темою, а принижене української мови навіть із сторони багатьох Українців відстравало ще більше від писання на сїй мові. Тому українське письменство часів Котляревського знаменує загальний упадок.

Історичне письменство в українській книжній мові, котре головно завдяки козацким літописцям стало розвивати ся досить гарно, упадає гнеть зівсім. Від шістдесятих років XVIII. в. не маємо ні одного історичного твору писаного українською книжною мовою.¹⁾ Правда, писане історії України не устає ще якийсь час, але оно веде ся вже в офіційльній великоруській мові.

Друга половина XVIII. в. взагалі має богато творів про Україну — єї історію та географію. Однак і се не тревало довго, бо „централізація просвіті в Москві та Петербурзі відтягла в кінці XVIII. ст. духові сили України, а з другого боку взяли ся за студії історії Московської Русі — а через те так блискучо початі студії долі Південної Русі ослабли.“²⁾ Трохи красше представляє ся українська поезія XVIII. в.— хоч і она зачиняє що раз більше займати підряднє становище через те, що єї опановує комічний елемент. Передівсім українська драма виходить що раз съмілійше поза рами церковних сюжетів, а набирає все більше съвітських елементів та стає таким робом і приступнішою і цікавішою для українського загалу. Навіть книжня драма не цурає ся съвітських тем — історія України знайшла в ній сильний відгук. А вже зівсім опановує съвітський елемент інтерлюдії, інтермедії та вертепи,³⁾ що протягом XVIII. в. розвинули ся досить високо. Се вже наша справдішня національна драма — переді-

1) Огляд сїї історичної літератури представлений у згадуваній книзі Житецького.

2) Розвідки М. Драгоманова про укр. народ. слов. і письм. Т. I. у Львові, 1899. Накл. Наук. Тов. ім. Шевченка, ст. 24.

3) Про український вертеп появилася останніми часами цікава багатством нового матеріалу розвідка: Дра Івана Франка. До історії укр. вертепа XVIII. в. (Записки наук. Товар. ім. Шевченка 1906. т. LXXI. і сл.)

всім від часу, коли Довгалевский домагає ся виведеня на сцену простолюдя. А як тільки раз дало ся українському мужикови слово в письменстві (хоч у комічній формі), так се треба вже вважати великим кроком наперед — се був несъвідомий, інстинктовний зворот до народу. До того інтермедиї вносячи комічний елемент у поважну акцію українських драм, були першим етапом до злучення тих обох елементів у модернім дусі.

Із шкільною драмою счоять у тісній звязи духовні канти і т. зв. вірші, що або повставали або розвивали ся під впливом тих драм.¹⁾ І они мають такий сам характер як і драми. Побіч поважних духовних кантих розвинула ся численна література веселих, головно різдвяних та велиcodних віршів, а в тих віршах порушувало ся часто сучасні потреби українського народу.

Оттак представляло ся в загальних почерках українське письменство XVIII. в. І ми завважимо в нім одну черту — се черта глибокої національності. Український народ находив ся тоді в стадії розкладу, простий український люд попадав що раз більше в понижене, але любов до народності не опускала наших письменників. Коли она не могла виразити ся в поважнім виді, то виривала ся хоч у комічній формі, крізь котру почуємо нераз гіркий плач. „Украинцы страстно любить свою родину, и тоже чувство постоянно одушевляет ихъ поэтовъ.“²⁾ Таа любов до свого рідного піддержуvala симпатії до всього, що своє і держала бодай у скромних границях українську мову в літературних творах України. І треба було тільки горячого, съміливого духа, що оперши ся на дотеперішній традиції, зміг би поставити українське

¹⁾ Зазначимо, що повстане т. зв. віршів не вияснене нищ ще докладно. Пок. Драгоманів відносив їх повстане прямо до шкільних драм. Можливість сего припускає і Др. Франко (Южнорус. литер. очеркъ Ивана Франко. Оттыскъ изъ т. XL¹. Энцик. Слов. Брок. и Эфр. Спб. 1904. ст. 307.) Натомість Житецкий у Х. гл. своєї „Энейды“ відносить їх повстане до колядок. Певна річ, припускати у повстаню віршів вплив виключно штучній літературі або виключно народній творчости, було би хибне — в них стало ся щось подібного як у апокріфах, де народня творчість подала руку книжному письменству.

²⁾ Отзывъ о сочиненіи г. Петрова: „Очерки истории украинской литературы XIX. столѣтія,“ составленный профессоромъ Н. П. Дацкевичемъ, по-міщений в „Отчетѣ о XXIX. присужденіи наградъ графа Уварова“. Спб. 1888., стор. 103.

слово на вижину літературної мови. Таким духом явився Котляревський. Він поступаючи незвичайно обережно, зміг на дотеперішніх літературних основах дати Україні нове письменство. А повів він своє діло так уміло, з таким на пів інстинктивним, на пів съвідомим тактом, що Українці й не счули ся, як підпали під єго вплив і пішли єго слідами. Ми переконані, що форма твору, який кінець XVIII. в. мав зреформувати українське письменство, не могла бути інша, як була форма „Енеїди“ Котляревского — тільки така літературна форма могла повести українське письменство на національний шлях, що отворив єму вкінци дорогу до розцвіту.

II.

„Енеїда“ Котляревского.

Що Котляревский підняв діло відродження українського письменства з певною дозою съвідомості, т. є. що поява його „Енеїди“ не була (бодай у дальших частях, коли не з самого початку) виключно впливом якогось відрухового інстинкту, але подиктував їй Котляревскому намір дати Україні вартийший твір — твір, що своєю появою був би відмінний від попередніх, про се не може бути сумніву.¹⁾ А хоч ми не маємо на се прямих доказів, так ціла житієпись поета і сама поема мусить переконати нас у сім. Корінний Полтавець, вихований у живих ще тоді поміж Полтавцями традиціях мицулії. України²⁾, любив він широ український народ і українську мову. Живучи в місті, під час урядничої та військової служби, під час пробування по поміщичих дворах мав він нагоду перестудилювати основно жите ріжних верств української суспільності та пізнати наскрізь жите України. А як єго займало се жите, видно з того, що він ходив поміж простий народ і записував пильно єго звичаї, обичаї та мову. І бачив він за час свого повного досвідів житя велике принижене, в якому находив ся і український мужик і взагалі всю, що українське. А се принижене боліло єго дуже. Ярким виразом протесту проти такої погорди українського народу й слова може послужити написане „Наталки Полтавки“, що постала під впливом обуреня на кн. Шаховського, який своїм

1) Завважати належить, що проф. Житецький глядячи на „Енеїду“ Котляревського як на „синтезъ всего пережитаго, но синтезъ творческой“, доказує що той синтезъ „сопровождался . . . . сознательными возврѣніями на искусство“. (Эн. стор. 130, і сл.) Певна річ, перша гадка про „Енеїду“ могла повстати без такого наміру, але коли Котляревський побачив, що єго твір робить вражене, мусіла в нім зродити ся відповідна съвідомість — про се й съвідчити бльший розмір поеми. Так отже може й зразу мимо своєї волі надав Котляревський свої поемі ширший ідеальний підклад.

2) Про Полтаву помістив ряд розвідок у К. Ст. Фр. Павловський. Між стрічками розкинемо також богато вісток про І. Котляревського — передівсім про єго жите з XIX. в. — вісток, що впрочім не дають богато нового.

„Козаком-стихотворцем“ прямо висъмівав український люд.¹⁾ Таким самим протестом, тільки ширше задуманим проти зневаження українського слова могла бути і безперечно була его „Енейда.“²⁾

Котляревський був людиною нових поглядів і благородних почувань. Образований чоловік, перенятий повітними ідеями про вартість чоловіка³⁾ та рідного народу, запалює ся він горячою любовю до рідного краю, любовю повною віри:

Любовь къ отчизнѣ де геройть,
Тамъ спла вража не устоить,
Тамъ грудь сильнѣша одъ гарматъ.
Тамъ жизнъ — алтинь, а смерть — копійка,
Тамъ лицаръ — всякий парубійка,
Козакъ тамъ чортові не братъ. —

говорить він у своїй „Енейді“.⁴⁾ А широко виведений епізод із Евріальом та Нізом⁵⁾ може нас також переконати, що Котляревський любив щиро вітчину, коли він говорить із таким одушевленням про геройську смерть за неї.

І чи ж можна припускати, щоби такий чоловік міг ме бачити сего, що діяло ся довкруги него? Україну кривджено, забираю ії останню оборону — козацтво, поневолено масу єї робучого люду, понижено єї мову — а Котляревський мав би замкнути на всю тое очі? Чи ж мав він зробити так, як се зробив по часті Сковорода, що закутавши ся у стої фільософічні тези, відтягнув ся від пекучих потреб свого народу?⁶⁾ Ми не маємо

¹⁾ Дашкевичъ. Отзывъ, ст. 77.

²⁾ Аргумент, що Котляревский не призначав свої поеми до друку, не говорить нічого противного. На цю писав би наш поет таку велику поему, як не для друку, а принайменше для публичного ужитку між ширшою громадою?

³⁾ Ось що пише про се проф. Дашкевич: „Конечно, Котляревской понялъ лучшія стремленія XVIII-го вѣка во всемъ ихъ объемѣ; но онъ усвоилъ главное изъ нихъ, приведшее къ развитію чувства гуманности въ самомъ широкомъ смыслѣ — дѣятельной любви къ человѣку, какъ таковому, и ко всему народу и чувства соціальной справедливости“.. (Н. Дашкевичъ. Малорусская и другія бурлескныя (шутливыя) Энейды, в Кіев. Стар. 1898. т. LXII. ст. 177.)

⁴⁾ Часть пятая ст. 208. „Енейду“ Котляревского цитуємо всюди по виданю Куліша, котрого заголовок: „Писання И. П. Котляревскаго зъ его портретомъ и картинкою его будиночка въ Полтавѣ. Виргиліева Енейда. Наташка Полтавка. Москаль-Чарівникъ. Ода до князя Куракина. Спб. 1862. — В сім виданю стоїть: устройтъ — але се відай похибка місто: устойтъ.“

⁵⁾ Як вище, ст. 199—213.

⁶⁾ Про Сковороду пор. Житецкій. Энейда. VI. глава.

права припустити такого — з цілого житя і творчості Котляревського виходить як раз противне. Скоршо можемо сказати, що горячому, двайсятькілька літньому молодцеві прийшов нараз, певно під впливом гуманних ідей, які ширилися серед російської суспільності головно через французьку літературу, на гадку съмілій плян: запротестувати бодай не впрост проти такого пониження України, виказати в обширній поемі, що Україну можна полюбити, що она має право і здібність до поважного життя. Се й зробив він дійсно свою „Енеїдою“. А чому він ужив до того як раз форми шутливої трагедії — сему не подивує ся ніхто, хто зважить обставини, серед яких повстала „Енеїда“. Пануючою формою в українській літературі була тоді шутка — сатира в ріжних єї видах. Твори комічного змісту належать до найінтересніших появ нашого письменства того часу.

А і великоруска література могла послужити Котляревському певного рода заохотою і подекуди взірцем в тім згляді, бо і там появився тоді ряд творів комічно-сатиричного змісту¹⁾. Отже український письменник, що хотів бути живий поміж своїми, що хотів, щоби єго твір зробив відповідне враження на своїх, не міг надто віддаляти ся від літературної традиції України, бо тоді не мав би єго твір ані відповідного ґрунту під ногами, ані житової сили — він мусів користувати ся тими літературними формами, які тоді були загально звісні й улюблени, мусів, кажучи коротко, написати твір комічного змісту, коли не хотів відразу піти *ad acta*. Розумів се очевидно дуже добре Котляревський і тому вибрав до свого твору, що мав зробити відповідне враження на земляків, шутливу форму трагедії²⁾.

А й що до змісту мусів він старати ся зробити свою поему інтересною для української суспільності, він мусів нею затронути до живого українське серце. На устах цілої України була тоді так недавно ще запищена воля й упадок козацтва. Вся Україна жалувала за минулою свободою. Го-

1) Пор. Исторія русской литературы. А. Н. Пыпина. Т. IV. глава II.

2) Повтаряємо на сьому місці, що годі нам повірити, начеби Котляревський не призначав „Енеїди“ первісно до друку. З цілого її змісту і великого об'єму виходить, що він таки числив на ширшу публіку і то вже від перших стрічок. Та й ідея поеми відразу виступає різко. — Котляревський хотів від першої хвилі посмішити людей, але й сказати їм правду.

ловна маса простого українського люду оплакувала руїну Запорожжя¹⁾. Інші, головно упривілейовані, не могли перенести знесення гетьмансьтва²⁾. Словом ціла Україна почувала важке покривдання ізза знесення козацьких порядків.

Та жалувати ся голосно на се було небезпечно. Хто підіймав протести проти того або прийменіше висловлював бажання привернення давнішого стану, той наражував ся на численні переслідування й карі³⁾. Голосний протест проти поневолення українського люду могли підняти хиба одні народні пісні і они справді підняли сей протест, звертаючи єго передусім проти зруйновання Запорожжя й заведення кріпацтва, бо в тих двох точках бачили они найбільше покривдання народу. А українське панство (навіть і не під впливом терору з гори) і так не дуже скоро до протестів проти уряду, освоїло ся скоро з новими порядками, а єго жаль за минулою свободою мав більше плятонічний характер, хоч проривав ся ще час до часу під ріжними видами.

Коли звернемо лише увагу на сі обставини, то ідея „Енеїди“ Котляревского та її Ґенеза стане нам доволі ясно зрозуміла. Хто хотів стати наскрізь національним підтом України — і то національним у зрозуміні переважної частини української суспільності, простого люду — той мусів взяти темою своєї поеми тое, що обходило цілій український люд — упадок єго волі та єго поневолене. Що Котляревский хотів бути таким поетом, се показує нам дух усіх єго творів — в сих творах (не виключаючи „Енеїди“) старав ся він у переважній частині думати як український мужик, припиняючи до єго съвітогляду та способу вислову свою творчу

¹⁾ Оден тільки Драгоманів каже, „що ми самі маємо більш семидесяти пісень записаних в ріжних країнах, од Дунаю до Дону“, де народ висказує свій жаль ізза руїни Січи. (**Нові укр. пісні про громадські справи (1764—1880).** М. Драгоманова. Женева. 1881. ст. 20).

²⁾ Гл. хочби й замітку **П. Ефименка**. Одинъ язъ протестовавшихъ. Кіев. Стар. 1881, I, ст. 602, і сл.)

³⁾ В цю жо згаданій статі Ефименка вказано кілька примірів сего. Тим не хочемо ще підсувати Котляревскому такої боязни. Годі ту не призначати слушності словам проф. М. Грушевского: „Казати, що більше виразно Котляревський не міг з своїми тенденціями виступити, бо се стягнуlob на нього карі заслання, се дуже нещаслива вимівка. В таких молодих літах люде не вяжуть ся такими гадками...“ (Зап. наук. тов. ім. Шевченка 1903, т. LI. Бібліографія, ст. 53—54.) Відмічаємо тільки факти того часу, хоч в тім разі не дуже відбили ся на Котляревськім.

манеру. Він зінав мужицьку душу — бо студилював її пильно — і тому малюнки українського мужика виходять у него вірні. А погляди мужика? Котляревський був добре обзнако мленій із народними піснями України — він зінав їх духа, зінав їх погляди. Він бачив, що сії українські пісні тужать за знищеною волею — скажім точніше, за знищеним Запорожем. І пишучи український твір призначений для української суспільності — не для панської суспільності, що відчужила ся майже зівсім від України, а для хлопської, для тої, що спочувала з українським мужиком і була близька для него — мусів він положити в основу свого твору найбільше інтересну тему для тодішньої України: знищеннє останнього заборона волі України, Запорожа. А що в Котляревського було за мало національної свідомості, щоби заговорити прямо про знищеннє Запорожа і то ще в дусі народних пісень, то Котляревський, натравнивши на готові, відповідні до сеї теми взірці, зробив се в виді невинної травестиї буцім то перерібки готового вже чужого матеріалу, тим більше, що „Енеїда“ мала викликати вражіннє головно між паньством на Україні. І дійсно поема зробила бажане вражіннє, бо така форма відновідала найліпше характерові тодішньої творчості наших письменників.

Так отже темою поеми Котляревського є житє України після упадку Запорожа. У виді вандрівок Троян — Запорожців представлений сей стан України по можности всесторонно. Що Троянці — се Запорожці після зруйновання Січи, в тім мусить упевнити ся кождий, хто тільки заставити ся уважніше над самою „Енеїдою“¹⁾.

Пригадаймо собі тільки в головних почерках історию останньої руїни Січи (1775). Наведемо ту дословно місце авторитетного ученого: „...польубовник цариці Катерини є начальник війська московського в степах. Грицько Потьомкин, котрий було сам записався в запорожці, задумав зовсім скасувати Запорожжя юіслав сербина генерала Текелія, з вій-

¹⁾) Гаджу, що Троянці — се козаки, потверджує проф. Дащкевич. В своїй статті: „Малорус. и друг. бурл. Эн.“ ст. 182. пише він: „Эней и его спутники — это какъ бы козачество, бродившее по свѣту послѣ разрушенія Сѣчи“. І сучасники Котляревского не розуміли інакше єго поеми. Згадаймо тільки слова Шевченка, писані з приводу смерти автора „Енеїди“: „Згадаю — Енея, згадаю родину“ (Т. Шевченко. Кобзарь. С. — Петербург. 1907. ст. 11. — найновійше критичне виданнє).

ськом атакувати Січу. Текеліj виїшовши з кріпості св. Ієлизавети, (тепер Ієлісаветград) обступив Січу. Запорожці було думали одбиватись, але ж їхній архимандрит Володимер умовив їх не повставати проти християнської цариці. Текелія пустили в Січ і він покликав до себе старшину, та важніших з неї, в тім числі і кошового отамана Кальниша, вислав у Петербург, а маєтки їх і військові забрав на казну; архимандрита Володимира взято до Київа, церкву обібрано — козакам зволено було повернутись в сельяні, або виїти в ті місця, звідки хто був. Тисяч з п'ять козаків всією втекти на човнах вниз по Дніпру до землі, підданої турецькому цареві, а цеј позволив їм оселитись на Дунаї¹⁾. Та її тая утеча із Січи мала доволі комічний характер: Запорожці мусіли взяти ся на хитроці і доперва коли убрали Москаля „в шорп“, змогли видобути ся тихцем із Січи²⁾.

Ні слова говорити, поведене Запорожців у сїй справі не могло подати причини до надто великого одушевлення — оно не дуже лицювало з лицарством. Бачив се відай Котляревський і дав вираз — по нашій гадці — своїм гадкам у сїй справі в „Енеїді“.

Про самих Запорожців та про Січ не згадує Котляревський богато в „Енеїді“. Ледви кілька разів натякує ся на них прямо по імені, а робить ся се якось ніби мимохіть — може бути Котляревський не хотів говорити про се ширше, називаючи річ по імені. Ось сї місця — замітне, що они подибуЮТЬ ся доперва від III. часті:

Після прощання з Ацестом илии Троянці з Спцилії

„И кургикали пісенёкъ:

Козацъкихъ, гарнихъ Запорозъкихъ...“ (III. 59),

а далі:

¹⁾ Драгоманів. Нові укр. піс. ст. 17. (на основі Скальковского).

²⁾ Диви про се обширне оповіданє у „Споминках про Миколу Леонтьєвича Коржа. О. Стороженка“ (Оповід. т. IV. Львів 1905. стор. 108. і сл.) Нехай нікого не подивує, що ми покликуємо ся ту на белетристичне оповіданє — оно належить до тих нечисленних творів Стороженка, де історична правда не перемішана надто з гидумками фантазій. Оно носить „Найбільше сохранившую ся близоту къ Этнографической записі“ (Іг. Житецкій. Українські оповідання А. П. Стороженка. Кіев. Стар. 1905. т. 90. с. 376). А й д. Стешенко признає сей твір за „лів-белетристичний.“ (Ол. О. Стороженко Івана Стешенка. (Зап. наук. тов. ім. Шевч. 1901. т. XLIII. с. 23).

„Либонь співали і про Січъ,
Якъ въ пікінери набирали...“ (III. 60).

А між латинським війском :

„Було тутъ військо волонтири
То всякихъ юрбица людей,
Мовъ Запорожці чуприилірі,
Що іхъ не втне и Асмодей.
Воно такъ бачишъ, и негарне, —
Якъ кажуть то — перегулярне,
Та до війни самий злий гадъ:
Чи вкрасті що, язикъ достати,
Кого живцемъ, чи обидрати,
Ні сто не вдергить іхъ гарматъ“ (IV. 157).

Отсє найширший образ, де пів поважно, пів шутливо виведене запороске військо під дійсним своїм іменем.

Вкінці Зевес обіцяє ось таку кару сварливим богам — зівсім в дусі народних пісень та переказів :

„Пошлю васть въ Запорозьку Січъ!
Тамъ вашихъ каверзъ не вважаютъ,
Жіночъ тамъ на тютюнъ міняютъ,
Въ день п'яні сплять, а крадуть въ нічъ“. (VI. 229).

Як видимо, натяки якби мимовільні, здержані в змісті і нечислені. Та коли придивити ся близьше Троянцям, так вийде, що в основу їх змальовання лягла передівсім характеристика запороского війска, а хоч малюнок троянської ватаги має в собі й інші елементи, так все таки **переважає в нім запороский характер.**

Та поки що звертаємо увагу тільки на одне — ото що Січ піддаває ся без борби, а деякі Запорожці повтікали. Отже в будові „Енеїди“ Котляревского впадає в око вже на перший погляд обставина, що супроти Вергелія й усіх інших „Енеїд“ українська „Енеїда“ найкоротша тому, що Котляревский пропустив зівсім без згадки павіть величезний уступ, тоб то оповідане Енея про борби в Трої (т. зв. Ἰλιοπέρσις). Що більше, в цілій „Енеїді“ Котляревского не знайдемо ні одного натяку на сю борбу. Які аргументичні ціли міг мати при тім Котляревский, про се говоримо низше; ту тільки скажемо, що оповідане Котляревского про Троянців-Запорожців годить ся дивно із історичними даними про Запорожців-Січовиків. Нам здає ся, що така незвичайна припадковість

не можлива в сім разі і ту треба признати Котляревському дещо сувідомості в поступованю і пляну з гори. Іменно на наш погляд Котляревський хотів у своїй поемі таким робом дати вираз своїм гадкам про збурене Січи й поступованє під час руйновання єї Запорожців. Котляревський знаючи добре народний сувітогляд, висказув в сеї спосіб зівсім в дусі народної поезії свій жаль по причині сеї події, але заразом дивлячи ся на сей історичний факт із більше критичного становища чим народна пісня, не може здергати ся від сьміху сатиричного обуреня на негеройський вчинок Запорожців. І хто знає, чи в сій так зручно скритій, а мимо того кождим Українцем істинковно відчутий тенденції не лежить секрет величезного успіху її актуальності „Енейди“.

Та з другої сторони Котляревський любить сих козаків і стає навіть в їх обороні. „Можна також догадувати ся — пише один із наших учених,¹⁾ — що самим добором теми до „Енейди“ хотів Котляревський звернути увагу Росії на значінє українського козацтва, що по зруйнованню Січі, немов ті Троянці, блукало по чужих землях⁴. Ми пішли би ще дальше — ми сказали би, що Котляревський хоче таким робом бодай непрямо запротестувати легко проти знищення Січи вже хочби її з того згляду, що з кождим сильнішым жалем злучений протест. Тільки наслідком того, що він хоче получить сей протест із лояльністю²⁾ виходить він доволі скритий, хоч не дуже її то неясний. Котляревський був як і переважна частина тодішньої української інтелігенції із переконання монархіст і він жив у часі, коли на Україні суспільність рада нерада мусіла погодити ся із фактом знищення Запорожжя³⁾. І тому Котляревський не грішив нічим проти поглядів своєї суспільності, виявляючи себе лояльним.

¹⁾ Кирило Срудинський. Літературні замітки. Львів 1901. ст. 18.

²⁾ Розуміємо передівсім слова Котляревского:

„Вельможи! Хто царя не слуха,
Такимъ обрізать нісъ и уха

И в руки всіхъ отдать катамъ“ (IV. 155.)

Хоч тут належить замітити, що сих слів відай не треба брати надто дословно, бо они надто жорстокі, а до того перечать їм прямо дальші стрічки:

„Зроблю лиши роспись именамъ

Убитихъ воинъ на полі

И згинувшихъ тутъ по неволі,

Для примхи ихъ князьківъ душамъ“ (VI. 274),

³⁾ Студин. ст. 16—17.

А впрочім міг ту відіграти роль і згляд на тодішню українську суспільність, яка не хотіла би читати інакше може з таким одушевленем твору Котляревского.

Українське панство не дуже виступало проти російських порядків. Котляревский зробив се зручніше: не згадуючи ні слова про прямий протест, він вивів Запорожців як лицарів — бурлак. І здає ся, кожному впаде на гадку позірна неконсеквенція: Троїці, обідрані бурлаки, можуть сьміло ставити чоло коаліції Латинців, Рутульців і інших народів. Чи не хоче Котляревский прямо остеречи російський уряд і тим способом дати волю невдоволеню свому і невдоволеню народу ізза знищена Січи? Російський уряд знищив Трою-Січ, але козацтво блукає по сьвіті незнищене і оно може знайти колись неожидану силу... Певна річ, було би надто сьміло говорити, що Котляревский грозить своєю „Енеїдою“ Росії, але можемо з чистим сумліннем сказати, що Котляревский хоче свою „Енеїдою“ додати духа Українцям, вказуючи на се, що після руїни старих порядків їм нічого попадати в розп'яту, бо можуть ще двигнути ся до нового розцівіту, коли тільки використають науку, яку дала їм історія і витягнуть із сеї історії кріпкі основи до нового життя. І се нове жите, яке треба добути ще тяжкою борбою, має стати тим новим Римом — новою обіцяною землею Українців.

Троя-Запороже належить до минувшини — перед нами будучість: она далека, повна блуканини часто бездільної, повна борб, але она все наша. Розбите козацтво-Січовики — представитель лицарської сили України — добуде колись свій Рим і почислить ся з ворогами, а добуте тому, бо в нім є животня сила, хоробрість і любов до своєї суспільності... З тим повинні міродатні круги числити ся. Се відай остаточна ідея „Енеїди“. І тому ми назвали би поему Котляревского легальною пробою протесту проти знищена козацтва. Одно тільки виходить із сеї точки погляду на некористъ „Енеїди“: ото се, що ся обіцяна земля — се досить туманна, не означена точно країна. Она така туманна, що самі Троїці до неї рівнодушні аж до хвилі, коли не ступили на неї. Та се річ зрозуміла: означати точно дорогу, куди треба йти Україні, було би в хвилі хаосу часів Котляревского досить ризиковною річию, тим більше, що її сама українська су-

спільність не була виовнії съвідома своєї цілі, а потрібувала конечно спокою... Впрочім і самі борці зневірюють ся часто та стають рівнодушні для своїх ідей, а борять ся за них нераз силою конечності обставин, як ось Троянці Котляревського. І хто знає, чи Котляревський, маючи рівнодушність Троянців до їх будучої вітчини-Риму, не хотів натякнути на се, що Троянці (як представителі України) добудуть своєї цілі мимо хвилювої зневіри, бо сама судьба буде перти їх до того. Впрочім поет знає на се дуже добру рецепту в дусі людової творчості:

„Та вже що буде, то и буде,

А буде те, що Богъ намъ дастъ“.

То було би одно. З другої сторони хотів Котляревський дати вираз своїм гадкам ізза поступовани Запорожців під час піншення їх останнього заборола волї-Січи. Але тут треба було поступати ще більше осторожно. І тую задачу виповнив Котляревський дуже гарно і дуже зручно. Форма безпретенсіональної пародії надавала ся до того як не можна красше. Побачимо всео дуже гарно в порівнанні із технічною будовою „Aeneidos“ Вергілія Марона. Бо якуж ціль має там Ілліпсерсіс? Будемо старати ся говорити словами поважного критика.

„Die Fabel der Aeneis beginnt mit Ilioms Zerstörung, denn da hat die Mission des Helden ihren Ursprung, die Überführung der troischen Penaten nach Latium: also musste die Iliupersis in das Gedicht aufgenommen werden¹,“.

Се була одна причина вставлення Ілліпсерсіса в „Aeneis“ Вергілія і хоч сей уступ находит ся в середині поеми (книга II – III), то все таки він становить якби інтродукцію в поему. Таким способом ідея поеми і поступоває Енея виходить у Вергілія зівсім ясно — він має перенести Пенатів до означеного богами (хоч у дальших частях поеми) місця, Італії.

Не так оно у Котляревського. Подібно як Запорожцям-утікачам була ціль їх подорожі доволі рівнодушна, коби тільки знайти безпечний захист, так само їй Троянцям Котляревського, а навіть самому єго Енеєви ся ціль доволі рів-

¹⁾ Virgils epische Technik von Richard Heinze. Leipzig 1903. ст. 3.

нодушна — они всі хочуть тільки вже раз відпочати. Оно то вібі пра́вда, що Еней прямує до Риму, але ж сей Рим щось такого неясночо в єго умі і він єму так рівнодушний, що Еней зрік би ся єго радо кождої хвилі, колиб єго не вудили боги, а навіть не грозили тяжкими карами, як се діє ся пр. I, 20, де Еней доперва на рішучі грізьби Меркурия в імені Зевеса кидає тільки з почування страху — ми готові навіть думати із поведеня Зевеса, що із низького страху перед побоями — Картаґіну їй Дідону. Як же інакше виглядає се місце у Вергілія! Там промовляє Меркурій в імені Зевеса до амбіції Енея і вказує єми на негідність такого вчинку:

Si te nulla movet tantarum gloria rerum
Nec super ipse tua moliris laude laborem,
Ascanium surgentem et spes heredis Iuli
Respice, cui regnum Italiae Romanaque tellus
Debentur (IV. 272—6.)¹⁾

І Еней послухав Меркурия. Отсе в съвідомість ціли ї призначеня, але у Енея Котляревского того нема. І тому ледви можна згодити ся з проф. Житецким, що Еней съвідомий своєї ціли²⁾. Ні, радше сказати, боги тягнуть єго на спус до тої ціли і мусять раз у раз підбадьорювати та грозити навіть карами. Кромі згаданого вже місця видно ще і перішучість Енея і єго рівнодушність до призначеної богами цілі I. 8; II. 51, де Еней навіть готов лишити ся в Сицилії і лихий, що всі єго човни не згоріли; ще сильнійше зазначено се III, 59. — ту Еней уже не вірить навіть богам і свому по-мершому батькови. Доперка коли наш герой побалакав із батьком у пеклі, став єму легше на душі; а коли таки добиває ся до латинської землі, зміняє ся єго рівнодушність на хоробне завзяте. Разом із ним піша ватага троянських во-лоцюг стає відразу героями. Так отже Троянці в першій ча-сти „Енейди“ являють ся представителями Запорожців, що змучені довшими вандрівками та невзгодинами раді би вже спочити денебудь, у якій небудь землі — зівсім анальгічно до того, як Запорожці розселилися по ріжних сторонах

¹⁾ „Енейду“ Вергілія цитуємо всюди по виданю Брозіна-Гайткампа. (P. Virgili Maronis *Aeneis*. Erkl. von Dr. Oskar Brosin. I. B. Fünfte Aufl. von Edw. Heitkampf. Gotha 1895).

²⁾ Житецкій. Энеїда. ст. 145. (Онъ (Еней) знаетъ, куда и зачѣмъ онъ Ѣдетъ...“)

світа (по Туреччині, Угорщині). Та коли помимо сеї рівно-душності до ціли вандрівки той ідеальний представитель сили українського люду находить певну основу для свого ділання, він заміняє ся може й несподівано для себе в ідейного героя силою обставин і силою тих прикмет, які скривалися досі в єго душі і не мали нагоди розвинутися відповідно. А можливо, що Котляревський стоїть в тім згляді по-декуди під впливом сучасної ему української драми. Іменно тодішні інтермедії та інтерлюдії представляли також Запорожця. Сей Запорожець бе всіх, побіджував всю довкруги, але робить се без ціли¹⁾. Можливо, що малюючи своїх бездомніх Троян, які дивують собою ріжні краї її народи, мав перед очима образ того Запорожця, що виявляє перед пубlicoю свою силу й розум — зівсім безцільно. Та Котляревський пішов дальше від драматургів XVIII. в. Він хотів показати в своїй „Енеїді“, що сего великого засобу сили й хоробрості можна буде колись ужити для добра обновленої вітчини.

Та повернім до Вергілія. Змальоване упадку Трої має ще одну незвичайно важну задачу — оно має на ціли регалітацию Енея і єго дружини. „Die Ahnen der Römer (себ то Троянці з Енеєм на чолі) — пише згаданий учений — sind besiegt und weichen, indem sie auf Vergeltung und neuen Sieg verzichten... Notwendigerweise muss der Römer bei diesem Gedanken zunächst ein Gefühl tiefer Bechämung empfinden. Für ihn ist Rom, was für Aeneas Ilion war: wie vermöchte ein Römer lieber mit Weib un Kind und Gefolgschaft seiner eroberten Stadt den Rücken zu kehren, als mit ihr zu fallen²⁾. Справа представляє ся для Вергілія незвичайно поважно і він мусів ужити великих засобів своєї поетичної творчості, щоби удержаняти добру славу свого героя. „Den Gefühlen der Beschämung vorzubeugen, die Troer insgesamt, vor allem aber seinen Helden gegen die Vorwürfe der Feigheit oder Schwäche, der kleinmütigen Verzagtheit und der Untreue gegen die Vaterstadt zu sichern, darauf musste in erster Linie Virgil sein Augenmerk richten. Die Sympathie mit dem Besiegten steigt, wenn die mit dem Sieger

¹⁾ Основнійше про се у згаданій книжці Житецького.

²⁾ Heinze ст. 4.

fällt, somit mussten zweitens die Griechen, wenn auch mit grösster Vorsicht, um den Schein der Gehässigkeit zu vermeiden, des Glanzes beraubt werden, der den E folg zu umstrahlen pflegt¹⁾“.

Тую задачу виповнив Вергілій съвітло знаменитою 'Ілонпера'.

Зівсім інакше у Котляревського. Він знов, що Запорожці втікли із Запорожжя — але втікли без ніякої борби. Отже маювати борби в Трої-Запорожжю було якось ніяково. Але й ніяково було згадувати такий вчинок Запорожців. Хочби ми припустили навіть дуже великий степень лояльності у Котляревського, все таки треба мати на увазі, що він почував себе все Українцем і симпатизував із колишнім козацтвом. І тому мусів він поступати дуже обережно в цій дразливій точці. Се була зівсім не легка задача — она вимагала зрілого роздумання. Котляревський вибрав ту дуже легку дорогу: він пропустив коротко цілій уступ про борбу в Трої, а навіть вистерігав ся якого пебудь патяку на сю борбу, зазначуючи однак виразно, що таке поступованє викликує у него іронічний усьміх. І в сім пропущенню 'Ілонпера' лежить найбільша технічна ріжниця між „Енеїдою“ Котляревського а поемою Вергілія та її travestиями. Котляревський зівсім не думає оправдувати своїх геройв, але зазначує виразно, що они втікли з Трої, а говорячи се прямо, звертає ся вже тим самим з іронічною сатирою, яка виступає нераз досить виразно, проти негеройских в тім разі Троянців. Бо ось що говорить він про подїї в Трої:

„Но Грекя, якъ спаливши Трою,
Зробили зъ неі скірту гною,
Вінь, взявши торбу, тягу давъ ;
Забравши де якихъ Троянцівъ,
Осмаленихъ, якъ гиря, ланцівъ,
Пятами зъ Трої накивав“²⁾. (I. 1).

¹⁾ Heinze ст. 5.

²⁾ Для точнішого порівнання наведемо анальгічні виривки із інших travestий „Енеїди“ Вергілія. Пр. у Осипова представлений Еней таки героем, що доперва після довгої борби за Трою мусів скитати ся. Перед Енеєм

„Герои всѣ... скотина...

Но послѣ свального какъ бою
Сожгли обманомъ Греки Трою...

Бродягой принужденъ скитаться.“ (I. часть, ст. 18. Всюди цитуємо по першому виданню 1791. і сл.). І у Блюмауера названий Еней — бодай іронічно — grosser Held. (Блюмауера цитуємо все по виданню Бобертага. Докладнійші титули низше). А Котляревський наче навмисне уникає навіть згадки про таке.

Читач почуває мимоволі несмак ізза поступования Троянців.

А до Дідони кажуть Троянці прямо:

„Дали намъ Греки прочухана,

И самого Енея пана

Въ три-вирви вигнали відтіль.“¹⁾ (І. 10).

Самі комічні вислови в натяках про подїї в Трої съвідчать найкрасше про те, як дивився на цю справу Котляревський.

Оттак по нашему треба глядіти на „Енейду“ Котляревського і з тої точки оцінювати її. Може бути, що наші вислови видадуться часом не добре основані, але ж ми думаємо, що при близьшім роздуманні і вчитанні в поему можна згодитися з нами. Нам здається, що така точка погляду — а она дасться погодити із строгою критикою — може подати спосіб погодження тих суперечностей, які викликають часами читання „Енейди“.

---

¹⁾ Отсей уступ був лише одиноким натяком на якесь ужите сили супроти Троян, але тільки із сторони Греків.

III.

Жерела „Енейди“ Котляревского.

Наука займала ся до сеї пори небогато розслідами „Енейди“ Котляревского з огляду на єї жерела. В сїй справі зроблено ледви початки.

Найзамітніша з того погляду праця д. Ів. Стешенка п. з. „І. П. Котляревській и Осиповъ въ ихъ взаимоотношениі“¹⁾ де розібрані відноєння Котляревского до Осипова і Блюмауера. Авторови удало ся дійти до кількох важливих вислідів (головна єго заслуга безсумнівне виказане, що Котляревский користував ся „Енейдою“ Осипова), але єго розвідка оперта пераз на фальшивих датах (передівсім з огляду на Осипова). До того се ледви матеріял, поданий у загальних почерках, з якого не витягнуто відповідних консеквенцій. Вкінци автор не доцінює „Енейди“ Котляревского, називаючи єї без достаточної основи перерібкою одного тільки Осипова²⁾. Далеко обережніше написана розвідка проф. Дащевича „Малорусская и другія бурлескныя (шутливия) Энейды“³⁾, що є наче продовженем єго гадок, висказаних вже ранішче⁴⁾. Проф. Дащевичеви належить заслуга вказания властивого напряму для правильної оцінки поеми Котляревского дорогою порівнання з іншими „Енейдами“. Та і ту матеріял ледви затронутий і необроблений. Вкінци належить ту згадати розвідку

¹⁾ Київ. Стар. 1898. т. LXII. ст. 1—82. Також окремою книжкою п. з. И. Стешенко. Поэзия И. П. Котляревского. (Къ 100 л. юбилею его „Энейды“). 1. И. П. Котляревский и Осиповъ. 2. Котляревский въ свѣтѣ критики. Отискъ изъ журнала „Киевская Старина“. Київъ 1898. Крім сего писав д. Стешенко ще кілька праць про Котляревского; згадаємо про них при нагоді.

²⁾ Пор. єго слова: „Ітакъ, пока на украинской передѣлкѣ отразились только формальное влияніе Осипова и существенное влияніе самого Котляревского. (Київ. Стар. 1898. LXII. стор. 81).

³⁾ Київ. Стар. 1898. т. LXII. ст. 145—188.

⁴⁾ Отз. о соч. Петр.

проф. Сумцова¹⁾ і Студиньского²⁾), де порушені відносини Котляревського до народної поезії.

От і весь найважнішіше, що зроблено на тім полі³⁾. Докладнішої праці, що обіймала би цілість „Енеїди“ Котляревського в деталях з огляду на жерела поки що нема і тому богато лишає ся невиясненого (пр. відносин Котляревського до латинського оригіналу) або непевного⁴⁾.

А про вагу такої праці нема що й спорити, бо без такого порівнання українська „Енеїда“ стає місцями прямо незрозуміла. А впрочім ступень орігінальності Котляревського і спосіб його творення може виступити доперва при такім порівнанні вповні на верх — а се зівсім не маловажна річ.

Та з другої сторони не дастъ ся заперечити, що така робота в повнім її обемі тепер таки неможлива. Раз у раз натрапляємо на труднощі, які побороти зможе в частині хиба праця не одного чоловіка. Звісна річ, що і про самого Котляревського і про час, у якім він жив, маємо з того згляду надто мало даних. Та мимо того ми постановили — як каже др. Франко — пірнути у глубину „Енеїди“ — а може нам удасть ся хоч що небудь видобути звідтам. Ми хочемо перейти крок за кроком поему Котляревського і приглянути ся їй з близька і в частях і в цілості.

* * *

Свою поему назвав Котляревський „Віргілієва Енеїда на українську мову перелицьована“⁵⁾. Тим самим подано вже головне жерело його творення.

Латинська P. Virgilii Maronis „Aeneis“ лягла в основу українського твору. Щож дальше говорить Котляревський про свої жерела? Наш поет має звичай переривати час до часу

¹⁾ Изъ украинской старины.

²⁾ Літературні замітки. Львів 1901. і его: Котляревский і Артемовский. (Відповідь д. Ів. Стешенкови). Львів 1901.

³⁾ Докладніша література сего пит.ня подана в статті д. Ів. Стешенка И. П. Котляревский и Осиповъ.

⁴⁾ Досить згадати, що проф. Даšкевич признає вплив і Вергілія і Скаррона на Котляревського, а д. Стешенко відкидає рішучо сю гадку.

⁵⁾ Енеїда на малороссійскій языке перелицьована — як стоять у першому виданю. (Перше виданє „Енеїди“ І. Котляревського — заходом Наук. Тов. ім. Шевченка. У Львові, 1898).

оповіданє та втручувати там свої власні рефлексії. Між іншим говорить він нераз і про себе самого і про жерела поеми. І так забираючи ся до опису пекла, каже він:

„Піду я до людей старихъ,
Щобъ іхъ про пекло роспитати,
І попрошу іхъ росказати,
Що чули одъ дідівъ своіхъ.
Виргілій же, нехай царствує,
Розумненській бувъ чоловікъ. —
Нехай не вадить, якъ не чуе, —
Та въ давній дуже живъ вінъ вікъ.
Не такъ теперъ и въ пеклі стало,
Якъ въ старину колись бувало
І якъ покійникъ написавъ.
Я може, що-нибудь прибавлю,
Переміню и що оставлю:

Писиу — якъ одъ старихъ чувавъ“. (III. 75.)¹⁾

А в самім описі пекла находимо характеристичні слова:

„Не можна и въ казкахъ сказати,
Якихъ було богацько дивъ!“ (III. 87.)²⁾

А коли почала ся війна між Латинцями й Троянцями, тоді отворено съвітию Януса, котрий:

„мав на голові дві тварі —

¹⁾ І в Осипова находимо анальгічний уступ, та він звучить зівсім не так:

О вы глубокихъ странъ и темныхъ
Бурнисты, старости, писцы,
Которыя въ щеляхъ подземныхъ
Владѣете во всѣ концы!
Хотя вы всѣ и молчаливы,
Но будьте для меня столь чиvy,
И помогите описать
Жилища ваши по яснѣ.
Не ульто Марона умнѣе
Никто не можетъ написать? (Часть третя Спб. 1794. ст. 44).

Слова Осипова, се тільки докладна парадфаза слів Віргілія:

Dij, quibus imperium est animarum, umbraeque silentes
Et Chaos et Phlegeton, loca nocte tacentia late,
Sit mihi fas audita loqui, sit numine vestro
Pandere te salta, terra et caligine mersas. (VI, 264—7).

Ясна річ, що Котляревский не зависимий в самій місці від жадної з ви-численіх „Енеїд“ — хиба загальну гадку міг він узяти від своїх взірців, але переробив її в деталях по свому. Тому можна уважати сей уступ виразом гадок самого Котляревского.

²⁾ Анальгій в інших травестіях нема ту що й шукати.

Чи гарнії були, чи хари,
Объ тімъ **Вергилій** самъ мовчать“. IV. 163.)¹

А троха низше, перечелючи війська, що йшли в поміч
Турнови, замічає Котляревский, що

„Не можна дале бі злічити,
Які народи тутъ плеились,
И на папіръ сей положити,
Якъ, зъ кимъ, коли, відкіль взялись.
Виргилій, бачъ, не намъ бувъ рівня,
А видно, що начухавъ тімъя
Поки дрібненько описавъ“. (IV. 169)².

Вкінци, коли приходить ся нашому поетови описувати „Евандріа батьківську печаль“ після смерти Палланта, не хоче він робити сего, бо

„не всякий такъ змудрує
Якъ самъ **Виргилій** намалює“. (VI. 89).

Із наведених місць виходить ясно, що Котляревский признає ся сам до двох жерел своєї поеми: Вергілія і оповідань пароду, спеціально казок. І ми не розуміємо, чому не вірити Котляревскому, як се робить д. Стешенко, який признає, що наш поет міг читати поему Вергілія в оригіналі, але не користувати ся нею в своїй поемі³). Котляревский висловлює ся ту з такою рішучостию, що не може бути двох гадок у сїй справі навіть тодї, колиби спроялю деякі трудності документальне доказане впливу поеми Вергілія. Знаємо певно, що Котляревский знає добре латинську мову

1) Розуміє ся, у Вергілія в відповіднім місці (VII. 601.) не має про щось подібного згадки. У Скаррони при сїй нагоді (VII. кн.) натякає ся, що „Un certain **vieil auteur** qui ment A conte la chose autrement“. Але сї слова могли би мати хиба дуже далеку звязь із висказом Котляревского. У Блюмауера нема навіть згадки про сю съвятиню. А Осипов подає вправдї перерібку сего уступу, та про Вевгілія не згадує нї словом про тім.

2) Такого уступу нема в ніякій травестії, хиба остання строфа Осипова подабає на него двома першими стрічками:

Но кто возможеть именами

Тѣ всѣ нагороды перечесть? (IV. ч. ст. 115). Та про Вергілія не має ту ї згадки. — Замітимо, що всюди в тексті Котляревского справляємо очевидні друкарскі похибки без згадки про них.

3) Гл. на многих місцях его розвідки про Котляревского й Осипова, пр. на 80 стор. читаємо: „Какіе же дальнѣйшіе источники украинской Энейды? Біографы говорять, что Энейда Вергилія, но это большой вопросъ“ і т. д., хоч на 9. стор. признае ш. критик: „мы лично будучи убѣждены, что Котляревскій пользовался и Вергиліемъ...“

(в „Енеїді“ є кілька місць написаних українсько-латинською мішаниною), знаємо від наочного съвідана, що він мав у своїй бібліотеці латинський текст „Енеїд“, вкінці він сам виевиє нас богато разів у своїй поемі, що користувався самим Вергілієм при писанню своєї травестії — отже нема причини не речити сьому.

Чому Котляревський взяв в основу свого твору як раз „Aeneis“ Вергілія, стане ясно кожному, хто хочби тільки побіжно познакомиться з історією латинської поеми.

Вже на сучасних Римлян робила „Aeneis“ Вергілія¹⁾ глубоке вражене, вражене, яке не припшло в удей може ніякому іншому римському творови. Це далеко до її появці, коли стало звісно, що Вергіль працює ѹ його над історично-героїчним спосом, зацікавила ся римска публіка незвичайно сим твором і покладала на него великі надії. Сам Август велив собі відчитувати поодинокі готові частини поеми, а по смерти автора поручив Луциєви Варіусови її видане без змін проти виразної волі умираючого Вергілія, що хотів не викінчений твір знищити²⁾. На Римлян робила поема — як сказано — величезне вражене; і пічого дивного в тім, боже був перший епос, що переводив ідею в артистичній будові; поеми попередників Невія та Еннія із своїм анналістичним способом писання не могли рівнати ся із ним, а і потомність не могла повелічати ся чимось подібним. Римляни гляділи

¹⁾ Публій Вергілій Маро (P. Vergilius (не Virgilius, як говорять багаті і як писав Котляревський) Маро) родився 15. жовтня 70. р. пер. Хр. в Андес коло Мантуй в Італії з убогих родичів. В школах у Кремоні, Мілані та Римі добув собі високе образоване і вів спокійне життя, аж доки не стратив свого майна наслідком поділу землі поміж ветеранів цісаря Августа. Доперва завдяки звісному приятелеві Августа Меценатові дістав він відшкодоване за тулю страту. Відтак відбував подорож по Азії та Греції, та наслідком великої спеки занедужав тяжко і вернувшись до Брундізіум номер 21. вересня 19. р. пер. Хр. Отже жив понад 50 літ. Писав ідylli з пастирського життя (числом 10) п. з. „Bucolica“, поучаючу поему з господарського життя „Georgica“ (у 4 книгах), которую критики ставлять під артистичним зглядом дуже високо; вкінці героїчну поему в 12 піснях „Aeneis“, яку по-мимо 11 літньої ірані (розпочав єї 29. р. пер. Хр.) писавши недокінчено. Кромі того заховалося під єго іменем ще кілька дрібніших творів (т. зв. Appendix Vergiliiana, зложені з 8 поемок і епіграм), що до котрих авторство Вергілія більше або менше сумнівне. (*Geschichte der römischen Literatur bis zum Gesetzgebungswerk des Kaisers Justinian Von Martin Schanz. Zweiter Teil. Erste Hälfte. Zweite Auflage. München 1899. (Handbuch Müller-a) ст. 27 і сл.*)

²⁾ Schanz. Як вище ст. 49–50.

з гордостю на свого поета, порівнювали його съміло з Гомером, а навіть ставили його вище від него¹⁾. Поема, що обіцювала Римови панування над съвітом, вражала приємно національну гордість Римлянина. Почитане Вергілія перейшло незабаром у школу і таким робом утвердила ся пам'ять його творів на довго в умах образованих людей. Середні віки не тільки не зменшили того почитання, але прибільшили його ще. „Alles, was auf Vergil Bezug hatte, konnte damals auf Intere se rechnen“ — каже Шанц²⁾. Доперва в новійших часах стали глядіти більше критично на „Aeneis“ і хоч їй не відмовляється високої артистичної вартості, все таки критика вказує в ній поважні хиби — головно з огляду на композицію.

Нічого дивного, що в виду такого незвичайного почитання мав Вергілій дуже великий вплив на поезію. Найвизначніші поети съвіта розвивали свій талан під впливом лектури його творів. Безсмертним творцям „Божественної комедії“, „Божевільного Орлянда“, „Освобожденого Ерусаалима“ і „Люзіандів“: Італійцям Данту (1265—1321), Аристови (1474—1533), Тассови (1544—1595) і Португальцеви Камоеншови (1524—1578) служив ще Вергілій найвищим взірцем, а Шіллєр зачислив ся до його найгорячійших почитателів³⁾.

Та з другої сторони численні найочевидніші вже при першім читанію погрішності римської поеми — головно місцями напушиста съвіточна повага — надавала ся як не мож краще до висміяння. І тому витворила ся на основі „Aeneis“ богата література комічного змісту. Єї початки сягають ще римських часів, коли то нераз зображені на съмішний лад поодинокі сцени з пригод Енея, а па протягу часу XVII—XIX. в. бачимо цілі фальянги пародій сеї поеми у Італійців, Французів, Німців, а за ними і слов'янських народів: Великоросів, Українців, Білорусів і Поляків.

Розпочав ряд травестій, що мали більший розголос у съвіті, Вергілієвої „Aeneis“ Італієць Джованні Б. Ляллі

1) Як вище, ст. 58.

2) Стор. 92.

3) **Vergilli Maronis Aeneis.** Erklärt von Dr. Oskar Brosin. Anhang. Dritte Auflage Gotha. 1890. ст. IX.

(Giovanni B. Lalli), який видав в Римі 1633 р. „Eneide travestita“¹⁾). Гро травестия спонукала Француза Поля Скаррона (впрочім независимо від італійської поеми) видати 1648 р. перші частини „Virgile travesti en vers burlesques“.²⁾ Приємно чуючи першу книгу своєї травестії королевій, визначує

¹⁾ Про Лялього та про його травестию, що з'ясом певно стоять у дуже далекій, тільки посередній звязи із поемою Котляревского, бажаємо поговорити в останній частині нашої праці. — Ляллі мав попередників в італійській літературі. Вже 1517 р. маємо там пробу травестії Вергілія Теофіля Фаїнга.

²⁾ Поль Скаррон (Paul Scarron), оден із найвидніших представителів т. з. бурлескного стилю, родився 1610 р. в Парижі, де «го батько Поль був радником парламенту (conseiller au parlement). Їго родичі були богаті, але незабаром умерла єму мати, а батько оженився вдруге з Франсоаз д'Іле (Françoise de Plaix), котра зуміла хитро ідти податливого чоловіка і він записав майно і дітям із школою перших. Тоді розпочала ся розтрата майна. Коли ж молодий Скаррон старався перенісдити сему, вислано його на два роки до Парижа, а по поверненні та докінченню студій вступив він до монастиря. Та веселий Скаррон був перекинаний, що монаха одіж не повинна вязати його забаганок. У гулящім товаристві проводив він дні і ночі, відвідував подорожі, аж вкінці отсе розгульне життя зруйнувало його здоров'я. Тяжка недуга (une lymphé acre) кипула сі єму на ісрви та спричинила ревматизм, гостець і многі інші недуги, що не покидали його вже по кінець життя. Відняло єму ноги і він міг забавляти ся хиба у себе дома із своїми дружами, що не лишили й тепер свого милого та забавного товарища. Свобідно міг він виливати свою веселість лише на папері — і звідси походить той його оригінальний стиль, який старалося так Богато наслідувати опісля безупішно. Тимчасом прогано батька Скаррона з Парижа за необережний виступ проти дворя, а тоді наш поет, що не міг надіяти ся від мачохи ніякої матеріяльної підмоги, мусів старати ся в інший спосіб о прожиток. Став єму тут в пригоді незвичайний дар зеднування собі людей і він почав робити широкі знаомості на королівськім дворі головно за посочию його покровительки, впливової панни Отефор (Hautefort). Завдяки тим знакомостям мають його твори все якісь присвятити на переді, якими автор старається звернути на себе увагу ріжких визначних людей. Се й вражає неприємно і робить вражене, що Скаррон ставить поезію у службу своїм матеріальним цілям — та з другої сторони дастъ ся се «правдати його трудним матеріальним положенем. Сі поезії переважно веселого, а іноді єздивого змісту звернули незабаром на него увагу наявіть самої королево-регентки і она веліла представити собі Скаррона. Наш поет скористав із того та попросив дозволу носити титул „хорого“ королевої (ad'dêtre son malade en titre d'office). За се дістав юні 500 талярів платні, та утратив єї небаром наслідком написаня поеми „Mazarinade“. Вкінці удало ся єму добути пріорство в Ман (probende або prieuré), Ту одружив ся він із молоденькою Мартінікою д'Обінє (Aubigné). В дев'ять або десять літ після умер він 1660 р. Писав досить Богато (їго твори обіймають 7 томів), а головна вага його писань лежить у незвичайно оригінальному стилі. Поминаючи дрібніші поезії та драми належить згадати його „Roman comique“ і „Virgile travesti“, доведений до середин VII. кн. (*Oeuvres de Scarron. Nouvelle édition, Plus correcte que toutes les précédentes. Tome premier. A Paris, chez Jean François Bastien. MDCLXXVI. Histoire de Scarron et de ses ouvrages* ст. 53. і сл.) Отсе видане на якім опираємо ся і з якого наводимо читати — се перше критичне видане, творів Скаррона, зам'тне тим, що подає дуже добре вістки про самого автора. Оно находитъ ся у бібліотеці віденського університету (п. ч. I. 102919.) Є також дешеве видане „Virgile travesti“ в „Bibliothèque nationale“, що вийшло в трех томах в pp. 1899, 1901 і 1898.

Скаррон, що буде видавати що місяця по одній книзі. Та він не додержав слова. В рр. 1648—1652 з'явилося ледві 7 книг і частина осьмої. Кінця своєї поеми Скаррон не написав, бо раз став тоді займати ся писанням театральних пес, а друге, як каже його біограф: „Il ne trouvoit pas si bien son compte dans les six derniers que dans les autres; ils sont moins interessants à certains égards: aussi y a-t il mille lecteurs que savent presque par cœur les plus beaux = traits des six premiers livres, contre cinquante qui ayent lu entiers et de suite les six derniers... Scarron avoit fait comme les autres: la dernière partie de l' Enéide étoit un pays neuf pour lui, et lui coûtoit plus à defricher que celle avec qui il s' étoit familiarisé dès l'enfance“¹⁾.

І се знеохотило його до дальшої праці.

Та мимо цього зробила його травестія відразу величезне враження і викликала цілу школу письменників, що старалися — майже всії безуспішно — наслідувати стиль і спосіб писання Скаррона²⁾. Сам Гофман-Велленгоф³⁾ знає таких травестій у французькій мові до половини XVII. в. шість, а не говоримо ту вже про численні продовження та докінчення Скарронового твору⁴⁾. Незабаром являються ся наслідування французького гумориста навіть у провансальськім та бургундійськім наріччях, а самого Скаррона переводять на англійську мову⁵⁾. Кромі того мала французька травестія визначний вплив на численні твори потомності.

1) Tome premier ст. 102, Ми навели умисне сей уступ, бо він пояснює нам, чому і інші автори травестії „Енеїди“ не докінчують своїх поем (пр. Блюмауер, Осипов).

2) Як ледві чи не на всі твори Скаррона, так само і „Virgile travesti“ має багато присвят ріжним вілівовим людям та приятелям. Виємок становить тільки VIII. книга, що не має ніякої присвяти. Цікава своїм гумористичним змістом є присвята VI. кн., що звучить дословно: „A Monsieur et Madame le Comte et la Comtesse De Fiesque. Monsieur et Madame, Vous m'aviez promis un petit chien, vous ne me l'avez pas donné. Je vous avois promis de vous dédier un livre de Virgile, je vous en dédie un; voilà tout ce que j'ai à vous dire. Je suis, Monsieur et Madame, Votre très — obeissant et très — obligé serviteur, Scarron“. — На переді, перед властивим текстом поеми бачимо кілька похвальних віршів приятелів Скаррона у французькій та латинській мові, які вихваляють переважно незрівнаний гумор хорого тілом автора.

3) Alois Blumauer. Literarhistorische Skizze aus dem Zeitalter der Aufklärung von Dr. P. v. Hoffmann-Wallenhof. Wien. 1885. ст. 52.

4) Найдлішє таке продовжене видав Моро де Бразе (Moreau de Brasse) 1706. р.

5) Дашкевичъ. Малор. у др. бурл. Эн., ст. 163.

Близько півтора сотки літ пізнійше появляє ся в західній Європі друга знаменита комічна перерібка „Енеїди“ Вергелія, що зробила велике враження на сучасних письменників ріжких пародів. Она повстала на тлі проєсвітно-вільноподумної епохи імператора Йосифа II, а її автором був австрійський Німець Альбоіс Блюмауер¹⁾. Перші проби сеї поеми з'явилися у Відні 1782. р. п. з. „Die Abentheuer des frommen Helden Aenas, oder: das zweyte Buch von Virgils Aeneis“, а оскільки того самого року: „Virgils Aeneis. Erstes Buch. Travestirt von Blumauer“. Вкінці вийшла перша частина, що обіймала книги: I—IV. п. з.: „Virgils Aeneis travestirt von Blumauer“ (1784); відтак друга й третя частина в рр. 1785. і 1788²⁾.

Дальших частин Блюмауер не писав і єго травестія уривається на IX. книзі, бо і так при кінці 80-тих рр. XVIII. в. устає єго поетична діяльність. Належить піднести, що поема Блюмауера стоїть під визначним впливом травестії рано помершого поета Йоганна Б. Міхаеліса, що 1771. р. видає

---

1) Йоган Альбоіс Блюмауер родився 21. грудня 1755. р. в горішньо-австрійському місточку Штайр (Steyr), де його батько Мельхіор був куницем. Скінчивши ту єзуїтську гімназію, вступив він до ордену Єзуїтів, та прорубив ту ледве рік, бо орден знесено. Відтак був він якийсь час съвящеником, а вкінці перенес ся до Відня, де жив як съвітський чоловік із лекцій та літературних праць. Коли ж імпровізовано єго цензором при цензурній комісії, зажив він гарно і видав богато своїх творів. Але єго матеріяльне положене погіршалося значно, від коли він (1793) покидає державну посаду, а переймає одну із книгарень. До того настають ще в тім часі тажкі цензурні обставини і єго дружина замовкає. Умер 16. марта 1798. р. у Відні на чахотку легких. Нисав дещо для театру, ліричні поезії та поеми, а також рікні розповіді. Та найславнішим єго твором була травестія „Енеїда“. (Hofmann-Weltenhof. Al. Bl. ст. 11. і сл.)

2) Ту належить сиравити похибу в статі д. Стешенка „Котляревський и Осиповъ“ (ср. 23. і ин.), немовби Блюмауер видав свою травестію в рр. 1884—1793. Те саме (що травестія „Блюмауера“ вийшла в Відні у — перве 1784. р.) повторено і в рецензії праці д. Стешенка в „Зап. наук. тов. ім. ІІєнч.“ т. XVII. Бібліографія, ст. 37. Єго поема явила ся 1782—1788. Hofmann-Wel. ст. 50; також: G. Ch. Lichtenberg, Th. G. v. Hippel und Al. Blumauer Herangegeben von Felix Bobertag. Berlin und Stuttgart. Kürschners Deutsche National-LitteraturBandausgabe 73. ст. 302. — видане, з якого цитуємо „Енеїду“ Блюмауера). Також помиляє ся д. Стешенко, коли каже, що травестія Ляльлього явила ся 1663. а „независимо отъ него (Ляльлього), даже нѣсколько раньше, такую же передѣлку во Франції сдѣлалъ Paul Scarron“. (Котл. и Ос., ст. 22). Травестія Ляльлього явила ся 1633. р., отже скоріше чим Скарронова, а що до їх відносин, наведемо слова згаданого вже біографа: „Unauteur Italien nommé Lalli, a eu autrefois la même idée de mettre l'Eneide en burlesque... Il se peut faire que quelqu'un ayant dit chez Scarron, qu'il avoit en Italien un ouvrage de cette nature, cele lui ait fait naître la pensée de masquer son Virgile“. (Ouevr. d. Scar. T. premier. ст. 100). Ту підчеркнемо, що згаданий автор датує скінчене Скарронової травестії 1653. р. (ст. 101). Про фальшиві дати що до Осипова скажемо низше.

14 строф (після смерті Михаїла найдено ще 16) перелицьованої першої книги „Енеїди“ Вергілія. Від него переймив Блюмауер навіть зверхню форму. „Енеїда“ Блюмауера зробила глибоке враження на сучасників, бо єї вільнодумний дух і остра сатира передівсім на Єзуїтів відповідали дуже обставинам часу. Нодібо як Скаррон викликав Блюмауер цілий ряд наслідувань та продовжень, з яких одинак майже нічого не дорівпало оригіналові. Тодішній найелавніший Німці забирали голос з нагоди появи своєї поеми, а навіть появилися переклади її на інші мови. Гофманн-Велленгоф, від якого черпаємо єї вісти, згадує про такий мадирський переклад, а в нас є під руками польське видання¹⁾.

Вкінці являють ся і між Славянами травестиї „Енеїди“. Початок дали Великороси, що кінець XVIII. в. зачинають інтересувати ся між іншим також і півмецьким письменством. Блюмауер подає їм взірець писання травестиї. В три роки після появи останньої частини півмецької поеми являє ся і у Великоросів (1791. р.) проба такої травестиї, що в іншім іншим, як тільки перерібкою (не перекладом, як каже хибно Гофманн-Велленгойф) Блюмауера. І ці автором був Микола Осипов²⁾.

Перше видання „Енеїди“ Осипова стало вже великою бібліографічною рідкістю — в самій Росії годі нині добути хочби й одного примірника єго. Тому буде цікаво подати на єї місці точний опис її книжки, якій судилося відіграти і в нашім письменстві видну роль. Ми роздобули оден єї примірник із бібліотеки українського семінаря при університеті в Чернівцях (Ruthenisches Seminar an der Universität Czernowitz), куди подарував її д. О. Світлик і де она находить ся під числом: Inv. Nr. 52. (разом із її продовженем, якого доконав Котельницький).

¹⁾ Подаємо єго титул, бо не звернено на него досі уваги: *Eneida Wirygiliusza przewrócona przez Blumauera z niemieckiego zaś na polskie przełożona przez S. B. Kraków. Nakładem i drukiem D. E. Friedleina 1834.*

²⁾ В нашій мові утерла ся загально українська форма назви Осипова — тому ми й не вимовляємо її з великоруська — Микола Петрович Осипов (1751—99), син приказного, служив до 1780. в війську і покинув єго з чином поручника. Опісля служив у головній поштовій управі. Напечатав кілька книг з області домашнього хазяйства. Кроме того видав 8 пісень перелицьованої „Енеїди“ Вергілія (1791. і 1801.) і богато перекладів та дечого іншого. (Энциклопедический словарь — Брокгауз и Ефрон, т. XXII.)

Се товста книжка формату малої 8⁰, що має разом із усіми частинами 136+140+128+116+162+202 — отже разом 884 сторінок, з чого 520 належить до Осипова, а 364 до Котельницького. Друкована она па поганім бібуловім папері в сей спосіб, що па кожду сторінку припадає по дві строфки — значить по 20 рядків. Сторони нумеровані на середині вгорі — кромі присвят та передних слів.

На передній бачимо наголовок: „Виргиліева Енейда, въвороченная на изпанку. Часть первая. Въ Санктпетербургъ, иждивеніемъ И. К. Шпора, 1791 года“. На обороті йде через середину замітка: „Свидѣтельствовалъ и подписалъ Коллежскій Совѣтникъ и отправляющій должностъ Санктпетербургскаго Полицемейстера Андрей Жандръ“. Відтак па другому листі присвята: „Его Высокородію Милостивому Государю моему Ивану Степановичу Шешковскому“. Лист З—6, заповнений віршованою передмовою, написаною за рядом без ніякого поділу, під котрою підписаній перший раз повноіменно: „Николай Осиповъ“. Автор розповідає ту щиро-сердечно, як то він „Стиховъ писачкамъ подражая“, старав ся тільки й про се,

„Чтобъ какъ небудь хотя немножко-

Въ Парнасеко вгнѣздиться лукошко“

і як він

. . . „на шутливую погудку

Настроить вмѣсто лиры дудку,

И не спросяешь никакъ разсудку“.

відважив ся заспівати. А побачивши, що вірші kleяться ему якось, постановив прокрасти ся хоч на годину в Олімп і найняти там у Музи „уголокъ“. А Феб пускає всіх туди без розбору і не жадає за се навіть дарів. Та мимо того старають ся деякі дістати ся крадікома до Муз, щоби „Хлебнуть хоть ложку Ипокревы“, а як ні, то бодай полизати язиком. Щось подібного стало ся і з нашим автором. Глядячи на таких поетів, постановив і він конче дістати ся до Парнасу та дати волю своїм стихам. Та щоби відріжнити ся від своїх сотрудників, хоче він „не по ихъ Примѣру въ томъ трудить ся“. Він вибравши „древнюю побаску“, перемінив її на съмішне, одів по новому та вивернув „на изпанку“.

„Не мало въ томъ я попотѣль,

Чтобы хоть первую частицу

Довесть какъ можно до конца...
Не мало времени писать,
Чертить мараль и поправлять...¹⁾

жалує ся даліше автор. А як уж вісім було вкінці готове і він біг чим скоріше в друкарню, пристанув він параз на середній дорозі, бо почув у своїй душі тяжкий закид невдачности. І перед очима ставули: „Обязанность и Благодарность, Усердье, Долгъ, Любовь, Преданность, Почтенье, Искренность и Честь“ та всіми єму в довгій промові виявити своє добродіє відяку бодай свою книжкою. Так отже Осинов приєвівачує „сіє начало І першої плодъ“ его стихів чоловіковці, котрому він завдачує дуже bogato.

Донерва потім іде (ст. 13.): „Іфеній першвай“. А що Осинов переробив свою поему з Блюмауерової (як се виказано безеумійно в загадуванії праці д. Стешенка про Котляревського й Осинова), отже як і в німецькій „Енейді“ є в него перед кожною пісникою: „Содержаніе“. В цім місці звучить оно: „Еней претерпѣши кораблекрушение бывъ броненъ на пустої берегъ и привять благословію Дибійскою Царицею, котрою угощень великолѣпно.“¹⁾ Перша пісня кінчить ся на 51. стор. (обіймає отже 38 сторін).

„Іфеній вторая“ має „Содержаніе“: „Еней разказываетъ Царицѣ Дионіѣ и вѣбъ ся приворинымъ о постѣдней ночи Троянской осады, и о конечномъ сего города разореніи“.²⁾ Ся пісня має 36 сторін (до 88).

Першу частину кінчить: „Піснь третія“ із „Содержаніе-м“: „Еней продолжаетъ разказывать Дибійской Царицѣ новѣствованіе о разореніи Трои; и какимъ образомъ вѣз слушатели при том заснули“.³⁾ Книга обіймає 46 сторін. На 134. стор. читаємо: „Конецъ первой части“.

Після одного незадрукованого листка йде друга частина з відмінним трохи титулом: „Виргилиева Енейда, на п'язанку. Часть вторая. Въ Санктпeterбургѣ, издивенiemъ І. К. Шнора, 1791. года“. На обороті тая сама замітка Жан-

¹⁾ Тільки друга частина сего змѣсту є прямим перекладом Блюмауера; перша має деякі відмінні.

²⁾ І се не є дословний переклад Блюмауера.

³⁾ Майже дословно з німецького оригіналу. Тільки ту називає ся Еней все „der teure Held Aeneas“.

дра, що її у першій частині — значить, друга частина появилася окремою книжкою, коли в два рази цензури замітка. Ся частина містить дві пісні.

Ось їх титули: „Ієнсь четвертая. Содержание. Какимъ образомъ Ливийская Царица влюбилась превычайно; Фзда ихъ на охоту; бывшя тамъ происшествія. Какъ потомъ Еней Царицу ту оставилъ, и она умертвила себя собственными своимъ руками“¹⁾. Пісня складає 73 сторін (до 75. стор.) — отже більше як у двоє тільки, що пр. друга. І в німецькім оригіналі елідна також перівність, хоч не в такім яркім виді.

„Ієнсь п'ятая. Содержание. Поминки въ Сицилії Енееву отцу Ахізу; и бывшия при томъ праудиествъ игры и по-ткни“²⁾. Пісня має 63 сторін.

Третя частина має такий сам тигул як і друга — тільки, розуміє ся: „Часть третя“ і дата „1794 года“. Проче позмінене. На обероті замітка: „Свидѣтельствовалъ и подпишаъ Надворный Секретарь и правяній должность Санктпетербургскаго Полицмейстера и Кавалеръ Ефимъ Чулковъ“. Ту бачимо тільки одну пісню на 125 сторонах: „Ієнсь шестая. Содержание. Какимъ образомъ храбрый витязь Еней присталъ въ Италію, и какъ отъ Царекаго сна и за постыдную собачку возгорѣла ся война“³⁾. На сїм кінчить ся travestия Осипова — більше він не писав.

Та поема Осипова не лишила ся недокінченою, бо знайшов ся єї продовжатель в особі Олександра Котельницкого. В шість літ після виходу останньої частини travestии Оси-

¹⁾ Переклац доволі недбалий, передівсім з огляду на друге речене, бо читає у непевності, де він єї лишив. В німецькім оригіналі виходить усьо красше.

²⁾ У Блюмауера дещо обширніше.

³⁾ Блюмауер ділить шесту книгу на три окремі частини — відповідно до вандрівок Енея по підземнім сьвіті.

⁴⁾ Майже дословно з німецького.

пова явила ся книжка під заголовком: „Виргиліева Енейда, вивороченая наизнанку. Александромъ Котельницкимъ. Часть пятая. Санктпетербургъ, печатана зъ дозвolenія указанаго въ типографії Шпора, 1802 года“¹⁾. На другім листѣ присвята: „Его Высокородію Милостивійшему Государю Ивану Степановичу Шесковскому.¹⁾ Усерднѣйше приношеніе Отъ сочинителя“. На третьому листѣ під титулом: „Милостивый Государь!“ вказує Котельницкий, що Шешковский відносив ся прихильно до попередніх пісень „Енейди“ і що під єго покровом „шутливая Муза повѣствовала въ Скарроновомъ вкусѣ“ пригоди Енея. Автор думає, що хоч єго продовженіе не буде стільки „успѣшио, сколько славились первыи иѣни сей поэмы“, однаке він надіє ся все таки на ласку свого покровителя. Четвертий лист заповнений віршованою передмовою, де Котельницкий розповідає зразу, як то Марон певдоволений своєю невикінченою „Енейдою“ хотів умираючи спалити героя Енея. Та „Юноны ухипіцреніе“ і „Венерино поученіе“ уратувало сего удаляця. Протягом віків стали Еней поважати як родоначальника Римлян, але в наші часи:

„Вездѣ и всякъ вертитъ Энея на изнанку,
У всѣхъ онъ пьеть винцо, есть сельди и селянку;
Во всѣхъ онъ націяхъ тузить въ скулы и въ носъ,
На тотъ же ладъ и самъ спосивши перечось;
Не вдавиѣ и Русакъ настроивъ тужъ погудку“,
засьпівав також про Енея „И Руской пашъ гудокъ не хуже
прочихъ быль“. Та безсмертности Троянця все щось на за-
вадї. Вергелій передавъ єго Турнови на муки, а автор по-
становив освободити єго з ворожих рук, досьпівати ѹе два-
найцяту пісню і докінчiti так „еказочку“.

П'ята части має дві пісні — так само із „содержаніями“ як і в Осипова. „П'єнь осьмая. Содержаніе. Между тѣмъ какъ приготовляемы былы различныи военные хитрости Енея, является ему во сиѣ божество Тибра, и совѣтуетъ для побѣжденія враговъ своихъ соединиться съ Евандромъ. Евандеръ принимаетъ Энея благосклонно, угощаетъ его и дѣлаетъ ему вспоможествованіе.²⁾ Ся пісня обіймає 73 сторін (до 81 стор.).

¹⁾ Звертаємо увагу, що у Осипова написано: Шешковскому.

²⁾ Про бога Тунгру нема в змісті Блюмауера згадки а й проче віддає тільки головну гадку німецкого оригіналу.

„Пѣснь девятая. Содержаніе. Между тѣмъ, пока Еней занимается приутовленіями къ сопротивлению противъ непріятелей своихъ, Турнъ приступаетъ къ городу и съ Троянцами дѣлаетъ многія стычки, наконецъ захваченъ будучи въ Троинской крѣпости и со всѣхъ сторонъ окружено воянами, бросается въ Тибръ“. Девята пісня займає 80 сторін.

„Часть шестая“ — має такий сам заголовок, як і п'ята, тільки дата: „Въ Санктпетербургѣ Въ Типографії Ивана Глазунова, 1808 года“. Се вже кінець цілої поеми.

„Пѣснь десятая. Юпитеръ въ собраціи всѣхъ Боговъ постановляетъ, чтобы никто изъ небесныхъ жителей не вмѣшивался въ дѣйствія двухъ армій. — Венера державнаго Зевеса молить о благоволеніи его къ Троянцамъ, — Юнона старается опровергнуть намѣренія ея. — Еней собравши у союзникъ Государей вспомогательное войско соединяется съ Троянцами, кои долгое время съ храбростю выдерживали осаду. — Побѣды Енеевы надъ своими непріятелями“. Пісня має 64 сторін (до 66).

„Пѣснь одиннадцатая. Содержаніе. Еней дѣлаетъ похороны убіеннымъ своимъ героямъ и къ Эвандрѣ препровождается трупъ сына его Наллапта. Царь Латинъ собираеть совѣтъ, гдѣ предлагается о заключеніи съ Троянцами мира, но Турнъ отвергаетъ оный; между тѣмъ Эней подступаетъ къ городу и начинаются сраженія“ — займає 92 сторіни (до 158).

„Пѣснь двенадцатая. Содержаніе. Турнъ видя повсюду неудачи на сраженія воинства своего съ Троянцами, решается выступить съ Энеемъ на поединочный бой, но отъ сего удерживаетъ его на нѣкоторое время Ютурна по повелѣнію Юноны; на конецъ же, когда Юпитеръ убѣдилъ послѣднюю не имѣть болѣе вліянія на таковую войну, которая должна непремѣнно увѣнчаться благополучнымъ для Энея успѣхомъ; то Турнъ, оставшиесь безъ покровительства небесъ, подпадаетъ всей ярости Троянца и умерщвляется онъмъ, — Эней послѣ того воцаряется въ Лації“ — має 43 сторін. На 201. сторінці замітка: „Конецъ дванадцатої и послѣдній пѣсни“.

Може ми надто довго задержали ся при Осипові — Котельницкимъ, та ми хотіли дати можливо повний образъ сеї книжки. Тимъ нехай будуть оправдані часомъ і дрібненькі по-дробиці.

Із того образу виходить передівсім ясно, що коли д. Петров ставить появу „Енеїди“ Осипова і Котельвицького на роки 1791—1807¹⁾ — він помилює ся, бо ся трактестія явила ся 1791—1808 р. Ту саму похибку сповняє і д. Стешенко, повторюючи сей висказ.²⁾ Ще більшу похибку у датах робить д. Стешенко на дальших сторінках своєї праці про Котляревського та Осипова, (наїбільше почавши від 24 стор.), коли каже, що великоруска „Енеїда“ Осипова вийшла першим виданем 1791—1795 або подрібніші: 1791, 1792 і 1795 р. Ми бачили, що „Енеїда“ Осипова явила ся в рр.: 1791, 1791, 1794 і 1796. Цяльше I. частище Осипова має три пісні (або як брати обі перші частини разом, то п'ять пісень, потрі припадають на 1791. рік (а не дві тільки, як каже д. Стешенко), а 1795. р. не було ще IV. частини — себ то від VII. пісні. Тим самим ці комбінації що до часу написання поодиноких пісень „Енеїди“ Котляревського (стор. 71 і сл.) не відповідають критики, бо они звязані у д. Стешенка з датами „Енеїди“ Осипова.

Вичислене — се наїважніші трактестії Вергілієвої „Енеїди“. І в дальшій праці хочемо узгляднути передівсім Скаррона, Блюмауера й Осипова, бо се наїзваменитіші трактестії і про них ведено вже деяку дискусію. Проче „Енеїди“ та споріднені з ними твори відкладаємо на остатції розділі — евентуально в міру можности покористуємо ся ними бодай в часті і в середині нашого труду.

Із усіх вичислених „Енеїд“ виказаний до нині безсумнівно вплив Осипова на Котляревського — се заслуга головно д. Стешенка (передівсім у відомій студії про Осипова й Котляревського), який дійшов до того дорогою порівнання та логічних заключень. Певних дат не вдало ся в єм питаню роздобути.

¹⁾ Очерки ист. укр. лит. XIX. ст. ст. 30.

²⁾ Поэз. И. П. Котляр., ст. 4.

Ту належить замітити (на що вінто з дослідників не звернув ще досі уваги),¹⁾ що принайменше в справі часу написання другої пісні „Енеїди“ Котляревського можемо подати певний термін, поза який не дасть ся поєднати час її повстання. Іменно в цій частиніходимо порівнання:

„Бо бувъ Енелеѧть нещевна шаха,

Якъ Чорноморскій зливъ Козакъ“. (ІI. 40).

Знаємо, що Чорноморцями названо останки колишніх Запорожців 1789. р. Коли ж Котляревський уживає їх до порівнання — значить, для плюстичнішого, більше зрозумілого для всіх способу вислову — отже назва Чорноморців мусіла бути загальнюю звісна; іншими словами она мусіла існувати вже довиний час: принайменше рік. Так друга частина не може повстати перед 1790. р., а донерва після него — коли, не знати.

Що до Осипова, то знаємо, що п'ять пісень єго трактатії (т. є. дві частини) явили ся 1791. р. Коли ж Осипов признає ся у віршованій передмові, що він не мало напрів, заки зложив хоч першу частину і коли 1791. р. явиють ся вже дві частини (не забуваймо, що робота не йшла Осипову легко, як він сам признає), початок писання єго поеми треба відложить хоч на один до два роки назад і вийде, що Осипов писав під сильним враженем Блюмауера, якого „Енеїда“ явила ся в цілості вперше 1788. р. Як бачимо, раніші дати переходять ся на сторону Осипова.

Поопри ріжній трактатії мусіла мати на Котляревського вплив передівсім французька література, бо в тих часах вся російська суспільність стояла під впливом Франції (в першій мірі єї фільбофії) і розуміє ся, українська. Також і великоруске письменство мусіло відбити ся на творчості нашого поета. Та про єе можна говорити донерва після детального розбору української „Енеїди“ і саму розборови бажаємо присвятити вже найближчу частину нашого труду.

---

¹⁾ Взагалі основною хибною учених, що займалися „Енеїдою“ Котляревського, є те, що они не звергають докладної уваги на розбір тексту поеми, який може нам сказати дуже богато. Колиби пр. д. Стешенко вийшов від самої поеми в справі установлення от хочби її впливів інших людей на Котляревського, був би уникнув такої похибки, як єго висказ про Вергелеву ролю в українській трактатії.

Ч а с т ь у р я д о в а.

I. Учительский збір

з кінцем шкільного року 1906 1907.

а) Учителі і розклад предметів обовязкових.

Директор:

Недільский Софрон, учив латинського язика в Vа класі і грецького язика в VIII. класі — 11 годин тижнево.

Учителі:

1. Біленський Ярослав, заст. учителя, господар I б класі учив яз. латинського, руского і німецького в I б класі, яз. польського в кл. приготовлюючій — 20 годин тижнево.

2. о. Войтіховский Антін, професор в VIII. р., совітник епископ. консисторії, учив релігії в кл. IIIа, IIIб, IVа, IVб, Vа, Vб, VIа, VIб, VII. і VIII. — 20 годин тижнево і виголошував по дві ексорти.

3. Гнатишак Лев, учитель, господар IV б, класи, завідатель рускої бібліотеки для учеників вищої гімназії, учив латинського язика в кл. IV а, грецького язика в кл. IV б, руского язика в кл. I б, V а і VII, німецького язика в кл. IV б, — 23 год. на тиждень.

4. Головка Григорий, заст. учителя, господар класи II б, учив яз. латинського і польського в кл. II б, географії в I б, географії і історії в кл. II б, III а — 20 годин тижнево.

5. Гординський Ярослав, учитель, завідатель рускої бібліотеки для учеників низької гімназії, учив грецького яз. в кл. III б, руского язика в кл. I а, II б, V б, VI а, VI б і VII. — 23 години тижнево.

6. Дольницький Лев, професор в VIII. р., учив яз. німецького в кл. II б, географії і історії в кл. III б, V а, V б, VII. і VIII. — 20 годин тижнево.

7. Козакевич Евген, учитель, господар VI б класи, завідатель учит. бібліотеки, учив яз. латинського в кл. VI а, VI б, яз. грецького в кл. VI б — 17 годин тижнево.

8. Кузьма Леонтий, професор в VIII. р., господар V а класи, завідатель збірки шкільних підручників для бідних учеників, учив яз. латинського в кл. I а, VIII. яз. грецького в кл. V а, V б — 23 год. тижнево.

9. Лаврів Михайло, заступник учителя, задля недуги на відпустці від 18. грудня 1906.

10. Левицкий Богдан, заст. учителя, задля недуги на відпустці від марта 1907.

11. Лепкий Володимир, заст. учителя, господар III а класи, учив яз. грецького в кл. III а, IV а, яз. руского в кл. III а, IV а, IV б — 18 годин тижнево.

12. Мостович Прокіп, професор, господар VII. класи, учив яз. латинського в кл. III а, VII, яз. грецького в класії VI а, VII, яз. німецького в кл. III а — 24 год. тижнево.

13. Насальський Юліян, професор в VII. р., учив (від 20. грудня 1906) язика латинського в V б класі, каліграфії в класії приготовлюючій — 8 годин тижнево.

14. Осуховский Генрих, учитель, завідатель польської бібліотеки для учеників, учив польського язика в кл. III а, IV а, IV б, V а, V б, VI а, IV б, VII. і VIII. — 18 годин тижнево.

15. Раковский Іван, др. фільософії, учитель, завідатель природничого габінету, учив математики в кл. II а, натуальної історії в кл. II а, II б, III а, Ш б, V а, V б, VI а, VI б, психольогії в кл. VIII. — 21 год. тижнево.

16. Рибачек Михайло, професор, господар V б і VIII. класи, завідатель фізик. габінету, учив математики в кл. V б, VI а, VI б, VII, VIII, фізики в кл. VII, VIII, логіки в кл. VII. — 23 год. тижнево.

17. Роздольський Михайло, заст. учителя, завідатель німецької бібліотеки для учеників, учив німецького язика в кл. III б, IV а, VI а, VI б і VII — 20 годин тижнево.

18. Світлик Остап, заст. учителя, господар I б класи, учив яз. латинського в кл. IV б, яз. німецького в кл. I а, I б — 18 годин тижнево.

19. Сметанський Іван, заст. учителя, господар І а кляси, учив польського язика в кл. III б, математики в кл. приготовлючій, I а, I б, I в, II б, натуральної історії в кл. I а, I б, I в — 23 год. тижнево.

20. Сушко Олександер, др фільософії, заст. учителя, задля недуги на відпустці від 1. цвітня 1907.

21. Танчаковський Ярослав, заст. учителя, задля недуги на відпустці від 11. падолиста 1906.

22. Ткачевич Василь, заст. учителя, господар кляси приготовлючої, учив яз. руского і німецького в кл. приготовлючій, яз. польського в кл. I а, I б, II а — 19 год. тижнево.

23. Туна Осип, заст. учителя, господар III б кляси, учив латинського язика в кл. I б, III б, руского язика в кл. II а, III б — 20 годин тижнево.

24. Чайковський Василь, заст. учителя, господар II а кляси, учив в кл. II а яз. латинського і німецького та географії і історії, надто руского язика в клясах IV аб, V аб, VI аб, VII аб польської гімназії — разом 25 годин тижнево.

25. Чайковський Осип, учитель, господар VI а кляси, учив географії і історії в кл. I а, I в, IV а. IV б, VI а, VI б — 22 год. тижнево.

26. Шипайлло Роман, заст. учителя, господар IV а кляси, учив математики в кл. III а, III б, IV а, IV б, V а, фізики в кл. IV а, IV б — 22 год. год. тижнево.

Німецького язика в кл. V а і V б учив заст. учителя тут. ц. к. польської гімназії **Тимошук Григорій** в 8 годинах тижнево, а в VIII. клясі професор тої гімназії **Міссона Казимир** в 4 год. тижнево.

Громічний учитель :

О. Станецький Іван, заст. учителя ц. к. гімназії з польським виклад. язиком, учив релігії в кл. приготовлючій, I а, I б, I в, II а, II б — 12 годин тижнево і виголошував подві експонти.

б) Учителі надобовязкових предметів:

1. Гнатишак Лев, я. в., учив каліграфії в 2 відділах — 2 год. тижн.

2. Головка Григорій, я. в., учив історії рідного краю в кл. III а — 1 год. тижнево.

3. Григорович Теодор, управ. нар. школи, учив саніту — 4 год. тижнево.

4. Голіговський Антін, учитель ц. к. школи для промислу дер., учив рисунків вільноруччих в 2 відділах — 4 год. тижні.

5. Гонсьоровський Генрих, учитель школи видлової, учив гімнастики в 7 відділах — 7 год. тижнево,

6. Дольницький Лев, я. в., учив історії рідного краю в кл. III б, VII. — 2 год. тижнево.

7. Чайковський Осип, я. в., учив історії рідного краю в кл. IV а, IV б, VI а, VI б — 4 год. тижнево.

Замітка: З ученики з кл. VIII. училися геометр. рисунків враз із учениками польської гімназії.

II. Зміни в учительськім зборі в шк. році 1906/1907.

Є. Е. П. Міністер Вір. і Пр. іменував учителями тут. гімназії: а) рескр. з дня 21. червня 1906. ч. 19600 заступника учителя в ц. к. гімназії в Тернополі Генриха Осуховського, (рескр. През. ц. к. Ради шк. кр. з 23. липня 1906. ч. 530), б) рескр. з дня 6. лютого 1907. ч. 1431. (ц. к. Ради шк. кр. з 7. марта 1907. ч. 7962) заступника учителя тут. гімназії Осипа Чайковського.

Є. Е. П. Міністер В. і Пр. рескр. з дня 24. жовтня 1906. ч. 39486 (рескр. ц. к. Ради шк. кр. з 20. листопада 1906. ч. 51377) переніс в постійний стан спочинку ц. к. професора тут. гімназії Корнила Поляньського. При цій нагоді Є. Величчество Цісар Франц Йосиф I. зволив Найвищим рішенем з дня 2. марта 1907. дати ему титул ц. к. шкільного Радника.

Ц. к. Рада шк. кр. іменувала заступниками учителів в тутешній гімназії: Остапа Світлика (розп. з 2. вересня 1906. ц. 36456). Григорія Головку (розп. з 4. вересня 1906. ч. 27356), Романа Шпайла (розп. з дня 7. вересня 1906. ч. 32738), Богдана Левицкого (розп. з 10. вересня 1906. ч. 25054), дра Адрияна Констянтина (роз. з 13. листопада 1906. ч. 51374), Михайла Роздольського (розпор. з дня

5. лютого 1907. ч. 4638) і Василя Чайковського (розпор. з дня 21. мая 1907. ч. 2225); помічником катехита о. д-ра Тита Галуцінського (розпор. з дня 12. вересня 1906. ч. 39081), а по уступленю сего о. Івана Станецького (розпор. з дня 10. січня 1907. ч. 59572); перенесла: а) до тутешньої гімназії застуپників учит. ц. к. академічної гімназії у Львові Оєнпа Чайковського (розпор. з дня 28. серпня 1906. ч. 37196) і Ярослава Білецького (розп. з дня 4. листопада 1906. ч. 49911) а д-ра Олександра Сушка з тут. ц. к. польської гімназії (розп. з дня 6. січня 1907. ч. 58681)) б) з тутешньої гімназії: заст. учит. Антона Ольберка до ц. к. гімназії в Бережанах (розп. з дня 27. серпня 1906. ч. 36770), Івана Франчука і Данила Джерджа до ц. к. рускої гімназії в Станиславові (розп. з дня 28. серпня 1906. ч. 37194 і 37195), д-ра Адрияна Копистянського до тут. ц. к. польської гімназії (розпор. з дня 6. січня 1906. ч. 58681); в)увільнила заст. учит. Клима Клєбера (розп. з дня 28. серпня 1906. ч. 37199) і о. Івана Степаняка (розп. з дня 8. лютого 1907. ч. 5440); г) приняла до відомості уступлене з посади помічника катехита о. д-ра Тита Галуцінського (рекср. з дня 18. січня 1907. ч. 1784).

Ш. Плян науки.

Наука відбувалася: а) в класі приготовляючій взагалі після пляну, приписаного для IV. класи народних шкіл висшого або міського типу, однак з узглядненем приписів в розпорядженню ц. к. Ради шк. кр. з дня 20. листопада 1904. ч. 25098., б) у всіх інших класах після пляну, що міститься в інструкціях ц. к. Мін. В. і Пр. з 1900 року і розпорядженнях ц. к. Ради шк. кр.

Кляса I. (а, б, в).

Релігія: 2 години на тиждень. Більший христ.-катол. катехизм. Ч. I.

Язык латинський: 8 годин на тиждень. З граматики вступні поняття, правильна відміна імен і дієслова, що важніші приіменники і злучники. Вправи на уступах з книж-

ки Штайнера-Шайдлера-Цеглинського ч. I. Від другої половини жовтня що тижня шкільна задача.

Язык русский: З години на тиждень. З граматики відміна імен і дієслова, речена поєднані і найважливіші роди побічних, знаки переписання, правопись. З читанки читано, пояснювано і оповіданю в школі найбільшу частину уступів, красні уступи поетичні меморовано. Писемні задачі: в 1. піврочі диктати що тижня, в 2. півр. що тижня диктат або шкільна задача, при кінці піврока побіч шкільних також домові.

Язык польский: 2 год. на тиждень. Граматика як в рускім языку. З читанки перероблено 70 уступів, меморовано 18. Задачі що 2 тижні — візочім як в рускім языку.

Язык пімецкий: 6 год. на тиждень. Вправи пімецькі перероблено враз із приналежними партіями граматики. З кожної громади меморовано по 1—2 уступи. Що тижня шкільна задача або диктат.

Географія: 3 год. на тиждень. Підручник викінчено. Картографія (на таблиці і зонитах).

Математика: 3 год. на тиждень. В 1. піврочі арифметика, в 2. півр. арифметика і геометрія на переміну. З арифметики: десяточний уклад, чотири головні дії з числами цілими і десяточними, одноіменними і многоіменними, подільність чисел, розкладання на чинники перві, найбільша спільна міра, найменша спільна многократъ, метричний уклад мір і ваг, дроби. З геометрії: пряма лінія, коло, кути, лінії рівнобіжні, трикутники. На кожну лекцію домова вправа, а в кождім конференційнім періоді шкільна задача.

Натуральна істория: 2 год. на тиждень. В 1. півр. і в місці лютім зоольгія: савіці і комахи; в 2. півр. від марта з ботаніки: козельцеваті, хрестоцвітні, міксаловаті, малиноваті, яловаті, рожеваті, слиноваті, билиноваті, губаті, лелієваті, пальми.

Класа II. (а і б).

Релігія: 2 год. на тиждень, Істория біблійна старого завіту.

Язык латинський: 8 годин на тиждень. З граматики повторене правильної відміни імен і дієслів, відмінн

неправильні, частинні, головні правила із складнії accus. c. inf., nomin. c. inf., ablat. absol., gerund., conjugat. periphr. До того відповідні вправи з книжки Штайнера — Шайдлера — Цеглинського ч. II. Задачі З шкільні і 1 домова на місяць.

Язык русский: 3 год. на тиждень. З граматики повторено і доповнено науку о реченню поєднанім і зложенім, о реченнях побічних, науку о формах, принародно о звуках, правописи і знаках переписання. З читанки перероблено майже всі уступи, красні поет. меморовано. Задачі З на місяць на переміну шкільні і домові.

Язык польский: 2 год. на тиждень. З граматики відміна імен, складня відмінків; пристівниці і прііменники. З читанки перечитано 60 уступів, меморовано 10. Що 2 тижні задача шкільна або домова.

Язык німецкий: 5 годин на тиждень. „Вправи німецькі“ перероблено із приналежним матеріалом граматичним, меморовано як в I. класі. Місячно 4 задачі, з тих 1 домова.

Істория і географія: 4 год. на тиждень (2 год. історії, а 2 геогр.) З історії: віки старинні; з географії: Азія, Африка, півднєві і західні Європа. Вправи в картографії.

Математика: 3 год. на тиждень (аритм. і геом. на переміну), З аритметики: дроби звичайні і десяточні, відношення, пропорції, правило трох, рахунок проценту і провізії. З геометрії: симетральні лінії і кутів, пристайність трикутників враз із приміненем. коло, чотиро-і многокутники. Задачі і вправи як в I. класі.

Натуральна істория: 2 год. на тиждень. В 1. півроці зоольгія; птиці, гади, земноводні, риби, пауковці, шкаралупні; хробаки, мякуні, іглокірці, ямочеревні; в 2. півроці ботаніка: окружкові, мотильковаті, зложені, базькові, трави, зазулинці, шпилькові, ператні, папоротні, моховці, гриби.

Кляяа III. (a i b).

Релігія: 2 год. на тиждень. Істория біблійна нового завіта.

Язык латинский: 6 год. на тиждень (3 граматики, 3 лекции). З граматики повторено accus. с. inf. і nomin. с. inf., ablat. absolut., coniug. periphr., gerund. і gerundiv.; взято склади згоди і відмінок, важніші правила з consec. temp. і or. obl. Відповідні вправи з книжки Прухніцького-Огоповського. — Лектура: Cornelii Nepotis Aristides, Miltiades, Themistocles. Cimon. Eraminondas, Pelopidas, Hannibal. Задачі місячно 3, з тих 1 домова.

Язык греческий: 5 годин на тиждень. З граматики вступні поняття, деклінація імен, степенование прикметників, відміна дієслів до perfectum activi включно; відповідні пропміри з „Вправ“. Від другої половини падолиста по 2 задачі місячно, на переміну шкільні і домові.

Язык русский: 3 год. на тиждень. З граматики склади відмінок, (систем.) деклінація, невідмінні часті мови. З читанки перечитано майже всі уступи переважно в школі, деякі яко домову лектуру, меморовано означені звіздкою. Про жите і письма писателів після літературного додатку в читанці. Задачі 2 на місяць, шкільні і домові на переміну.

Язык польский: 2 год. на тиждень. З граматики конюгація, (систем.) складня з обсягу дієслова. З читанки 70 уступів прозою і поетичних, меморовано 8. Задачі: 8 в півроці, на переміну шкільні і домові.

Язык німецкий: 4 години на тиждень. З „Вправ“ перероблено майже всі уступи, меморовано 6; з граматики системат. наука відміни. Задачі 2 на місяць, шкільні і домові на переміну.

Історія і географія: 3 год. на тиждень (на переміну). З історії: віки середні. З географії: краї східної, північної і середньої Європи. Америка і Австралія. Картоографія.

Математика: 3 год. на тиждень (на переміну арифмет. і геометр.). З арифметики: чотири головні дії: множене і ділене, другий степень і корінь; з геометрії: обвід і поверхня, переміна і поділ фігур, помір фігур, тверджене Пітагора, подібність трикутників. Задачі і вправи як в II. класі.

Наука природи: 2 год. на тиждень. В 1. півріці фізики: властивості тіл, температура, перші і їх сполучення. В 2. півріці мінералогія після приписаного підручника.

Класа IV. (а і б).

Релігія: 2 год. на тиждень. Літургіка.

Ізик латинський: 6 годин на тиждень (як в III. класі). З граматики повторено складню відмінків, взято дальше складню дієслова, о уживанню часів, способів і злучників; вправи з підручника Прухніцького-Огоновського. Лекція: а) C. Julii Caesaris Commentariorum de bello Gallico I. 29 — fin. IV. 20—36. V. 1—23. VI. 9—24. б) P. Ovidii Nasonis Metamorphos. Orpheus et Eurydice; Fast: Quo dolo Gabii sint capti. Задачі як в III. кл.

Ізик грецький: 4 год. на тиждень. З граматики повторено матеріал з III. класи і скінчено науку о формах дієслова; найважливіші правила зі складій. Приміри з „Вправ“. Задачі 2 на місяць на переміну шкільні і домові.

Ізик руский: 3 год. на тиждень. З граматики систем, наука конjugацій, складня дієслова, речення зложенні і періоди, віршоване. Повторене цілого матеріалу. З читанки перероблено майже всі уступи, меморовано 20; короткі звістки літературні про писателів, яких твори читано. Задачі як в III. класі.

Ізик польський: 2 год. на тиждень. З граматики речення зложенні і періоди, етимологія і фонетика, віршоване. З читанки перечитано 50 уступів, меморовано 5. Задачі як в III. класі.

Ізик німецький: 4 год. на тиждень. З граматики повторено науку з давніших літ, взято систем, про речення. З читанки перероблено 30 груп (лекції як домову лекцію), меморовано 6. Задачі як в III. класі.

Істория й географія: 4 год. на тиждень, Істория нових часів; з географії: австро-угорська монархія враз із її історією. Картографія.

Математика: 3 год. на тиждень. З арифм. рівняння 1. степеня о 1 і більше незвісних, рахунок провізій; з геометрії: стереометрія. Задачі як в III. класі.

Фізика: З год. на тиждень. Магнетизм, електричність, механіка тіл цікливих, текучих і воздушних, акустика, оптика, основи астрономії і математична географія.

Класа V. (а і б).

Релігія: 2 год. на тиждень. Догматика загальна і аполягетика.

Язык латинський: 6 год. на тиждень (1 грамат. 5 лекцій). Лектура: а) Titus Livii I. i XXII. (кібрі); б) P. Ovidii Nasonis Metamorphos. Quattuor aetates, Diluvium, Phaethon; Fastor: De Hercule et Caco, Quo dolo Gabii sint capti, De Saliorum pompa; Trist: Ovidius uxori nominis immortal. vaticinatur; Amor: De poëtarum immortalitate. — З граматики повторено складню відмінків, вправи грамат.-стилістичні на уступах з книжки Ю. Кобилянського; задача 1 шкільна на місяць.

Язык греческий: 5 год. на тиждень (4 лект. 1 грам.). Лектура: а) з Ксенофонтова Анакази уступи 1, 6, 7, 8, 12, 16. Киропедій уст. 1, 3, 8. б) Гомерової Іліади I. VI. — З граматики повторено науку о формах, взято складню відмінків. Вправи на уступах укладаних на підставі лектур Ксенофонта. Задачі 4 шкільні на піврік.

Язык русский: 3 години на тиждень. Читано взірці всіх родів поезії і прози із читанки Лучаковского, наука стилістики. Приватно: деякі оповідання М. Вовчка, Повісті Нік. Устяниновича, Скіт Манявський Могильницького, Сон князя Святослава Франка, Кара совісти Гр. Цеглинського, Лис Микита Франка. Задач, шкільних і домових, 7 в півріці.

Язык польский: 2 години на тиждень. Читано як в рускім язиці з підручника польського, надто „Pan Tadeusz“, „Grażyna“ Міцкевича, деякі новелі Сенкевича; дещо із Поля і Сирокомлі („gawędy“), Оржешкової, Пруса, Конопніцкої. Задач 5 в півріці, шкільних і домових.

Язык німецький: 4 години на тиждень. Граматика: доповнене і розширене відомостій, переважно при коректі задач. З читанки перероблено більшість уступів, меморовано 6, до надтомова лектура: „Kinder und Hausmärchen“, „Dr. Fau-

stus“; „Erziehung durch Schicksale“ F. Hoffmann. Задач 7 в півріці, шкільних і домових.

Історія і географія: 3 год. на тиждень. Старинна історія до Траків.

Математика: 4 год. на тиждень (на переміну альгебра і геометр). З альгебри: чотири головні діїння, уклади чисельні, дроби звичайні і десяточні і їх вз. переміна, відношення і пропорції і їх примінене, рівняння 1. степеня о 1 і більше незвісних; з геометрії: пляніметрія. На кожну лекцію домові вправи, шкільних задач 3 в півріці.

Натуральна історія: 2 год. на тиждень. В 1. півріці мінералогія систематична і головні поняття з геольгії; в 2. півріці ботаніка систематична.

Класа VI. (а і б).

Релігія: 2 год. на тиждень. Догматика частна.

Язык латинський: 6 год. на тиждень (5 лект. 1 грам.) Лектура: а) C. Sallustii Crispi Jugurtha; б) M. Tulli i Ciceronis in Catilinam or. I; в) P. Vergilii Maronis Ecloga 1. Georg Laudes vitae rusticae; Aeneidis I. г) C. Julii Caesaris Commentarii de bello civili II. (вибір). З граматики повторено науку о часах і способах. Вправи грамат.-стилістичні на уступах уложених па основі лектур. Задачі як в V. класі.

Язык греческий: 5 год. на тиждень (4 лект. 1 грам). Лектура: а) Гомерової Гіліади V. IX. XVI. XXII. б) Геродота IX. (в виборі), в) Ксенофонтова Спомини о Сократі уст. 1. 3. З граматики часи і способи па примірах як в V. класі. Задачі як в V. класі.

Язык русский: 3 год. на тиждень. Переоблено матеріал з Хрестоматії, побіч пеї „Огляд укр. літер. до XIX в.“ опісля устну словесність. Приватно: Костомарова монографії в житієписях (вибір), Ярополк Корн. Устияновича, Чернеча Республіка па Афонії Щурата, Історична бібліотека том. VI. Чайковський Гребінки, Про Марусю Богуславку Томашівського Задачі як в V. класі.

Язык польський: 2 год. на тиждень. З підручника Wypisy polskie, Tarnowski-Wójcik I. пер. III. IV. V.: приватно:

Pasek Pamiętniki, Sienkiewicz Trylogia і деякі повелі; Трепп Кохановського, Powrót do gniazda. Задачі як в V. кл.

Язык німецкий: 4 год. на тиждень. Граматика як в V. кл. З читанки перероблено стилістику і поетику, меморовано 5 уступів. Дом. лек. Deutsche Helden sage; Der arme Spielmann v. Grillparzer; Peter Schlemihls Geschichte v. A. Chamisso; Käthchen von Heilbron v. Kleist. Задачі як в V. класі.

Істория і географія: 4 год. на тиждень. Історию римську скінчено; історія середніх і нових віків до реформації включно.

Математика: 3 год. на тиждень. З альгебри: степені, корені, логарифми, рівняння 2. степеня о одній невідомій; з геометрії: стереометрія і тригонометрія. Задачі як в V. класі.

Натуральна історія: 2 год. на тиждень. Соматольгія, зоология систематична з узгляднем палеонтольгії і географічного розповсюдження звірят.

Кляса VII.

Релігія: 2 год. на тиждень. Християнсько католицька етика.

Язык латинський: 5 год. на тиждень. Лектура: а) M. Tullii Ciceronis In Verrem IV. Pro Archia, De officiis II; б) P. Vergili Maronis II, VI, IX, X, XII. — З граматики повторено припагідно складню і прикмети лат. стилю. Вправи грам. стилістичні на основі лектури. Задачі як в V. класі.

Язык греческий: 4 год. на тиждень. Лектура: а) Демостена Олоф. I. III. Катта Філоппа III. б) Гомерової Одиссеї III. V. XI. XIII. З граматики; частиці і повтореніє прочих партій. Задачі як в V. класі.

Язык русский: 3 год. на тиждень. З Вітмків Барвінського від Котляревського до Куліша включно. Приватно: Повісті і Сватані на Гончарівці Квітки, Т. Шевченко Конського, Хазяїн Карпенка, Маркіян Шашкевич В. Коцового, Лірники Студинського. Задач 5 в півроці, шкільних і домових.

Язик польський: 2 год. на тиждень. Лектура: шк. Marya Мальчевского. *Dziady i Konrad Wallenrod* Miцкевича, *Barbara Radziwiłłówna; Fircyk w zalotach; Powrót posła; Śluby* панінські. Задачі як в V. класі.

Язик півмецкий: 4 год. на тиждень. Граматика як в V. класі. Істория літератури і відновідні устуши з читанки до р. 1794. Крім того лектура в школі: *Minna v. Barnhelm* Лессінга, *Maria Stuart* Шіллера, домова: *Hermann u. Dorothea i Götz v. Berlichingen* Геттого. задачі 5 в півроці, шкільних і домових.

Істория і географія: 3 год. на тиждень. Істория нових часів.

Математика. 3 год. на тиждень. Альгебра: рівняння 2. степеня о більші незвісних, рівняння виложинні, прогресії, рахунок провіз., теорія получень, двочлен Ньютона; геометрія: тригонометрія і аналітика. Вправи і задачі як в V. класі.

Фізика; 3 год. на тиждень. Вступні поняття, механіка тіл цінних, течій і тіл воздушних, наука о теплі і хемії.

Льотіка: 2 год. на тиждень. Шіля підручника Т. Мандибура перероблено весь матеріал.

Класа VIII.

Релігія: 2 год. на тиждень. Істория церкви.

Язик латинський: 5 год. на тиждень. Лектура: а) Q. Horatii Flacci Carm. I. 1, 2, 3, 4, 7. 10, 14, 18, 22, 34, 37, II. 10, 13, 14, 17. III. 2, 29, 30, IV. 5, 12, Epop. 7, 9, Satir. I. 9 II. 6 Epist. II. 2. б) Cornelii Taciti Germania 1—27. Histor. I. 1—40. Вправи на основі лектури. Задачі як в V. класі.

Язик грецький: 5 год. на тиждень. Лектура: а) Платона *Апофіза*, *Критоз.* б) Софокля *Філохтет.* Задачі як в V. класі.

Язик руский: 3 год. на тиждень. З „Віймків“ Барвінського ч. П. від Шевченка до кінця, Домова лектура: Соняшний промінь Чайченка, Колеси Шевченко і Міцкевич, Кокорудза Омелян Огоновский, Лепкій На селі, Нечуй Хмарі. Задачі: в 1. півроці 5, в 2. півроці 3, шкільні і домові.

Язик польський: 2. год. на тиждень. З читанки *Wypisy polskie Tarnowskiego-Próchnickiego II.* читано Nieboska komedyя; Balladyna, Lilla Weneda; розвідки Тарновского, Третяка, Хмельовского. Задачі як в рускім язиці.

Язик німецький: 4. год. на тиждень. З читанки перероблено матеріал до найновіших часів, надто лектура: *Wilhelm Tell Шиллера, König Ottokars Glück u. Ende Грільпарцера, Shakespeare Julius Caesar.* Задачі як в рускім язиці.

Історія і географія: 3. год. на тиждень. Історія австро-угорської монархії, географія і статистика австро-угорської монархії, повторене історії грецької і римської.

Математика: 2 год. на тиждень. Повторено весь матеріал з високої гімназії. Вирави в розвивуваню задач альгебраїчних і геометричних. Задачі як в V. класі.

Фізика: 3 год. на тиждень. Магнетизм, електричність акустика, оптика, астрономія.

Психологія: 2 год. на тиждень після підручника Пехішка.

Предмети надобовязкові.

1. Історія рідного краю: в III. IV. VII. класі в обох півроках по 1 годині, в VIII. класі лиш в 1. піврочі, а в VI. класі лиш в 2. півроці по 1 годині на тиждень. Училися всі ученики після пляну назначеного ц. к. Радою шкільною краєвою.

2. Рисунки в двох відділах по 2 години на тиждень.

Ученики рисували в I. відділі після нової методи науки вільнопоручних рисунків з таблиці і на таблиці: коло, лінії зігнуті у вісімку, підвійно зігнуті, зігнуті у трикутник, квадрат, лінії слизяковаті поєдинчі і зложені, листки поєдинчі, із поєдинчих листків зложені розети чотиро- і осьмидільні, пальмети, акротерії і орнаменти.

В II. відділі рисували поєдинчі листки контурово стилізовані, пальмети, орнамент стяжковий виконаний олівцем, тушом і красками. Рисунки перспективічні лінії і брил з моделів гіпсових в тінь, поєдинчі листки стилізовані і природні, орнамент плоский, зложений, розети і тварі; ученики рисували і малювали предмети з природи олівцем і красками.

3. Сыпів: Відділ теорії 1 година на тиждень.

Взято: поти під зглядом треваня, вартість вот і назив, значайні точки при потах і павзах, тріолі, квінтолі, сектолі, фермата, лінійний наснов, ключі, тони під зглядом висоти, трапсозиція, такт і его роди, затакт, темпо, метроном, спла точу, ступеніця, інтервали, будова тонацій *dur i moll* до 7 і 7 в; вправи в читаню інтервалів голосом.

Відділ практичний --- З години на тиждень, а) хор мішаний 2 години на тиждень: Алилуя, Святий Боже, Єлиці, Іже Херувими, Достойно єсть, Вечеря Твоєї тайни, концерт Бортнянського: „Скажя ми Господи“ I. части, Коляди, Христос Воскресе; съвітскі: Конка привіт; б) хор мужескій 1 година на тиждень: Слава, Єдинородний, Іже Херувими, Ангел вопіяще, Вся земля, Нас ради, Коляди, Христос воскресе, Да ісполнятъ ся, Свят, Тебе поэм, Буди імя Господне, Гимн народний; з съвітських Урра у бій.

4. Гімнастика в 7 відділах по 1 годині на тиждень.

Вправи відбувались в кождім відділі відповідні до віку і фізичних сил:

1. вправи в рядах: творене рядів і розступів поєдинчих і зложених, звороти на місци, походи в колюмнах, заходи і т. п.

2. вправи вільні поєдинчі і зложені, на місци і в поході.

3. вправи па приладах гімнастичних: скоки далекі і в гору, з місця і з розбігом, через козла і коня, вольтижовані на козлі і коні та поручах, вправи на драбинах установлених в різних положенях, на дручку, колісцях і т. и.

Взагалі в першій четверті кожної години були вправи в рядах і вільні, а в слідуючих трох квадрансах по черзі вправи на приладах так дібрани, щоби розвивати і скріплюти горішні і долішні часті тіла.

5. Каліграфія в двох відділах по 1 годині на тиждень.

Ученики обох відділів вправлялися в писаню букв руских, латинських (зглядно польських) і німецьких після взору поданого учителем на таблиці, пишучи в 1. відділі на зошитах з картками о двох лініях, в 2. відділі на зошитах з картками о одній лінії і пелінкованими. Крім сего учитель звертав увагу на уклад тіла при писаню, рівність похиленя,

високості і широкості так малих як і великих букв, а також в 1. відділі на систематичне складанє черток.

До першого відділу належали ученики першої, до другого другої кляси.

IV. Т Е М И:

I. до письменних задач в висших клясах.

a) В рускім язиці.

Кляса Va.

1. Жите хлібороба в осени. 2. Спір Ахіля з Агамемном. 3. Вода і єї значінє в житку та природї. 4. Зороастер, Будда, Конфуций. На основі науки історії. 5. Вуголь в природї. На основі науки іст. прир. б. Як представив Ксенофонт Кира? На основі лект. Анабази. 7. Чи геройня в повісті М. Вовчка „Сестра“ любила свого брата? На основі дом. лект. 8. Сліди мітичні в різдвяних обходах на Русі. На основі поданого перегляду. 9. Ярославна і Милиця. Порівнанє на осн. лект. 10. Чого могли би ми довідатись від ластівки, коли повернула з теплих країв? 11. Вихованє молодіжі в Спарті. На основі науки іст. 12. Варнак. Єго жите після власного оповідання. На основі лект. 12. Ассиміляція у ростин. На основі науки історії природи. 14. Зараза в таборі Ахайскім. На основі Ілліади I.

Кляса Vb.

1. Ученик поручає товаришеви найкрасшу книжку.
2. Як зискує Одиссей прихильність Навзикаї та Феаків?
3. Віра в посмертне жите у старинних Єгиптян. 4. Русь су-

мус після полону Ігоря. 5. Звідки взяли ся горп? 6. Клів — осередком рускої просвіти в домонгольській добі. На основі шк. лект. з поданем диспоз. 7. Переопохи, які стрічають черці в дорозі до Скиту Манявского. На основі дом. лект. 8. Вук Бранкович і Милош Кобилич в сербських думах про січу на Косовім полі. На основі шк. лект. 9. Що причинилось до зведення Греків? 10. Стріча Данного з Вергелем та їх вандрівка по передсілку некла. На основі дом. лект. 11. Перший день весни на селі. 12. Фантастичний елемент в поемі Школиченка „Богатий Марко“.

Кляса VIa.

1. Свобода а сваволя. Порівнане. 2. Як хвалить Ілірион Володимира Великого? (Характеристика його реторичного талану). 3. О скільких відбив ся характер Греків та Римлян в їх розривках? 4. Яку історичну вартість має „Слово о полку Ігоревім“? 5. Відносини в Римі під час війни з Югуртою. На основі лат. лект. 6. Зміст і значене „Поученія“ Володимира Мономаха. 7. Клітина людського тіла. На основі науки істор. прир. 8. Чому зруйноване Київське царство так богато змін у староруській просвіті? 9. Хто є героєм драми К. Устияновича „Ярополк“ і його характер? 10. Знячіне договору в Вердені. На основі науки істор. 11. На чим основувє свою промову до Ахіля кождий із членів ахайського посольства? На основі IX. кн. Ілляди. 12. Вірші XVII—XVIII. віків та їх вплив на устну словесність. 13. Людське жите, то ріка, що пливе невпинно. 14. Українські думи та їх автори. На основі науки устної словесності.

Кляса VIb.

1—4, як в VIa. 5. Огонь — хосенним та шкідливим елементом. 6. „Моленіє Даниїла Заточника“, Характеристика. 7. Значене кисня для людського тіла. На основі науки істор. прир. 8. Чи основний характер староруського письменства змінився після татарських нападів? 9. Роля Рогніді в трагедії К. Устияновича „Ярополк“ і її характер. 10. Як

представляє Ціцерон в першій бесіді проти Катиліни участь Катиліни в заговорі? На осн. лат. лект. 11. Церков а хрестоносні походи. На основі науки історії. 12. Значінє київських учених для просвіти східної Європи. 13. Чи війна несе тільки лихі наслідки? 14. Повставання творів устної словесності та їх значення.

Кляса VII.

1. „Non omnia possumus omnes“. 2. О скілько „Енеїда“ Котляревского має звязь із проявами українсько-руського письменства до XVIII. віку? 3. Культурне значення Італії в XVI. в. 4. Весілля — на основі „Маруся“ Квітки. 5. Тільки віра у власні сили рішає долю народа. 6. „Веснівка“ М. Шашкевича — образом змагань поета. На основі шк. та дом. лект. 7. Технічна будова комедії Карпенська Карого „Хазяїн“. На основі дом. лектур та пояснень в школі. 8. Реформаторська діяльність Петра Великого. На основі науки історії. 9. Виказати правдивість приповідки: „Пізнай себе — буде з тебе“. 10. Найзамінніші прикмети Великоросів і Українців-Русинів. На основі лектур монографії Костомарова.

Кляса VIII.

1. Праця — жите, бездільність — смерть. 2. Визначніші характери в хроніці Куліша „Чорна Рада“. 3. Чому наша бувальщина нам така дорога? 4. Які обставини зложилися на розцвіт літератури за Августа? На основі лект. Горация. 5. Австрія заборолом Європи проти Туркір. На основі науки історії. 6. Порівнати оповідання М. Вовчка і Ю. Федъковича. 7. Значення грецької культури для середніх і новійших віків. 8. Чому письменників національних так високо цінимо?

б) В польськім язиці.

Кляса Va.

1. Moje najmilsze wspomnienie z ostatnich wakacyi. W formie listu. 2. Klasyczna nauka Sędziego o grzeczności w l. ks. „Pana Tadeusza“ jako rys obyczajowy ówczesnych stosunków.

3. Jakich argumentów użył Rymwid, aby odwieść Litawora od przymierza z Krzyżakami? 4. Znamiona powieści poetycznej i rozwój jej w literaturze polskiej. 5. Obrzędy ludowe we „Wiesławie“ K. Brodzińskiego. 6. Znaczenie lodu w przyrodzie i przemyśle. 7. „Pieśń żeglarzów“ E. Wasilewskiego jako wytyczna zań i celów młodzieży. 8. „Bartek zwycięzca“ Sienkiewicza w ataku pod Gravelotte. 9. Obraz sejmiku polskiego. Na podstawie XII. ks. P. Tadeusza. 10. Wykazać różnicę między tragedią a dramatem.

Klüsca V6.

1. Як в Va. 2. Inwokacye i epizody w epopei oraz ich znaczenie. 3. Pogrzeb dostoijnego rycerza polskiego. (Mohort). 4. Znamiona sielanki i rozwój jej w literaturze polskiej. 5. W jaki sposób skłania Gerwazy szlachtę w radzie w Dobrzyniu do swoich zamiarów? Na podst. VII. ks. P. Tadeusza. 6. Krażenie wody w przyrodzie. 7. Wykazać na utworze Romanowskiego p. n. „Burza“ różnicę między epiką a liryką. 8. Uzdrowienie Antei w noweli H. Sienkiewicza p. t. „Pójdzmy za nim“. 9. Myślistwo — najulubieńsza rozrywka towarzystwa soplicowskiego w P. Tadeuszu. 10. Rozwinąć myśl bajki A. Goreckiego p. n. „Krople wody“: „Wiele znaczy dać innym przykład poświęcenia“.

Klüsca VIa.

1. Przyczny rozkwitu literatury złotego wieku. 2. Jak pojmuje M. Rej w dziele swoim p. n. „Żywot poćciwego człowieka“ wychowanie młodzieży? 3. Mikołaj Rej -- jako pisarz. Charakterystyka. 4. Tok myśli w XIX. trenie J. Kochanowskiego p. t. „Sen“. 5. Nапisać rozprawkę na temat: Skąd człowiek bierze pozywienie? 6. Bohun a Kmiecic. 7. Zwyczaje i stosunki wsi polskiej XVII. w. Na podst. poznanych sielanek Sz. Szymonowicza. 8. O ile słuszne jest zdanie M. Reja: „Cnota, rozum, fortuna — różnymi gościńcy od siebie ciągną“. 9. Ideali życia domowego u Nipuanów. Według Doświadczyskiego Ig. Krasickiego. 10. Stronnictwo konserwatywne w „Powrocie posła“ J. Niemcewicza.

Кляса VIб.

1—3. як в VIIa; 4. Geneza „Odprawy posłów“ i aluze w niej polityczne. 5. Napisać rozprawkę na temat: Skąd człowiek bierze odzież? 6. Rehabilitacya Kmicica. Na podst. Potopu H. Sienkiewicza. 7. Poezya polska za Zygmunta III. i Władysława IV. Przygody Paska w Danii. Na podst. jego Pamietników. 9. Poeci rozumu za St. Augusta i stosunek ich do kościoła. 10. Stronnictwo reformy w „Powrocie posła“ J. Niemcewicza.

Кляса VII.

1. Stosunki literackie w drugiej połowie XVIII. w. („Chudy literat“ Naruszewicza). 2. Jakie nowe pierwiastki wnoszą do literatury polskiej poeci serca: Kniaźnin i Karpiński i ślady tych pierwiastków w ich dziełach? 3. Na czem polega intriga w komedyi F. Zabłockiego p. n. „Fircyk w zalotach“. Charakter. główn. bohatera. 4. Romanizm — jego istota i stosunki, wśród których prąd ten pojawił się w Polsce. 5. Dramatyczna twórczość w Polsce po koniec XVIII. w. 6. O ile zdanie: „Czucie i wiara silniej do mnie mówi, Niż mądrca szkiełko i oko“ — sprawdza się na pierwszych utworach A. Mickiewicza? 7. Przyroda Krymu w Sonetach A. Mickiewicza. 8. Tragedya Dr. Judyma w „Ludziach bezdomnych“ Żeromskiego. 9. Kozak Zaleskiego a Goszczyńskiego. 10. Postaci kobiece w poezji A. Mickiewicza.

Кляса VIII.

1. Jakie pierwiastki i wpływy złożyły się na powstanie „Balladyny“ Słowackiego? 2. Wpływ Towianizmu na twórczość A. Mickiewicza i J. Słowackiego. 3. Uzasadnić przysłowiowe wyrażenie: „Między ustami a brzegiem puharu unosi się ręka ciemnych potęg“. 4. Dramat rodzinny w „Nieboskiej komedii“ Z. Krasińskiego. 5. Walka szatanów o ducha Konrada i spór Archaniołów w III. cz. Dziadów — a końcowa walka Masynissy z duchem Kornelii o Irydiona. 6. Rozwinąć i pojaśnić odpowiednimi przykładami zdanie:

„Dobry mistrz w takim tylko chórze śpiewać lubi,
Gdzie czuje, że głos własny w harmonii gubi — lecz
Muzyk zmiesza orkiestrę najlepiej dobraną,
Jeśli grając stara się, by jego słyszano“.

7. Janko muzykant Sienkiewicza a Maciuś z „Zaczarowanego koła“ Rydla. 8. Greckie tragedye S. Wyspiańskiego.

в. В німецкім языці.

Кляса Va.

1. Wie wird die Habsucht des Reichen von Gott bestraft? Nach der Lektüre. 2. Der Grundgedanke und seine Versinnlichung in dem Gedichte von Seidl „Der König und der Landmann“. Nach d. Lekt. 3. Der Ursprung und die Entwicklung der altägyptischen Kultur. Nach d. Schullektüre. 4. Der Gedankengang und der Grundgedanke in Gellerts Fabel „Der Prozess“. Nach d. Lekt. 5. Welche Anzeichen lassen uns den unglücklichen Ausgang des Heereszuges gegen die Polowzer ahnen? Nach „Слово о полку Ігореві“. 9. Auf welche Weise kommt das tapfere Schneiderlein aus dem Kampfe mit dem Riesen siegreich heraus? Nach Grimm. 7. Welche Bedeutung hatten die Olympischen Spiele für das geistige Leben des griechischen Volkes? Nach d. Schullektüre. 8. Die Entdeckung der Mörder in Schillers Ballade. „Die Kraniche des Ibykus“. Nach d. Schullektüre. 9. Ist der Mensch wirklich ein Kind der Sorge? Nach dem Gedichte von Herder auszuführen. 10. Wilhelm Tell und der Landvogt Gessler. Nach d. Lekt. 11. Charakteristik des Grafen Hugo in Hoffmans Erzählung „Die Erziehung durch Schicksale“. 12. Die geologische Tätigkeit des Wassers. Nach d. Lekt. 13. Worin und warum weicht Schiller in der „Bürgschaft“ von der überlieferten Fabel?

Кляса V6.

1. Es ist an dem Schicksal Dornröschens die Macht der Feen zu zeigen. Nach Grimm. Die Gewinnung des Bernsteins an der Ostseeküste. Nach d. Lekt. 3. Die Gründung der Stadt Rom. Nach der latein. Lektüre. 4. Iphigenie auf Tauris und ihre Befreiung durch Orestes. 5. Hat Dr. Faustus die ewige Verdammnis verdient? Nach Gustav Schwab. 6. Zusammenhang zwischen Landschaft und Geschichte Altgriechenlands. Nach d. Lekt. 7. Die Einrichtung des griechischen Theaters in ältester Zeit. Nach d. Lekt. 8. Solon als Gesetzgeber. 9. Die Macht der Hexen. Nach „Kinder und Hausmärchen“ von Grimm. 10. Ursachen der Vulkanausbrü-

che. Nach d. Schullektüre. 11. Charakteristik des Junkers Georg in Hoffmans „Erziehung durch Schicksale“. 12. Welcher Mittel bedient sich Schiller in der Ballade „Der Taucher“ um die Vorstellung recht anschaulich und lebendig zu machen? 13. Welche Sehenswürdigkeiten und welche Erlebnisse machten auf den jungen Goethe einen nachhaltigen Eindruck? Auf Grund der Schullektüre.

Кляса VIa.

1. Walther von Aquitanien auf der Flucht in seine Heimat. Auf Grund der deutschen Helden sage, herausg. v. Prosch. 2. Was wissen wir über das Alter und den Ursprung der Poesie? Nach d. Lekt. 3. Kudruns Wiedersehen mit Ortwein und Herwig. 4. Die Anachoreten des Mittelalters. Nach d. Lekt. 5. Das Blut und seine Bedeutung für den menschlichen Organismus. Nach gegeb. Disposition. 6. Der Spaziergang im Winter. Schilderung nach gegeb. Disposition. 7. Wie nützt Schiller die Quelle zur seiner Ballade „Der Graf von Habsburg“ aus? Nach d. Lekt. 8. Es ist an Arnims „Der tolle Invalid auf dem Fort Ratonneau“, das Wesen der Novelle nachzuweisen. Nach gegeb. Disposition. 9. „Übermut tut niemals gut“. Eine Erläuterung der Uhland'schen Ballade „Das Glück von Edenhall“. Nach d. Lekt. 10. Worauf gründet sich die Anhänglichkeit des Menschen an seine Heimat? Nach gegeb. Disposition. 11. Das Motiv der Treue in dem Nibelungenliede. Nach d. Lekt. 12. Wodurch erklärt sich das traurige Lebensschicksal des armen Spielmanns? Nach Grillparzers „Der arme Spielmann“.

Кляса VIб.

1—5. як в VIa. 6. Das Wasser als Freund und Feind des Menschen. Nach gegeb. Disposition. 7. Die Vorfabel zu Schillers „Taucher“. Nach d. Lekt. 8. Die Leiden der Rosalie Francoeur und ihr Grund. Nach d. Lekt. 9. „Mut zeigt auch der Mameluk, Gehorsam ist des Christen Schmuck“. Eine Charakteristik des Ritters im Schillerschen Gedichte „Der Kampf mit dem Drachen“. Nach d. Lekt. 10. Dorf und Stadt. Eine Parallele. Nach gegeb. Disposition. 11. Wie greift Hagen in die Handlung des Nibelungenliedes ein? Nach d. Lekt. 12. Es sind die Unterschiede zwi-

schen einem Volks- und Kunstmärchen an „Tischchen deck' dich“ und „Wunschring“ zu erläutern. Auf Grund d. Lekt. Nach gegeb. Disposition.

Кляса VII.

1. Inhaltsangabe der Elegie „Hermann und Dorothea“ von Goethe. Nach d. Lekt. 2. Rüdiger von Bechlařn in Kampfe mit den Burgunden. Nach d. Lekt. 3. Wie lässt sich Tellheims Entschluss Minna zu verlassen rechtfertigen? Nach „Lessings „Minna v. Barnhelm“. 4. Charakteristik Dorotheens. Nach Goethes „Hermann und Dorothea“ 5. Grimmelshausens Simplicius „Simplicissimus“ ein treues Abbild der Zustände Deutschlands während des 30-jährigen Krieges. 6. Luthers Bedeutung in der Entwicklung der deutschen Literatur im 16. Jhd. 7. Posas Verhältnis zu Don Carlos. Nach der Schullektüre. 8. Die Charaktere in Goethes „Goetz von Berlichingen“.

Кляса VIII.

1. Die Erörterung und Begründung des Grundgedankes in dem Gedichte „Das verschleierte Bild zu Sais“ von Schiller. Auf Grund der Schullektüre. 1. Der Mensch und der Baum. Eine Parallele nach selbst angefertigter Disposition. 3. Die Komposition der Kantate Schillers „Das Lied von der Glocke“. 4. Tell, das Schweizervolk, Rudenz, Parricida — als Repräsentanten des Strebens nach der Freiheit. 5. Muttersprache, Mutterlaut, Wie so wonesam und traut? — Auf Grund d. Ged. von Schenkendorf. 6. Meine Pläne fürs Leben.

---

2. Теми до письменного іспиту зрілости.

1. Язик латинський: а) в I. відділі: M. Tullii, Ciceronis pro Murena с. XXVIII. „Venio nunc . . . valere oportere“. — в II. відділі: M. Tullii Ciceronis In Q. Caecilium divin. I. 1—3. II. 5. „Si quis vestrum, . . . sublevandisque discedere“. — б) в I. відділі: „Приязнь“, в II. відділі: „Демостен“, уступи уложені учителем на основі німецких підручників.

2. Язик грецкий: в I. відділі: Софокля Аїс vv. 284—316, 323—326 „ἄπαν . . . κακόν“. — в II. відділі Платона Меневізмос с. X. (fin.) — XII. (init): „εὐ τούτῳ δὲ . . . τε καὶ Ἀγραῖον“.

3. Язик русский: в обох відділах: „Погляд на українско-руску лірику (головно М. Шашкевич, Т. Шевченко і Ю. Федъкович)“.

4. Язик польский: „Rozwój polskiej powieści historycznej po dobie najnowszej“.

5. Язик німецкий: в обох відділах: „Der Fluss ein Abbild des menschlichen Lebens“.

6. Математика: в I. відділі:

$$\text{I. } \begin{cases} 9 \operatorname{tg} x + \operatorname{tgy} = 4 \\ 2 \operatorname{cot} x + \operatorname{coty} = 1 \end{cases}$$

II. Ренту 812·55 К, платну через 9 літ. переміщено на меншу, платну через 13 літ. Яка є ся рента, коли процент є $3\frac{1}{2}\%$?

III. Рівнораменний трапез обертає ся довкола довшого з рівнобіжних боків. Обчислити поверхню і об'єм тіла обертового, знаючи, що кут трапезу $\angle = 54^\circ 18'$, відношене рівнобіжних боків є 5:3, а осередна має 28·8 dm.

в II. відділі:

$$\text{I. } \begin{cases} 3 \sin x + \sin y = 4 \\ 8 \sin^2 x - \sin^2 y = 4 \end{cases}$$

II. Через кілько літ треба платити з кінцем кожного року рату 2373·93 К, щоби замортизувати довг 10.000 К, затягнений на 6% ?

III. З огнища гіперболі $9x^2 - 16y^2 = 144$, положеної на додатній осі відрізних, повести до першої чверті кола, зачеркненого на головній осі, стичну і обчислити поле трикутника, обмеженого стичною і асимптотами.

V. Прибори до науки.

1. Бібліотека учителів числить 955 творів в 1529 томах і 1372 примірників звітів дирекцій середніх і інших шкіл.

В р. 1906/7 куплено: а) 47 творів в 61 томах; б) часописи: Літературно-науковий Вістник (1907), Учитель, Україна, Archiv für slavische Philologie, Eos, Kosmos, Kwartalnik historyczny, Biblioteka Warszawska, Przewodnik naukowy i literacki (додаток до Gaz. lwowsk.), Przewodnik bibliograficzny, Lud, Przegląd filozoficzny, Ruch, Zeitschrift für die österr. Gymnasien, Zeitschrift für Schulgesundheitspflege, Vierteljahrsschrift für körperliche Erziehung, Zeitschrift für mathematischen und naturwissenschaftl. Unterricht, Geographische Zeitschrift, Zeitschrift für den Zeichenunterricht, Verordnungsblatt für d. Dienstbereich des Ministeriums für Kultus und Unterricht.

В дарі одержано: а) від краківської Академії наук. 10 творів (в 15 томах), б) від Видлу краєвого 1 твір, в) від Ви. Строцького в Огинії і Г. Гонсеворовського в Коломиї по 1 творі, від директора 10 творів, „Muzeum“ 1907. „Świat słowiański“ 1907. „Säemann“ 1907. Записки наук. Товар. імені Шевченка т. 72—76.

2. Бібліотека учеників числить: 454 твори а 729 томів в руській мові, 412 творів а 503 томи в польській мові і 330 творів а 533 томів в німецькій мові.

В р. 1906/7 куплено: 55 творів (82 томи) в руській мові, 40 творів (44 томи) в польській мові і 40 творів (53 томи) в німецькій мові. В дарі одержала бібліотека „Дзвінок“ і „Missye katolickie“ з 1906. р.

Участь учеників і рух книжок в шк. році 1906/7.

Клас	Число читаючих	Число взятих кн. руских	Число читаючих	Число взятих кн. німецьких	Число читаючих	Число взятих кн. польських
ІІ аб.	74	305	.	.	.	.
ІІІ аб.	55	260	29	42	38	313
ІV аб.	27	90	36	57	57	510
V аб.	67	375	37	60	41	268
VI аб.	31	90	38	70	39	195
VII.	31	153	14	24	24	216
VIII.	23	72	15	25	10	89
	308	1345	169	278	209	1591

Часті зміни учителів згл. завідателів німецької бібліотеки були причиною довших перерв в видаванню книжок.

В бібліотеці для бідних учеників находить ся около 700 шкільних підручників; в р. 1906/7 куплено 67 підручників а 80 учеників дарувало 140 книжок*), користало 373 учеників вижичивши 679 підручників.

*) Книжки дарували ученики: з класи І. Боюк 2, Біланюк, Бойкевич, Гліджук, Кривоносюк, Липчук, Оробко, Цісик, Чайковский, Шиманьский, Шинкарук по 1 кн.; Костів В, З, Чепига 4; з кл. ІІ.: Бандурка, Дутковский, Кнігінницкий, Кузьма, Лабій, Майковский, Макарский, Обрізків, Пosaцкий. Пристай, Руденький, Рудницкий, Сончак, Томенчук по 1, Лазорів, Лукач, Ортиньский, Сорохан по 2, Кааратчицкий, Микуляк, Чукур по 3; з кл. ІІІ.: Борисюк, Бутулинський, Годованець, Запутовіч, Зембаль, Любонький, Нагуляк, Палійчук по 1 кн., Терлецкий 2, Пільгош 5; з кл. ІV.: Зафіловский, Григорчак, Курилюк, Лавришко, Пташинк, Терпелюк, Томчук по 1 кн.; Кузьма 5; з кл. V.: Аронець, Арсеніч, Пушкар по 1 кн., Гушалевич 2; з кл. VI.: Гнатковский, Грабовецкий, Тафійчук, Чужак по 1 кн., Болехівский, Мулик по 2; з кл. VII.: Гарбачевский, Гавдиник, Каміньский, Клосевич, Маковійчук, Микитка, Мисевич, Шепарович по 1 кн., Колцуняк 2, Раїд 4; з кл. VIII.: Добряньский 1, Зелиньский і Петрів по 2, Киселевский і Сумник по 6, Прокурницкий 8, абітур. Гуцуляк 5, приват. з Ш. кл. Строцкий 7 книжок.

3. До науки географії і історії є: 80 мап, 1 рельєфна, 183 образи географ. і істор., 13 атласів (геогр. істор. і и.) і 3 гльоби. В р. 1906/7 куплено: Bamberg Östliche und westliche Halbkugel (2), Europa; Gäbler Österreich-Ungarn, Hölzel Geogr. Bilder (3), Wünsche Wandbilder (3), Engleeder F. Bilder für den Anschauungsunterricht (1), Lehmann Geogr. Bilder (1), Schneider und Metze Hauptmerkmale der Baustille, grosse Ausgabe (10 обр.) і 32 образки до скіоптикону.

4. До науки історії природи є: зоол. оказів виліханих 92, в спиритусі 48, препаратів в спиритусі і інекційних 11, препарат. мікроскоп. 17., оказів сухих 21, моделів 8, кістяків 7, образів 219 і збірки мотилів та комах; б) ботан. моделів 65, образів 176; в) оказів мінералів 176, моделів кристалів 56, образів 65, збірка геольго. оказів. В р. 1906/7 куплено: зоол. препарати в спиритусі: мозок (4 перерізи), кости (переріз), типи серця, розвій петруга, будова слімака; Leothemann Zoolog. Atlas (25 образів); ботан.: Ross und Morin Botan. Wandtafeln mit Text (10 табл.), Dr. K. Nestler Aehrenkreuz (до кристальографії); Furtwängler.

5. Габінет фізикальний числить 179 приладів і 4 таблиці. В р. 1906/7 куплено: шрубу мікрометричну, площу похилу, посудини сполучені, цівку індукційну, кулі железні порожні, універзалний статив, лямпу спирит., прилад до чищення ртути, прилад до показання ліній Фраденгофера, флюоризуючі течі, мегаскоп, Horizont, плити Кляднього, прилад до показання фільтр Пфавидлера, міру метричну в пушці.

6. До науки рисунків має заклад: 363 взірців, 7 приладів до науки перспективи, 12 моделів з дерева, 67 моделів з гіпсу, 9 моделів (посудин) з майоліки, 6 скляніх, збірку ріжких першахів на картоні.

7. До науки сльову куплено сего року Псальми Лозинського і Коляди Зарницкого.

8. До науки каліграфії є: 8 зошитів взірців письма і 18 таблиць.

VI. Іспит зрілості при кінці шкільного року 1906/7.

До іспиту прийшло 33 абітурієнтів: 30 публичних учеників і 3 екстерністи,

Свідоцтво зрілості з відзначенням, приз. 2 (публ.).

„ „ „ признано . . . 23 (21 публ. 2 екст.)

репробовано . . . . . 1 (публ.)

позволено повторити іспит з одного

предмету по ферніях . . . . . 7 (6 публ. 1 екст.)

разом 33.

Виказ абитуриєнтів, що здали іспит зрілості в днях 11.—19. червня 1907. р.

Ч. чєрн.	Ім'я й прізвище	Місце уродження	Діагноз зарекомендовано	Віра	Ходив до гімназії в роках	Випуск інституту	Наміряє записати ся на відділ університету
1	Бабій Василь	Городил вел. в Галичині	1884	гр. кат.	1899—1907	арілій	правничий не рішено
2	Банд Василь	Тисменниця	1884	" "	1896—1907	"	"
3	Винницкий Володимир	Пядики	1885	" "	1898—1907	"	торгов., акад. правничий
4	Гаврилюк Олекса	Існас	1886	" "	1900—1907	"	"
5	Головацький Володимир	Коломия	1888	" "	1900—1907	"	"
6	Добрењинський Софрон	Львів	1888	" "	1900—1907	"	"
7	Жупашевский Петро	Пилипі	1885	" "	1900—1907	"	"
8	Зелинський Іван	Печенижин	1887	" "	1900—1907	"	"
9	Зобків Роман	Долга воїніл.	1887	" "	1899—1907	"	"
10	Ковбуз Олекса	Городенка	1885	" "	1899—1907	"	"
11	Кубійович Антін	Кривеньке	1886	" "	1898—1907	"	"
12	Лопатюк Петро	Підстай	1887	" "	1900—1907	"	"
13	Лугтовий Стефан	Рудники	1887	" "	1900—1907	"	" з відз.
14	Мелько Володимир	Біліна велика	1886	" "	1899—1907	"	"
15	Охримович Дамян	Поківка	1888	" "	1900—1907	"	"
16	Петрів Михайло	Городенка	1885	" "	1900—1907	"	"
17	Прокскурицький Мирослав	Чернів	1883	" "	1897—1907	"	"
18	Роснєцький Александер	Ялинковате	1887	" "	1899—1907	"	"
19	Слобода Михайло	Лівеїв	1886	" "	1900—1907	"	"
20	Степурак Григорій	Солів	1885	" "	1899—1907	"	"
21	Сумник Роман	Волосів	1888	" "	1900—1907	"	"
22	Федюк Степан	Заболотів	1889	" "	1900—1907	"	"
23	Харжевський Антін	Солів	1886	" "	1898—1907	"	"
24	Лакуста Іван (екст.)	Почеміжин	1886	" "	18 8—1906	"	"
25	Гущулjak Андрій (екст.)	Оскрестний	1885	" "	1899—1906	"	"

VII. Важніші розпорядження ц. к. шкільних властій.

Ц. к. Рада шк. кр. реєстр. з дня 17. липня 1906. ч. 28038 подає до відомості розпоряджене ц. к. Мініст. Вір. і Пр. з дня 23. лютого 1906. ч. 5146., щоби від шк. р. 1906/7. в VII. і VIII. класі письменні переклади з рускої мови на грецьку заступити перекладами з грецкої мови на руску (з автора читаного в школі в сім або попереднім році). Таких задач має бути 3 в півроці.

Ц. к. Рада шк. кр. реєстр. з дня 2. вересня 1906. ч. 22748 подає до відомості реєстр. ц. к. Мін. В. і Пр. з дня 25. мая 1906. який нормує вимоги при надзвичайних іспитах, здаваних для спеціальних цілей.

Ц. к. Рада шк. кр. реєстр. з дня 16. вересня 1906. ч. 36205 пригадує реєстр. ц. к. Мін. В. і Пр. з дня 9. червня 1906. ч. 4653. яким приписано, що всі ученики приватні католицької віри, мають перед іспитом (приватним і вступним) виказати ся съвідоцтвом катол. съященика, що училися релігії в приписанім плянами обемі і що сповняли релігійні практики.

Ц. к. Рада шк. кр. реєстр. з дня 18. вересня 1906. ч. 32922 пригадує реченці до іспитів вступних до I. класи і до клас вищих та іспитів поправчих (на осн. реєстр. з 2. січня 1886. ч. 85).

Ц. к. Рада шк. кр. реєстр. з дня 19. жовтня 1906. ч. 47591 в справі прогульок учеників під проводом учителів.

Ц. к. Рада шк. кр. реєстр. з дня 5. листопада 1906. ч. 47646 повідомляє, що за надзвичайний іспит (для спеціальної цілі) належить ся такса 24 К.

Ц. к. Рада шк. кр. реєстр. з дня 12. грудня 1906. ч. 41388. припоручає завізвати учеників, щоби безусловно придержувалися приписаних правил що до крою і краски шкільних мундурів, а рівночасно позволяє ученикам носити пелериині із темно-сивого сукна з синою відзнакою на ковнірі.

Ц. к. Рада шк. кр. реєстр. з дня 23. січня 1907. ч. 3589. припоручає оправдувати абсенції учеників неприсутніх в школі при морозі понизше 15° R.

Ц. к. Рада шк. кр. рескр. з дня 19. лютого 1907. ч. 2272 (на основі рескр. ц. к. Мін. Вір. і Пр. з дня 28. грудня 1906. ч. 43484) повідомляє, що такса за надзвичайний іспит (для специальних цілей) виносить 36 К, коли іспит обнимав матеріал більше як двох півроків, а 24 К за 2 півроки.

Ц. к. Рада шк. кр. рескр. з дня 9. мая 1907. ч. 18698. повідомляє, що Є. Е. Пан Мін. В. і Пр. рескриптом з дня 21. цвітня 1907. ч. 16359. позволив, щоби сей шкільний рік закінчили дні 6. липня 1907.

Ц. к. Рада шк. кр. рескр. з дня 28. мая 1907. ч. 22949. вказує на велике значення і хосеність кас ощадності для учеників.

Ц. к. Рада шк. кр.aproбуvala шкільні підручники:

1. Більший катехізм християнсько-католицької релігії, одобрений австр. Епископатом (рескр. з 10. жовтня 1906. ч. 36290);
2. Dr. B. Левицкий — P. Огоновский Альгебра для висших клас, Ч. I. (рескр. з 26. жовтня 1906. ч. 44932);
3. Самолевич — Солтисік — Огоновский Граматика лат. ч. II. вид. З. (рескр. з 26. жовтня 1906. ч. 44933);
4. Літургіка грецко-татол. церкви. Ал. Тороньский. З. вид. (рескр. з 26. жовтня 1906. ч. 44934);
5. Учебник аритметики для I. і II. кл. P. Огоновского. З. вид. (рескр. з 30. жовтня 1906. ч. 31978);
6. I. Верхратский Зоольгія на низші класи. З. вид. (レスク. з 29. жовтня 1906. ч. 40902);
7. Кокорудз Спомини з Атен — (レスク. з 23. падолиста 1907. ч. 48330);
8. J. Rothang Monarchia austro-węgierska. Мапа. (レスク. з 16. січня 1907. ч. 4381);
9. C. Rzepiński Ateny. (レスク. 21. лютого 1907. ч. 1950);
10. J. Bartunek Preparacya do Antygony Sofoklesa. (レスク. з 11. червня 1907. ч. 19125);
11. J. Ippoldt — A. Stylo Deutsches Lesebuch. VI. Klasse. (レスク. з 11. червня 1907. ч. 18545).

VIII. Поміч для бідних учеників.

Підмогу убогих учеників рускої гімназії мають на меті три інституції в Коломиї, іменно „Свято-Михайлівський Інститут“ (давнійше Бурса братства церк. св. Арх. Михаїла), Товариство „Шкільна Поміч“ і „Бурса Філії руского Товариства педагогічного“.

I. В. С.-Мих. інституті мало (при кінці шк. р. 1906/7) поміщене і харч 30 учеників, з тих 7 безоплатно, проче за місячною доплатою по 3—18 К. Надзвір мав Совіт, до котрого належить один учитель гімназії.

II. Товариство „Шкільна поміч“, засноване 1892. року прихильниками шкільної молодіжі, удержувало окрему бурсу — інститут, де в шк. р. 1906/7 було поміщених 42 ученики (надто 5 приходило на обід і вечеру), із них 35 за місячною доплатою по 20—34 К. а 7 цілком безоплатно (і 5, що діставали харч).

Крім сего видало товариство в шк. році па підмогу бідних учеників суму 505·66 К; (іменно па харч, одіж, мешкане, ліки). Поміч лікареку подавали убогим ученикам члени товариства Вп. др З. Левицкий, др. Козакевич і др. Кос безкористно, а Вп. Берглер і Гогеля опускав з ціни за ліки 33%.

Товариство оснувало також окремий фонд, призначений на підмогу бідних учеників при справленню шкільних мундурув, і завдяки сей підмозі значне число учеників одержало приписані мундури переважно па сплату коштів малими ратами, а многі також даром (сі па суму 185·28 К. - а взагалі від засновання сего фонду роздано бідним ученикам даром мундурув па суму 2460·25 К.

Збірка шкільних підручників; з яких користають бідні ученики, числити около 1500 примірників; користало з неї понад 300 учеників.

Головою сего товариства є директор гімназії, до виділу належить ще 5 інших гімназіальних учителів і 1 лікар.

III. Бурса „Філії руского Товариства педагогічного в Коломиї“, заснована з початком шкільного року 1902/3. В бурсі мало мешкане і харч 40 учеників, із тих 2 безоплатно, а проче за місячною доплатою 14—20 К. Справами бурси завідував виділ товариства, до котрого належить 4 учителів

гімназії. Під зарядом Товариства була селянська бурса імені о. Т. Войнаровского, пароха Балинець. В тій бурсі було 31 учеників гімназії, із них 6 платило місячно по 4—10 К, 23 було за ще меншою оплатою, всі мали довозити ще відкуали *in natura*, 2 було даром. Домашній нагляд мав емер. нар. учитель.

IV. Жертви, що валинули на підмогу бідних учеників:

a) при записах учеників зібрали	68 К 40 сот.
Жертвували: оо. Рештилович з Зеленої 6 К, Білинкевич з Волчковеч, Прокурницкий з Джуркова по 4 К, Могильницький з Сорок 3 К, Майковський з Семаковець, Лабій з Джуриня, Росткович з Сидорова, Охримович з Ляховець, Вп. Шипайлло з Коломиї, Тимофійчук з Княждвора, Бонковський, Гладій і Герасимович з Коломиї по 2 К, оо. Пристай з Журова, Небиловець з Черегіньска, Романович з Бервіакови, Селянський з Тулукова, Вп. Крайковський з Різдвян, Породко з Коломиї, Мельничук зі Львова, Мельницький з Олеші, Кузик з Загірія, Жупник з Молодятини, Чепига з Кутів ст., Малько з Коломиї, Даценко з Бодпарова, п-ї Филиповичева з Коломиї по 1 К, Кр. з Коломиї, о. В. з Ол. — по 0·80 К, (проче ученики дрібними датками).	
6) за вписові карти	32 К 40 сот.
b) Вп. др. Козакевич з Коломиї 20 К, др. А. Копистяньский з Коломиї 5 К, К. Телішевський з Коломиї 20 К, Прокопович з Коломиї 4 К, Василь Сіщук з Корнича (на руки п. Телішевського) 25 К, Корн. Буковецький з Іцуцулина (на руки о. А. Войтіховського) 30 К, оо. Прокурницький з Джуррова 12 К 10 с., Йос. Левицький з Якубівки 20 К, Киселевський з Незвиск 4 К, ученики гімназії часть доходу з вечеңниць Шевч. 50 К, абітур. Ол. Гаврилюк 20 К (зворот), 6. уч. Тарнавецький 16 К (зворот)	
всего разом	226 К 10 сот.

г) до скарбонок по експортах зібрано	24 К 03 сот.
д) лишило ся з року 1905/6	<u>311 К 28 сот.</u>
	Разом . . 662 К 21 сот.

З того видано:

а) на книжки і інші прибори	68 К 27 сот
б) на одяг	66 " — "
в) до шкільної оплати	46 " — "
г) за ліки	69 " 92 "
д) запомоги ученикам (на мешкане, харч) . .	102 " — "
е) дешевій кухні для учеників	<u>50 " — "</u>

Разом . . 362 К 19 сот.

Лишав ся отже на рік 1907/8 . . . . . 300 К 02 сот.

V. Фонд мундуровий:

Стан фонду з початком шк. року . . . . . 305 К 50 сот.
дар проф. В. Лепкого . . . . . 50 " — "
від комітету устроюоч. концерт в честь Шевч.

(з доходу) . . . . . 45 " — "

Разом . . 400 К 50 сот.

на мундири для учеників видано . . . . . 72 К 49 сот.
так, що лишило ся 328 К 01 с, що зложені на книж. ощ. зро-
сли до суми 341 К 43 с. (до 30. червня 1907).

VI. Стипендії і запомоги, наділені ученикам з публич-
них фондів, виказані на статист. таблиці ч. 11.

За сї жертві і підмоги для бідних учеників висказує
Дирекція іменем тих учеників сердечну подяку всім Вп. До-
бродіям молодежі.

IX. Литопись гімназії.

Запис учеників до гімназії відбув ся в днях 1. і 2.
вересня 1906; в цих днях були також вступні іспити до I.
класи і до класи приготовляючої.

Дня 9. вересня 1906., в річницю смерти Є. ціс. і кор.
Величества бл. п. цісаревої Єлісавети, а також 19. листопада
1906., в день іменин бл. п. цісаревої відбули ся поминальні
богослуження за упокій душі.

Дня 10. вересня 1906. відбувся письменний а 12. устний іспит зрілості (поправ.) під проводом директора гімназії.

4. жовтня 1906. обходила гімназія день Ангела Є. ціс. і кор. Величества цісаря Франц Йосифа I. торжественным богослужінням в церкві.

Єго Преосвященство станиславівський єпископ о. др. Хомишин, перебуваючи в місяці жовтні 1906. р. через кілька днів в Коломиї з нагоди духовної місії, зволив в дні 23. жовтня загостити і до нашої гімназії. Безпосередно перед єго приїздом уставили ся ученики всіх класів в двох рядах починаючи від дверей дальше аж до салі, в котрій мало відбути ся повітання Достойного Гостя. О 11. годині впровадив директор Преосвященого до гімназіяльної канцелярії, де вже дожидали Єго всі учителі, привітав Єго короткою промовою і представив Єму членів учительського збору та просив вписати своє Ім'я до пропамятної книги.

Онієля запросив Пресвященого до салі, де чекали зібрани ученики всіх класів. При вході Владики до прикрашеної салі хор учеників привітав Єго відповідною пісникою, а потім ученик VIII. класи Стефан Федюк виступив із промовою, в котрій іменем молодежі гімназії висказав радість задля такої почесної гостини, а заразом і подяку за се та запевнив Пресвященого о привязанню молодежі до своєї церкви і свого народу, котрого службі хоче присвятити всії свої сили, придбавши собі потрібне знання. Пресвящений у відповіді на сю промову заявив свою радість з такого привітання з боку учеників і визнав їх та заохочував, щоби користуючи із свого молодого віку, старали ся придбати собі як найбільше поважного, знання, щоби онієля могли справді бути пожиточними своєї суспільності. Вкінці катехизит гімназії, о. сов. А. Войтіховський, ще раз подякував Пресвященному за Єго гостину серед молодежі і запевнив Єго о єї щирості та правдивім привязанню. Приняте закінчило ся відспіванем многоголосства.

Закін Пресвящений відійшов, зволив ще зайти між учеників, розмовляв пристрасно з многими, деяких пригадував собі будь з іменем будь з лиця, яких передішевши при всяких нагодах бачив.

Дня 14. падолиста 1906. р. попрощала наша школа уступаючого із публичної служби пайстаршого члена учительського збору, професора Корнила Поляньского.

Того дня перед 12. годиною в полудне зібралися в найбільшій салі шкільні ученики клас IV—VIII. (як раз ті, що в посліднім шкільнім році були учениками уступаючого професора) враз із членами учительського збору. Директор впровадив Поважаного сеніора збору до прибраної салі і в довшій промові висказав на невспущу та хосенну учительську працю Єго в школі коло обучивання і образовання молодежі через довгий ряд літ, дальнє на симпатичні черти Єго характеру взагалі, на Єго признання гідну діяльність на своїм учительськім становиску, висказав Єму за се все іменем школи щиру подяку, вкінци пожелав Єму ще довго прожити в кріпкім здоровлю і вдоволеню серед своєї рідні. Іменем збору учителів попрощав сеніора збору щирими словами професор Рибачек, а іменем молодежі учених VIII. класи Стефан Федюк. Сеніор зворушений дякував за сі заяві і своїм дотеперішим товаришам і молодежі та вкінці на прашане подав сій послідній декілька хосених і щиріх рад та вказівок, що відносилися до життя взаталі, взятих із власного досвіду. Відспіванем многолітства в честь Достойного професора закінчилося се поважне торжество.

Перший піврік скінчено дня 30. січня, а другий розпочато дня 4. лютого 1907.

Двя 24. лютого святкувалася молодіж гімназії XLVI. роковини смерті Тараса Шевченка музикальними вечерницями з такою програмою:

Вступне слово ученика VIII. кл. Ст. Федюка; Вахнанин „Урра у бій“ — муж. хор, * * „Alla Stella confidente“ оркестра гімназ.; Цеглинський - Копко „Привіт“ міш. хор в супров. оркестри; Позианський „Роупонгgi“ з укр. пісень — оркестра гімназ.; II. части: „Невольник“, образ із козацького життя. — М. Кропивницького: III. IV. i V. дія. Вечер закінчив проф. Яр. Гординський промовою до молодежі.

На сій вечерниці молодіж запросяла учительський збір і учеників польської гімназії.

Письменний іспит зрілосту відбувся в дніх 13 до 18. мая а устний в дніх 11. до 19. червня під проводом п. к. інспектора краєв. шкіл середніх Внов. І. Левицького. Дні 22. червня одержали абітуриєнти свідоцтва.

Дня 3. червня съятувала гімназия день свого Ангела, св. Константина Великого, торжественным богослуженем в церкви. Відповідну проповідь виголосив катехит о. А. Войтіховский.

В дніях 4. і 5. червня с. р. зволив Е. Преосвященство Епископ др. Г. Хомишин загостити ще раз до нашої гімназії і при цій погоді був присутній на лекціях релігії в клясах: Приготовляючій, І а, І б, ІІ б, ІІІ а, ІІІ б, ІV а, V б, VI. і VII.

Дня 28. червня молодіж враз із учительським збором взяла участь в поминальнім богослуженню за упокій душі Е. ціс. і кор. Величества бл. п. цісаря Фердинанда.

В році приступила молодіж три рази до св. сповіди і причастия; в дніях 25—27. цвітня відбула великовідні реколекції, які сего року вийшли незвичайно величаво і поліпшили по собі у молодіжі певно глибоке і тривке вражене. Се бо завдяки дбалості та жичливости для молодіжи Преосвященого Епископа Хомишина виголосили реколекційні науки: для учеників вищих кляс Преосвящений о. Сотер Ортильський Ч. С. В. В., а для учеників кляс низших о. др. Тят Галущинський.

Шкільний рік закінчено 6. липня 1907. благодарственним богослуженем і відспіванем народного гимну, опісля врученю ученикам шкільні съвідоцтва.

В шк. році 1906/7. упокоїлися 3 ученики гімназії: 12. грудня 1906. Богдан Головацкий з кл. приготовляючої, 19. грудня 1906. Юліян Лаврівський і 7. лютого 1907. Іван Сивак з VIII. кляси. Всі три пильні і примірні ученики лишили по собі щирій жаль. В. їм п.!

Не менше сумною появою було в сім шкільнім році, що 9 учеників ріжних кляс мусіло перервати науку і серед року покинути школу задля тяжкої недуги, а знов 6 з тої самої причини не могло скінчити півроку (не класифіковані).

X. Справа скріплення фізичних сил молодежі.

Наука гімнастики відбувала ся правильно через цілий рік в 7 відділах по 1 годині на тиждень. Одна, і то не простора, саля гімнастична надто спільна (для учеників обох гімназій) ані не допускала заведеня вправ у відповідних годинах (обмежене в часі спонукане обставиною, що в польській гімназії наука гімнастики є обовязковою), ані не давала можності розвинути ся свободним рухам, позаяк приходило ся в одній годині лучити в 1 відділ учеників 2 з клас (так, що на 1 відділ припадало часто попад 50 учеників). І се здає ся було також причиною, що фреквенція сего року ще більше обнишила ся (виносила 50.68% всого числа учеників, супроти давнішіх літ меньша — де було 65% до $72\% \dots$)

Між шкільними годинами під час 10—20 мінютових навз виходили ученики на подвіре коло школи, де проходилися або свободно бігали або під управою проф. Шинайла забавлялися пилкою та виконували відповідні вправи на плацами і походи зі зворотами.

Систематично ведених забав не було сего року задля недостачі відповідного до сеї ціли місця, однак старано ся, щоби, о скілько погода позволяла, ученики виходили за місто. І сею справою заняв ся ревно проф. Шинайло, котрій ходив з учениками на близші і подальші прогулочки в околицю Коломиї і там управляв їх забавами та грами. Таких прогулок було кільканадцять, в декотрих з них брали участь і другі учителі. При сей нагоді Дирекція висказує подяку Вп. Марови, ц. к. листраторови державних лісів в Княждво-рі, за дозвіл ученикам кожного часу заходити до ліса в Шепарівцях.

Під проводом професорів: Кузьми, Гнатишака і О. Чайковского відбули ученики середніх клас (IV—VI) дві дальші прогулочки в гори (в червні с. р. на Хомяк і Говерлю).

В літі користала молодіж радо і в великім числі з купепелій в Пруті, в зимі уживала руху на ховзанці сего року меньше задля надто сильних морозів.

XI. Статистика Учеників.

(Число менші в горі по правім боці означає ученика приватного).

	Ia.	Іб.	Ів.	ІІа.	ІІб.	ІІІа.	ІІІб.	ІVа.	ІVб.	Vа.	Vб.	VІа.	VІб.	VІІа.	VІІб.	VІІІа.	VІІІб.	Разом	
1. Число.																			
З кінцем шк. р. 1905/6 було	51	51	59	50	49 ²	49	48 ¹	41	42 ²	40 ¹	36	37	25 ²	627 ⁸					
З початком шк. 1906/7 припн.	47	49 ¹	46 ³	42	53	53 ¹	48 ⁴	42 ³	48	49 ¹	48	33 ¹	40 ¹	34 ¹	341	709 ¹⁴			
Серед року припинено . . .	5	2	3	2	3	1	2	2 ¹	1 ¹	1 ¹	1 ¹	2 ²	1 ¹	1	1	25 ⁵			
Загалом припято . . .	52	51 ¹	49 ³	44	56	53 ¹	49 ¹	44 ³	50 ¹	50 ²	48	35 ³	41 ²	30 ¹	47	35 ¹	734 ¹⁹		
Між припиними було:																			
З чуж. закладів: а) з лицізної кл.	50	29 ¹	27	30	2	1	1 ¹	3	2	1	1	2	1	1	1	149 ²			
б) репетентів		1	14	14	1	1	47	50 ¹	46	39 ³	47 ¹	45 ²	47	31 ³	38 ²	35 ¹	8		
своїх учеників: а) з лиціз. кл.		19	18 ³	14	14	14	6	6	2	2	3	1	1	2	2	550 ¹⁷			
б) репетентів		2	2	3	6	6	5 ¹	6 ¹	6 ¹	6 ¹	4	4	2 ¹	2 ²	1	27			
Серед року виступило . . .	6	12	8 ³	13	6	5 ¹	6 ¹	6 ¹	6 ¹	6 ¹	4	4	2 ¹	2 ²	1	21	7311		
Число з кінцем шк. р. 1906/7	46	39 ¹	41	31	50	48	43	44 ³	44	46 ²	48	33 ²	39	30	46	33	661 ⁸		
2. Місце урождения.																			
Місто Коломия	6	1	2	2	3	3	3	2	3	3	3	2	3	1	2	1	34		
повіт коломийський	10	11	5	8	14	8	8	8	8	8	9	9	9	9	8	7	144		
другі повіти галичини	29	26 ¹	34	21	31	35	33	32 ³	28	34 ²	36	23 ²	26	20	33	24	465 ⁸		
другі краї монархії	1	1	.	.	2	2	.	1	1	1	.	3	2	1	3	1	18		
Разом	46	39 ¹	41 ¹	31	50	48	43	44 ³	44	46 ²	48	33 ²	39	30	46	33	661 ⁸		

3. Рідна мова учеників.

Руска	46	39 ¹	41	31	50	48	43	44 ³	44	46 ²	48	33 ²	39	30	46	33	661 ⁸	.
Інші мови	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Разом	46	39 ¹	41	31	50	48	43	44 ³	44	46 ²	48	33 ³	39	30	46	33	661 ⁸	.
4. Віра.																		
Грецько-католіцка	46	39 ¹	41	31	50	46	43	43 ³	43	46 ²	47	33 ²	39	30	44	33	654 ⁸	.
Римсько-католіцька	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	6
Грецько-східна	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Моїсієва	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Разом	46	39 ¹	41	31	50	48	43	44 ³	44	46 ²	48	33 ²	39	30	46	33	661 ⁸	.
5. Вік учеників.																		
10 літ	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	7	.
11 "	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	25	.
12 "	.	14 ¹	11	5	5	7	7	15	4	10	7	13	7	7	7	7	54 ¹	.
13 "	.	10	14	9	11	18	10	13	3	12	5	13	7	31	7	3	99 ³	.
14 "	.	9	7	9	18	10	11	11	3	11	9	13	7	15	8	3	75 ³	.
15 "	.	4	1	3	10	5	4	5	2	5	4	1	7	5	10	9	71 ¹	.
16 "	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	2	1	8	9	63 ³	.
17 "	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	10	64	.
18 "	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	6	50	.
19 "	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	7	30	.
20 "	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	5	19	.
21 "	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	5	8	.

	К л я с а												П р о ш		
	п р и г .	Ia.	16.	Ia.	IIa.	IIб.	IIIa.	IIIб.	IVa.	IVб.	Va.	Vб.	VII.	VIII.	
22 літ	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	4	6	
23 "	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3	3	6	
24 "	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	1	
25 "	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	1	
Разом .	.	46	39 ¹	41	31	50	48	43	44 ³	44	48	33 ²	39	30	46
6. Місце проживання родичів.															
Коломия .	.	14	4	8	2	8	5	5	7	2	6 ¹	4	8	4	
повіт коломийський .	.	14	13	5	10	11	9	9	17	11	9 ¹	6	10	9	
бережанський .	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	
бобрецький .	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	
богородчанський .	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	1	
борщівський .	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3	3	3	
бучацький .	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	1	
городенський .	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	2	1	1	
гусятинський .	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	1	
долинський .	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3	1	1	
жовківський .	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	1	
жудачівський .	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	1	
заліщицький .	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3	1	1	
збаражський .	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	1	
золочівський .	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3	1	1	
калузький .	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	1	
кампинецький (стгр.) .	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	1	

повіт косівський	2	37	4	1	1	24 ²	—
" лісий	2	1	1	1	2	2	—
" надвірнянський	2	1	2	2	3	47	4
" пічківський	2	1	1	1	1	1	1
" підгаєцький	2	1	1	1	1	1	21
" равський	2	1	1	1	1	1	1
" рогатинський	2	1	1	1	1	1	1
" Рудецький	2	1	1	1	1	1	1
" самбірський	2	1	1	1	1	1	3
" снятинський	2	1	1	1	1	1	72
" скалатський	2	1	1	1	1	1	1
" станиславівський	2	1	1	1	1	1	15
" стрийський	2	1	1	1	1	1	2
" тернопільський	2	1	1	1	1	1	1
" томашків	2	1	1	1	1	1	20 ¹
" турецький	2	1	1	1	1	1	1
" чортківський	2	1	1	1	1	1	12
Буковина	2	1	1	1	1	1	11
Росія	2	1	1	1	1	1	1
Америка	2	1	1	1	1	1	1
Разом	46	39 ¹	41	31	50	48	661 ⁸
							(661 ⁸)

7. Стан родичів.

С্�вященники	3	3 ¹	8	3	8 ¹	11	32 ⁶
Урядники державні	3	1	2	2	3	2	1
" приватні	3	1	1	1	1	1	1
Адвокати	3	1	1	1	1	1	1

К Л Я С А

приг.	К Л Я С А										Разум						
	Ia.	Iб.	Iв.	IIa.	IIб.	IIIa.	IIIб.	IVa.	IVб.	Va.							
Лікарі	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	2		
Аптечарі	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	2		
Властигелі посільостій	4	3	4	.	.	4	2	3	1	6	6	4	4	2	59		
Народні учитель	3	1	1	1	3	5	1	2	4	3	1	1	1	5	46		
Міцдани й ремісники	30	27	18	27	34	26	29	28	23	21	23	19	24	21	377		
Селяни	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3		
Купці	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	49		
Слуги публичні	2	2	5	3	3	4	8	3	3	2	3	4	2	1	4		
Слуги приватні	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	6		
Заробітчики	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	661 ^s		
Разом	46	39 ¹	41	31	50	48	43	44	41 ²	44	46 ²	48	33 ²	30	46	33	661 ^s

8. Шкільна оплата.

Оплата зложило в I. піврочі

в II. " в III. "

Узвідчених було в I. піврочі

в II. " в III. "

Шк. опл. виносила в I. півр. К

в II. " в III. "

Разом . . . . .

Всегда також виносили К

Датки на прибори Е . . . . .

Також задушілкти свідоцтв

Разом . . . . .

45	6 ²	10 ¹	1	9	2 ¹	3 ¹	2 ³	1 ¹	3 ¹	4	2 ¹	5 ¹	1 ¹	9	81	111 ¹⁴	
12	4	7	2	5	8	11	7	12	10	11	9	6	7	7	7	125	
38	33	33	33	42	50	44	41	46	43 ¹	44	30 ¹	36	29	38	25	572 ²	
36	36	33	32	45	39	33	37	33	38	37	25	33	23	40	26	546	
450	320	440	40	360	120	160	200	80	160	160	120	240	80	360	3650	3650	
120	160	280	80	200	320	440	280	480	400	440	360	240	280	280	4640	4640	
570	480	720	120	560	440	600	480	560	560	600	480	560	360	640	640	8290	
98	210	205 ₈₀	180 ₆₀	21	84	16 ₆₀	21	12 ₆₀	12 ₆₀	4 ₂₀	21	12 ₆₀	4 ₂₀	84	4 ₂₀	837 ₂₀	837 ₂₀
104	104	104	80	112	106	100	94	100	104	96	76	76	94	70	1392	1392	38
98	314	309 ₈₀	266 ₆₀	133	114 ₄₀	115	116 ₆₀	94	74 ₂₀	74 ₂₀	2267 ₂₀						

9. Наука надобовязкових предметів.

	приг.	Ia.	Iб.	IIa.	IIб.	IIIa.	IIIб.	IVa.	IVб.	Va.	Vб.	Vla.	Vlb.	VII.	VIII.	Разом
К Л Я С А																
11. Стипендисти.																
3 фунд. Бурачинских . . .																1
" " Хоминьских . . .																1
" " Пугачевского . . .																1
" " Романовского . . .																1
" " юбил. места Коломыї . . .																1
" " Миніст. експр. . .																1
Сума К . . .																
Запомоги одержали:																
Від Ради поз. богоодചальск																
" " заіццінкої . . .																1
" " коломийської . . .																4
" " косівської . . .																12
3 фунд. І. Говарницького . . .																1
Сума запомог К . . .		30	.	.	20	30	30	130	.	30	40	80	80	60	40	560

XII. Клясифікація учеників

Товетий друк означає перший степень з відзначенем).

Кляса приготовляюча: **Бонковский Микола, Дранчук Григорий, Куриляк Петро, Породко Зиновій, Андріїв Михайло, Барабаш Микола, Бежук Петро, Будуревич Василь, Віщун Йосиф, Голинський Григорий, Гомик Михайло, Гарвасюк Микола, Данилович Ізidor, Демків Петро, Дольницький Богдан, Дрогомирецький Никола, Дрогомирецький Степан, Дяченко Никола, Комар Антін, Кузик Михайло, Кузик Павло, Кузьма Богдан, Лавruk Василь, Литвинець Михайло, Майковський Володимир. Медведик Дмитро, Микинюк Василь, Навловський Михайло, Назюк Іван, Рудницький Антін, Савчук Михайло, Савюк Дмитро, Симчич Михайло, Слободян Семен, Солодчук Козьма, Тимофійчук Александер, Томенко Степан, Фесюк Никола, Филипович Александер, Франчук Володимир, Фурикевич Іван, Шепарович Юрій, Шумський Йосиф:** 1 ученикови позволено повторити іспит з одного предмету по феріях, 1 одержав другий а 1 третій степень.

Кляса Ia: **Біланюк Петро, Боднарчук Степан, Глібчук Тимко, Костів Василь, Пасайлюк Омелян, Атаманюк Никола, Бойкевич Альоїзій, Боюк Іван, Гуменюк Василь, Гонюк Дмитро, Дранчук Іван, Києлевський Орест, Ковалюк Никола, Ковбасюк Дмитро, Костів Михайло, Кривоносюк Петро, Ласійчук Никола, Оробко Іван, Осадца Володимир, Осадца Йосиф, Остащук Михайло, Палятиньский Петро, Нельвецький Ярслав, Нерцович Іван, Скібінський Іван, Тимчук Никола, Цієнк Омелян, Чайковський Никола, Чепига Теодор, Шевага Петро, Шиманський Келестин, Шкільнюк Юрій, Шлемкевич Омелян, Левицкий Іван (приват.);** 1 ученикови позволено поправити недостаточну поту з 1 предмету по феріях, 1 одержав другий степень а 3 одержало третій степень, 1 неклясифікований.

Кляса Ib: **Оробець Іван, Попель Степан, Троян Северин, Арсенич Петро, Білоскурський Ангін, Близнюк Петро, Бокало Володимир, Бурнадз Лев, Волянський Роман, Галя-**

ревич Юліан, Григорчук Михайло, Грималюк Василь, Гулій Андрій, Гелітович Роман, Геник Данило, Іванців Никола, Кисілевський Володимир, Коломийчук Іван, Кривий Теофіль, Кукурба Франц, Лагінович Антін, Майковський Гермоген, Мандзюк Никола, Михайлівський Василь, Моклович Володимир, Пантелюк Василь, Прокопович Антін, Сірецький Лев, Тимофійчук Евген, Томич Василь; 6 ученикам позволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по феріях, 1 одержав степень другий а 4 одержало степень третій.

Кляса Ів: Бодруг Ілько, Мойсяк Михайло, Шинкарук Стефан, Андрусяччин Дмитро, Вишиваюк Никола, Гринів Василь, Гуцуляк Василь, Довганик Іван, Жибчин Роман, Івасюк Василь, Козловський Іван, Липчук Дмитро, Мельничук Михайло, Мурмилюк Прокін, Оріщук Петро, Остафійчук Антін, Прокопів Юрій, Проць Станислав, Рудик Дмитро, Тис Йосиф, Тис Яків, Федунік Василь, Юрченко Василь; 3 ученикам позволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по феріях, 3 одержало степень другий, 1 степень третій, 1 некласифікований.

Кляса ІІа: Семотюк Василь, Бандурка Гнат, Білейчук Никола, Бойчук Дмитро, Винниченко Юрій, Восвудка Іван, Герасимович Мирон, Гомик Йосиф, Дмитрук Никола, Зеленко Василь, Іваничук Михайло, Кааратицький Станислав, Клепець Володимир, Ковбасюк Стефан, Кубаєвич Стефан, Кузик Евстахій, Лабій Михайло, Левицький Лев, Лукянів Василь, Майковський Омелян, Мисевич Клим, Моклович Ізidor, Мурмилюк Василь, Олешюк Никола, Оробко Василь, Павлюк Іван, Павлюк Ілько, Палатинський Володимир, Пахолків Никола, Підлеснюк Володимир, Порайко Стефан, Продів Антін, Семотюк Андрій, Семотюк Йосиф, Станецький Никола, Старчук Іван, Сулятицький Василь, Ткач Василь, Туряньський Володимир, Чукур Юрій, Шлемкевич Михайло, Яківчик Іван, Ясіньський Олекса, Яцевюк Петро, Яшан Василь; 2 ученикам позволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по феріях, 2 одержало степень другий а 1 одержав степень третій.

Кляса ІІб: Вирстюк Никола, Лазорів Василь, Лукач Семен, Ортиньский Адольф, Пристай Богдан, Богач Іван, Визерканюк Йосиф, Гладій Андронік, Гладій Киприян, Гу-

леюк Йосиф, Гушуватюк Денис, Данилович Никола, Драгомана Прокіп, Ковальчук Теодор, Ковалюк Юрій, Краве Кароль, Кравців Іван, Креховецький Іван, Кузич Никола, Кузьма Михайло, Левицький Іван, Макарський Людвік, Мельницький Богдан, Микуляк Теодор, Обрізків Михайло, Олійник Йосиф, Нінчук Йосиф, Посацький Олекса, Рудницький Ростислав, Сіміх Навло, Сончак Дмитро, Сорохан Никола, Томенчук Никола, Христан Ваціль, Юркевич Йосиф, Юркевич Никола, Яковицьку Онуфрій; 8 ученикам позволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по феріях, 3 одержало другий ступінь.

Кляса IIIa: Амброзік Теодор, Бабюк Стефан, Борисюк Никола, Будурович Іван, Вакалюк Василь, Гладкий Іван, Годованець Кирило, Голинський Михайло, Григорійчук Гаврило, Григорович Олекса, Гайдичук Михайло, Дідух Козьма, Дудчук Василь, Ерстенюк Дмитро, Ерстенюк Никола, Запутович Франц, Зембаль Михайло, Кіселяк Володимир, Кушнір Михайло, Кушнірук Корнило, Любонький Іван, Мандрусяк Василь, Марущак Роман, Мойса Теодор, Небиловець Володимир, Пільтош Александер, Посацький Ярослав, Потягайло Іван, Пріймак Іван, Собчук Йосиф, Соловчук Василь, Топольницький Василь, Чорніш Константин, Яшан Іван; 4 ученикам позволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по феріях, 4 одержало ступінь другий, 1 не класифікований.

Кляса IIIb: Киселевский Володимир, Маховецький франц, Миличук Петро, Стефанюк Іван, Ботулинський Рудольф, Вашкурак Михайло, Григорчук Василь, Гринцишин Іван, Дурделя Михайло, Дутчак Андрій, Зєлик Володимир, Комаринський Василь, Крайковський Атаназій, Крайковський Юліян, Кубаєвич Дмитро, Кузик Яким, Кушмаряк Степан, Ландяк Теодор, Левко Василь, Лукач Юрій, Могильницький Яків, Нагуляк Онуфрій, Новицький Юліян, Озарків Андрій, Остапюк Яків, Пазюк Володимир, Пазюк Тадій, Палійчук Петро, Парашук Дмитро, Породко Лев, Рурик Василь, Сиротюк Теодор, Стефанів Роман, Стрільбицький Николай, Телищак Йосиф, Терлецький Леонтій, Триш Никола, Фенюк Андрій, Чорнописький Теодор, Шипайло Александер, Яворський Олекса, Левицький Йосиф (прив.) Строцький Юрій (прив.); 3 ученики одержали ступінь другий.

Кляса IVa: **Волощук Іван, Гладій Ярослав, Семкович Михайло, Стражник Іван,** Бедзюк Петро, Бойчук Роман, Велегорський Михайло, Гавриш Володимир, Гординський Никола, Гоянюк Семен, Дмитрів Григорій, Дроздовський Павло, Дубравський Лев, Іванів Михайло, Івантишин Софрон, Корбутяк Никола, Куринюк Ярослав, Куфлюк Стефан, Лавришко Ярослав, Лашак Володимир, Марчишин Петро, Мельник Іван, Олешюк Дмитро, Павлюк Северин, Папусяк Василь, Райд Іван, Романків Людвік, Рубінгер Роман, Рудницький Маркіль, Семенчук Іван, Сорохан Гаврило, Тернелюк Василь, Тимчук Іван, Томенко Теодор, Томчук Петро, Федасюк Йосиф, Шухевич Теофіль; 6 ученикам позволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по ферніях, 1 одержав другий ступінь.

Кляса IVб: **Крушельницький Володимир, Максимюк Прокіп,** Бачинський Юрій, Білінкевич Богдан, Бойчук Дмитро, Букатчук Григорій, Василків Омелян, Гафтуняк Ярослав, Горецький Іван, Євчук Петро, Зафійовський Йосиф, Каратинський Роман, Ковалік Станіслав, Котецький Володимир, Кузьма Орест, Курняк Йосиф, Мардарович Володимир, Мигович Ярослав, Москалик Іван, Мостович Михайло, Нагорняк Лука, Недільський Маркіян, Ощепко Василь, Ощепко Дмитро, Побігущий Тадій, Попель Юрій, Попенюк Андрій, Прокіпчук Іван, Ремезовський Клавдій, Тарнавецький Лев, Трич Станіслав, Ченига Іван, Чередарчук Василь, Чубатий Володимир, Шуст Володимир, Левицка Олена (прив.), Срібний Юрій (прив.); 4 ученикам позволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по ферніях, 2 одержало ступінь другий, 2 ступінь третій.

Кляса Va: **Гаморак Нестор, Докторюк Іван, Слиж Адольф, Соловка Маріян.** Авдрусятчин Іван, Баласевич Константин, Бартків Іван, Бачинський Яків, Величко Гнат, Ганущак Константин, Герко Антін, Городецький Михайло, Кавацюк Никола, Карпинець Степан, Карпюк Юліян, Кирілович Зенон, Коломийчук Семен, Комаринський Теодозій, Ласійчук Василь, Маковецький Омелян, Матейк Ілля, Мельник Володимир, Мельник Никола (Матія), Наваліковський Іван, Николайчук Юрій, Павлусевич Никола, Рожанковський Лев, Романовський Стефан, Рубінгер Лев, Сенатович Роман,

Симоновик Іван, Фіцалович Іван, Шинкарук Іван; 4 ученикам позволено поправити недостаточну поту з одного предмету по фериях, 8 одержало степень другий, 2 степень третій, 1 не класифікований.

Кляса Vб: Соневицкий Михайло, Харук Гнат, Аронець Василь, Арсенич Никола, Вахняк Дмитро, Велигорський Іван, Витвицкий Богдан, Гарбачевський Ізidor, Грималюк Михайло, Гулеюк Іван, Гушалевич Володимир, Грегорійчук Никола, Дідик Андрій, Квасняк Іван, Костянюк Іван, Кушніревич Володимир, Луканюк Дмитро, Оробець Стефан, Навлик Михайло, Притулинський Юліан, Ткачук Гома, Турчак Іван, Федасюк Іван, Федорців Федір, Хомин Володимир, Чуйко Михайло, Яєків Іван, Завадзка Сузанна (прив.), Каратницка Теодозія (прив.); 5 ученикам позволено поправити недостаточну поту з одного предмету по фериях, 1 одержав третій степень.

Кляса VIa: Волянський Павло, Гнатковський Евген, Крушельницький Ярослав, Лісовський Іван, Бедзюк Дмитро, Болехівський Іван, Букшований Іван, Вовк Яків, Гаєвий Никола, Гасюк Омелян, Головка Петро, Данилюк Ярослав, Джегнюк Франц, Кузьма Василь, Цевицкий Віктор, Лящун Онуфрій, Майковський Анатоль, Машрусяк Василь, Марчук Йосиф, Мельничук Александер, Микитюк Антін, Могильницький Александер, Мулик Теодор, Новодворський Іван, Оробець Семен, Островський Ярослав, Пасіка Михайло, Слезюк Евген, Тафійчук Федір, Турянський Іван, Федорчак Федір, Федюк Никола, Хойнацький Роман, Чужак Василь; 2 ученикам позволено поправити недостаточну поту з одного предмету по фериях, 2 одержало другий степень, 1 не класифікований.

Кляса VIIб: Демчук Стефан, Никифоряк Савка, Пилипюк Василь, Бундзяк Теодозій, Вишуванюк Іван, Волк Остап, Грабовецький Іван, Григорців Павло, Гродзіцький Петро, Далаврак Петро, Дзерович Мирослав, Дутчак Дмитро, Жолевич vel Жовнір Александер, Кібюк Ілля, Клапоущак Йосафат, Матіїків Федір, Молодій Стефан, Осадца Михайло, Сачко Михайло, Семеник Никола, Семотюк Семен, Ступницький Володимир, Ступницький Стефан, Федак Іван, Чолган Іван; 1 ученикови позволено поправити недостаточну поту з одного предмету по фериях, 4 одержало другий степень.

Класа VII: Сьміх Павло, Шепарович Іван, Антоневич Юліян, Барнич Володимир, Берлад Михайло, Букшований Йосиф, Весоловський Василь, Гарбачевський Льоптін, Гавдуник Григорій, Герула Василь, Гілевич Александер, Дутчак Яків, Каміньский Роман, Кашовський Жигмонт, Клосевич Денис, Концуяк Гнат, Кузик Стефан, Кушлик Евген, Лабій Анатоль, Маковійчук Василь, Марусяк Никола, Микитка Миростав, Мисевич Йосиф, Николайчук Никола, Олексин Андрій, Олексій Евген, Палятиньский Володимир, Пеленьский Зипновій, Петровський Александр, Шігуляк Ізидор, Шігуляк Корнило, Іотаковський Володимир, Райл Віктор, Реметилович Зиновій, Росткович Стефан, Тарнавецький Артур, Фенюк Василь, Хомин Никола, Яківчик Онуфрій, Яськевич Александр; 3 ученикам позволено поправити недостаточну поту з одного предмету по феріях, 3 одержало другий ступінь.

Класа VIII: Лопатнюк Петро, федюк Стефан, Вадій Василь, Банд Василь, Винницький Володимир, Гаврилюк Олекса, Гапущак Никола, Головацький Володимир, Добряньский Софрон, Дрогомирецький Никола, Жибчин Яків, Жупанський Петро, Зелиньський Іван, Зобків Роман, Киселевський Зиновій, Ковбуз Олекса, Кубішовіч Автій, Левицький Володимир, Луговий Стефан, Мелько Володимир, Охримович Дамян, Петрів Михайло, Проскурницький Мирослав, Ришк Евген, Рослецький Александр, Слобода Михайло, Стефурак Григорій, Сумик Роман, Харжевський Антін, Юркевич Александр; 2 ученикам позволено повторити іспит з одного предмету по феріях, 1 не класифікований.

XIII. Відозва до родичів і опікунів.

Шкільний рік розпочне ся дня 3. вересня торжественним богослужінєм, на котре мають безусловно явити ся всі записані ученики.

Зapis учеників до I. класи і до класи приготовляючої іменно сих, що ще не здавали вступного іспиту перед феріями, буде відбувати ся 31. серпня і 1. вересня, всіх прочих (отже

тих учеників, що вже здали іспит до I. і до приготовлюючої класи, і учеників до вищих клас (II. до VIII.) 1. і 2. вересня.

Ученики мають зголосити ся лично враз із вітцем або матерю або домовим надзвірателем (господарем або господинею) і предложить съвідоцтво шкільне з поєднаного піврока і виповнити 2 виневі карти, на котрих повинні також точно вписати, яких предметів надобовязкових намірюють учити ся. Неправильне павіщане науки надобовязкових предметів впливає від'ємно на оцінку пильності ученика взагалі.

Ученики, що вперше вступають до закладу, мають явити ся в товаристві вітця, матери або опікуна і предложить: а) метрику хрещення, б) съвідоцтво шкільне того закладу, де передтим побирали науку, з потвердженем Дирекції, що можна їх приняти до другого закладу.

Кождий ученик, котрий зголосує ся до I. класи гімназ. або до кл. приготовлюючої а ходив передше до IV. зглядно III. класи народної школи, має предложить съвідоцтво шкільне тої школи а також **съвідоцтво зашіпленої віспи** найдавнійше в році перед зголосенем до гімназії або **съвідоцтво ревакцинації**.

Кождий ученик гімназильний платить при записі 2 корони на наукові прибори, а з початком другого піврока 1 кор. на закупно приборів до забав; ученики, що вперше вступають до закладу, платять крім того вступну таксу 4 К 20 сотників, которую складають також ученики, що переходят з класи приготовлюючої до I. гімназіальної.

Ученики класи приготовлюючої платять лише вступну таксу 2 корони.

Шкільна оплата виносить за кождий піврік 40 корон, а в класі приготовлюючої 10 корон. Сю оплату має ученик, що не є від неї увільнений, зложити найдальше до шести тижнів кожного піврока, а ученики I. класи обовязані сю оплату зложити до кінця падолиста.

По миелі розпорядження Вис. ц. к. Мініст. Пр. з 6. мая 1890. Ч. 8836 можуть ученики I. класи гімназ., винявши репетентів, вносити подане о увільнене від шкільної оплати вже в I. півроці. Тим з них, котрі з обичаїв, пильності і предметів одержать після скалі ноту найменьше „добру“ до кінця

жовтня і викажуться належито вписанім і бодай двома
властями півердженцм съвідоцтвом убожества, може ц. к.
Рада шкільна краєва признати увільнене від оплати під
услівем, що їх шкільні съвідоцтва за I. піврік будуть від-
повідати приписанім вимогам. Наколи би се не наступило,
мусить дотичний ученик зараз з початком другого півроку
зложити шкільну оплату за I. піврік. Таке подане о увіль-
нене має внести кождий ученик в першій половині місяця
вересня.

Іонеже не вільно ученикам мешкати деїнде як лише
там, де їм Дирекція позволить, проте порадно є, щоби ро-
дичі згл. опікуни перше звідались в єї справі в Дирекції
а варочім поміцене учеників з початком шкільного року
условно собі застерегли.

Вступні іспити до I. класи гімназіяльної і до класи
приготовляючої відбудуться дні 6. і 7. липня, 2. і 3. вер-
есня. В кождім із цих термінів рішався безусловно о при-
нятію ученика, а повторене вступного іспиту чи в тім самім
чи в другім заведеню в краю є заборонене під карою виклю-
чення зі всіх гімназій. Зголосувати ся до нового іспиту не
може репробований ученик скоріше як по році в якім небудь
заведеню.

Ученики, що зголосують ся до I. класи гімназ., мусять
кінчити в цій році сопішнім найменше 10. рік, а до класи
приготовляючої найменше 9. рік життя.

При вступнім іспиті до класи приготовляючої мають
виказати ся ученики таким засобом знання, який можуть
собі придбати в III. класі народної школи, а при іспиті до
I. класи гімназіяльної таким, який в IV. класі нар. школи,
а крім цього мають відповісти ще слідуючим вимогам при-
писанім розпорядженем Вис. ц. к. Мініст. В. і Пр. з дня 2.
січня 1897. Ч. 31152: 1) в мові викладовій: мають подати
також письменну аналізу одного речея, іменно означити
в нім часті мови і їх форми та часті речея; 2) в рахунках
мають бути в письменних виробах узглядіні також практичні
питання із щоденного життя.

Іспити поправчі будуть відбувати ся дні 30. серпня,
іспити вступні до клас II.—VIII. межі 5. а 12. вересня.

Звертається увагу родичів і опікунів, щоби з огляду на
добро своїх дітей або вихованців звідували ся як найчастіші-

ше в канцелярії гімназиальний о їх успіхах в науці і поведінку. В сій підти визначені години від 10—11 рано кождої другої неділі (по кождім 1. і 15. дні місяця).

Замітка: Всі ученики обов'язані вже від самого початку шкільного року носити приписані мундури в школі і поза школою; звільнити від цього обов'язку на рік 1907/1908 може Дирекція лише тих учеників І. класи, котрі докажуть, що задля убожества не в силі справити собі мундур. „Шкільні правила“ (§. 2) виразно висказують, що ученикам не вільно в чім небудь відступати від приписаного крою або краски поодиноких частин мундуру, ані взагалі вводити які небудь зміни.

Не вільно носити шкільних мундурів веям тим, що не суть учениками (отже і тим, що задля якої небудь причин покинули школу). Випадку буде ц. к. Власть політична поетягати до відвічальності.

XIV. Шкільні підручники на шк. рік 1606 7.

Релігія: в кл. приготовлюючій: а) Більший християнський католицький катехизм для шкіл народних; б) Коротка історія біблійна старого і нового завіта для шкіл нар. А. Тороњского; в кл. I. і II.: Більший катехизм християнсько-католицької релігії; в кл. III.: Історія біблійна нового завіта А. Тороњского; в кл. IV.: Літургіка Гр. кат. перекві А. Тороњского; в кл. V.: Християнсько-католицька догматика фундаментальна і аполягетика А. Тороњского; в кл. VI.: Християнсько-католицька догматика частна А. Тороњского; в кл. VII.: Д. Дорожинський, Етика; в кл. VIII.: Історія християнсько-католицької церкви Ваплера-Стефановича.

Язык латинський: в кл. I.: Граматика Дра Самолєвича і Солтисіка в переводі Р. Цеглинського ч. I., Вправи Штайнер-Шайдлера-Цеглинського I.; в кл. II.: Граматика як в кл. I., Вправи Штайнер-Шайдлера-Цеглинського II., в кл. III.: а) Граматика латинська Ж. Самолєвича — I. Огоновского ч. II., Вправи Прухніцького-Огоновского для III. кл.; б) Cornelii Nepotis *vita* вид. Людвіка Саля; в кл. IV. Граматика як в кл. III. і Вправи Прухніцького-Огоновского для IV. класи; крім того автори: а) C. Julii Caesaris *Commentarii de bello Gallico* вид. Макарушки і б) R. Ovidii Nasonis *Carmi-na*, вид. Ziwsa-Skupniewicz; в кл. V—VIII.: Граматика як в кл. III., автори: в кл. V.: а) Chrestomathie aus Livius вид. Gölling; б) Овід як в кл. IV.; в кл. VI.: а) Sallustius Catilina, вид. Солтисіка, б) Cicero in Catilinam I. вид. Солтисіка; в) Vergilius, вид. Eichler-Rzepliński, г) Caesaris *Commentarii de bello civili*, вид. Павля; в кл. VII.: а) Cicero *De imperio Cn. Pompei, Pro Q. Ligario, Tusculan. disputationes.* вид. Kornitzera і б) Vergilius як в кл. VI.; в кл. VIII: а) Horatius, вид. Dolnicki-Librewski, б) Tacitus вид. Weidner-Staromiejski.

Язык греческий: в кл. III. — VIII.: 1) Граматика грека Фідерера в переводі руск. і 2) Книжка для вправи в язиці грецькім для кл. III. і IV. вид. Вінковський-Таборський-Цеглинський. Автори: для класи V.: Хрестоматія Ксенофонта вид. Макарушки, Гомерова Іліада I. видане Шайдлера-Солтисіка; в кл. VI.: Гомер і Ксенофонт як в V. і (в 2. півр.)

Геродот кн. VIII. Demosthenes, вид. Воткого-Шміта і Номеї Odyssea вид. Christ-Jeziernicki; в кл. VIII.: Plato Apologia. Crito ed. Christ-Lewicki, Laches, Sophocles Aias, вид. Schubert-Majchrowicz i Odyssea як в кл. VII.

Язык русский: А) Граматика русского языка В. Кочевского і І. Огюновского для кл. приготовл., І. і ІІ., С. Стоцкого і Ф. Гартнера для ІІ.—ІV.; Б) Клиса приготування: Школа народна ч. IV.; Руска читанка для І, ІІ, ІІІ, ІV. класи шкіл середніх; для класи V.: Взори поезії і прози К. Лучаковського; для VI. класи Хрестоматія староруска О. Огюновского і Огляд українсько-рускої літератури до 19. в. О. Барвіньского; Руска читанка для вищих класів шк. с. Устна словесність, А. Барвіньского; для VII.: Виймки з народної літератури українсько-рускої А. Барвіньского; для кл. VIII.: Виймки з народної літератури українсько-рускої XIX. віку О. Барвіньского ч. ІІ.

Язык польский: А) Граматика польска І. Конарского для кл. приготувл. І.—ІІ. А. Малецкого для кл. ІІ.—ІV.; Кл. приготувл. Trzecia książka do czytania; Виписи польські т. 1. вид. Прухніцького для кл. І.; Виписи польські Прухніцького т. ІІ. для кл. ІІ.; Виписи польські Чубка-Завілінського т. ІІІ. для кл. ІІІ. і т. ІV. для кл. ІV.; Взори поезії і прози на кл. V. Прухніцького; Виписи польські Тарновского і Вуйціка ч. І. для класи VI., Ті самі що в кл. VI. і ч. ІІ. для класи VII. і VIII.

Язык німецкій: Кл. приготув.: Початки науки німецкого языка для ІV. кл. шкіл народних; дальше а) Л. Германа і К. Петеленца в переводі О. Калитовского; „Вправи німецкі для шкіл середніх“, для кл. І. ІІ. ІІІ. ІV. б) в кл. ІІІ. „Petelenz Deutsche Grammatik“ З. вид. в кл. ІV. Jahner Deutsche Grammatik; в кл. V.: Читанка німецка Ippoldt-Stylo для кл. V.; в кл. VI.: Читанка нім. Ippoldt-Stylo для кл. VI.; Читанка німецка Петеленца-Вернера для VII. кл.; Читанка німецка Петеленца-Вернера для класи VIII.

Істория і географія: в кл. І.: Короткий начерк географії, Беноні-Матієв; в кл. ІІ.: 1) Оповідання з всесвітньої історії ч. І. Дра А. Семковича-В. Ільницкого. 2) Учебник

географії Дра Калитовського; в кл. III.: „Оповідання з всесвітньої історії Дра А. Семковича-В. Ільинського ч. II. Віки середні“. Учебник географії як в II. кл.; в IV. кл.: Дра А. Семковича Йолянського, Оповідання з всесвітньої історії ч. III. Час новий, і Беной-Масрекій Йолянський, Начерк географії австро-угорської монархії; в кл. V.: Закшевський-Барвіньський Історія всесвіття ч. I.; кл. VI: Закшевський-Барвіньський Історія всесвіття ч. I. і II. Левицький-Матієв Історія краю родинного; в кл. VII.: Закшевський-Барвіньський Історія всесвіт. ч. III. і Левицький-Матієв Історія краю родинного; в кл. VIII. Фінкель-Гломбінський-Білецький Історія і статистика австро-угорської Монархії; Левицький-Матієв як в VII. кл.

Математика: кл. приготовл. Рахунки часть IV.; кл. I.—II.: 1) Учебник арифметики ч. I. II, Огоновського і 2) Мочинка-Савицького „Наука геометрії з погляду“, ч. I.; в кл. III—IV. 1) П. Огоновський „Арифметика“ ч. II. і 2) Мочинка-Савицького „Наука геометрії з погляду“, ч. II.; в кл. V. VI. VII. VIII.: Algebra Dziwiński, 2) Мочинк-Maryniak Geometrya.

Історія природи: в кл. I. і II.: Зоологія І. Верхратського на перший піврік, а на другий: Ботаніка Верхратського; в кл. III. 1) на перший піврік: П. Огоновський „Фізика для низших клас гімназіальних“, на II. піврік: Мінералогія Ломницького-Верхратського; в кл. IV.: П. Огоновський „Фізика для низших клас гімназіальних“; в кл. V.: (1. півр.) Dr. Wiśniowski (Мінералогія і геологія для вищих кл. шкіл середніх) Львів 1900.; в 2. півр.: Ботаніка Ростафонського-Верхратського для вищих клас; в кл. VII. і VIII. Фізика Tomaszewskого.

Логіка: в VII. кл.: Мандибур Учебник логіки.

Психологія: в кл. VIII.: Lindner-Kulczyński Wykład psychologii.

